

**THOMAS HOBBS VE JEAN JACQUES
ROUSSEAU'DA
BİREY - DEVLET İLİŞKİSİ**

Cansu ÖDER

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe Anabilim Dalı
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Köksal ODABAŞ
2020
Her Hakkı Saklıdır**

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ANABİLİM DALI**

Cansu ÖDER

**THOMAS HOBBS VE JEAN JACQUES ROUSSEAU'DA BİREY -
DEVLET İLİŞKİSİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Uğur Köksal ODABAŞ**

ERZURUM- 2020

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ BEYAN FORMU

23/01/2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum " Thomas Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau'da Birey-Devlet İlişkisi " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim *.

Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

Tezimin/Raporumun makale için altı ay, patent için iki yıl süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

23.01.2020

Cansu ÖDER

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

.....

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

F-83/00/22.12.2016

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Uğur Köksal ODABAŞ danışmanlığında, Cansu Öder tarafından hazırlanan bu çalışma 13 / 01 / 2020 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından. Felsefe Tarihi Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Dr. Öğr. Üyesi Uğur Köksal ODABAŞ

İmza:.....

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

İmza:.....

Jüri Üyesi :Prof. Dr. M. HANIFI MACİT

İmza:.....

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ	V
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM**THOMAS HOBBS'UN BİREY- DEVLET İLİŞKİSİ**

1.1. HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİNDE İNSAN DOĞASININ YERİ	4
1.1.1. Birey'in Doğa Durumu.....	5
1.1.2. Doğa Durumundaki Savaş Hali	13
1.1.3. Toplum Sözleşmesi ve Doğal Hakların Devredilmesi	14
1.1.4. Devletin Doğuşu ve Devlet Şekilleri.....	20
1.1.5. Devlet Temsilcisi.....	22
1.1.6. Egemen Temsilcisinin Özellikleri ve Hakları	23
1.1.7. Egemen Temsilcisinin Görev, Yetki ve Sınırları	26
1.2. SİYASAL SİSTEM TEMSİLCİLERİ	33
1.2.1. Toplumsal Yasa.....	35
1.2.2. Uyrukların Hakları ve Özgürlükleri	37
1.2.3. Uyruğa Boyun Eğdiren Suç, Ceza ve Ödüller.....	41
1.2.4. Devletin Çöküşü	43

İKİNCİ BÖLÜM**JEAN JAQUES ROUSSEAU'NUN BİREY- DEVLET İLİŞKİSİ**

2.1. JEAN JACQUES ROUSSEAU'NUN SİYASET FELSEFESİNDE İNSAN DOĞASININ YERİ	45
2.1.1. Toplumsallaşma Süreci	50
2.1.2. Adil Olmayan Sözleşme.....	53
2.1.3. Adil ve Eşitlikçi Olan Toplum Sözleşmesi	57
2.1.4. Genel İrade	60
2.1.5. Genel İradenin Birey ve Yurttaşın İradesi İle İlişkisi.....	63
2.1.6. Egemenin Özellikleri.....	64

2.1.7. Genel İradenin Gerçek İşlemleri: Yasalar	66
2.1.8. Yasaların Amaçları ve Görevleri.....	67
2.1.9. Egemen Varlığın Temsilcisi	68
2.1.10. Hükümet Şekilleri.....	70
2.1.11. Yurttaşlık Bilinci	72
2.1.12. Vatanseverlik ve İnanç Birliği.....	73
2.1.13. Birey- Devlet İlişkisi	76
SONUÇ.....	81
KAYNAKÇA	87
ÖZGEÇMİŞ.....	91

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

THOMAS HOBBS VE JEAN JACQUES ROUSSEAU'DA BİREY - DEVLET İLİŞKİSİ

Cansu ÖDER

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Uğur Köksal ODABAŞ

2020, 92 sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Uğur Köksal ODABAŞ (Danışman)

Prof. Dr. Hanifi MACİT

Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU

Biyo-psişik bir varlık olan insan doğumdan ölüme kadar olan yaşamını barış ve mutluluk içinde sürdüreceği ideal düzeni tarih boyunca aramış ve arayacaktır. Tarihe bakıldığında her yeni ideal düzen insanlığın içinde bulunduğu kargaşalıkların, bunalımların ardından gelmiştir. Thomas Hobbes ve Jean-Jacques Rousseau' da kendi siyaset felsefelerinde bu yeni ideal düzenin nasıl olması gerektiği üzerine yoğunlaşmışlar ve bireyin içinde bulunduğu durumdan hareketle nasıl bir devlet şeklinin bireyi özgür, eşitlikçi ve güvende hissetmesini sağlayacağı noktasına dikkat çekmişlerdir.

Hobbes ve Rousseau, devleti toplumsal sözleşmenin bir ürünü olarak tasvir etmişlerdir. Devletin nasıl ortaya çıktığını, devleti gerekli kılan temel ne olduğunu ifade etmek için “doğa durumu” öğretisine başvurmuşlardır. Hobbes ve Rousseau devletin temelini açıklamak için aynı stratejiyi izlemiş olmalarına rağmen, farklı devlet anlayışları ortaya koymuşlardır. Bunun nedeni ise ikisinin de doğa durumu öğretisinden bahsederken, doğa durumundaki yaşama ilişkin farklı görüşler sunmuş olmalarıdır. Rousseau'nun doğa durumu tasvirinde eşit ve özgür koşullarda yaşayan insan, toplumsallaşmayla birlikte eşitliği ve özgürlüğü yitirmiştir. Bu anlamda Rousseau, toplum sözleşmesi kuramıyla, bireye yitirdiği özellikleri kazandırmayı amaçlamıştır. Hobbes 'un doğa durumunda toplum ve devlet olmadığı zaman, herkes herkese karşı savaş hali içindedir. Hobbes 'un toplum sözleşmesi, “herkesin herkesle savaşına” son vererek insanların sahip oldukları doğal hakları karşılıklı olarak tek bir kişiye devredip, onu egemen olarak tanımlarıyla gerçekleşir. Böylelikle bireyler birbirleriyle savaş içinde olduğu doğa durumundan kurtulup; barış ve refah içinde yaşayabileceği sivil topluma geçmiş olurlar.

Bu çalışmanın amacı, iki önemli düşünürün doğa durumundaki bireye ilişkin görüşlerini ele alıp, karşılaştırmak ve bu görüşlerin onların devlet kuramındaki etkisini ortaya koymaktır. Bundan hareketle Hobbes ve Rousseau'nun siyaset felsefesinde birey ile devletin konumunu ve aralarındaki ilişkiyi açıklamış olacağız.

Anahtar Kelimeler: Doğa durumu, birey, toplum, toplumsallaşma, toplum sözleşmesi, sivil toplum, devlet, ideal düzen, yurttaş, özgürlük, eşitlik, egemen.

ABSTRACT**MASTER THESIS****THOMAS HOBBS AND JEAN JACQUIS ROUSSEAU IN RELATIONSHIP
INDIVIDUAL - STATE****Cansu ÖDER****Advisor: Assist Prof. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ****2020, 92 sayfa****Jüri: Assist Prof. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ (Advisor)
Prof. Dr. Hanifi MACİT
Assoc. Prof. Dr. Hüseyin AYDOĞDU**

As a bio-psychic being, human beings have sought and searched throughout history for the ideal order that will lead their lives from birth to death in peace and happiness. When we look at history, every new ideal order has come after the turmoil and depression of humanity. Thomas Hobbes and Jean-Jacques Rousseau also focused on how this new ideal order should be in their political philosophies and draw attention to the point of how a state form will make the individual feel free, egalitarian and safe. Hobbes and Rousseau described the state as a product of social contract. They applied to the doctrine of a state of nature in order to express how the state emerged and the basis that made the state necessary. Although Hobbes and Rousseau have followed the same strategy to explain the basis of the state, they have introduced different understandings of the state. There a son for this is that both of them presented different views about life in the state of nature when they talked about the doctrine of the state of nature. In Rousseau's description of the state of nature, people living in equal and free conditions have lost equality and freedom with socialization. In this sense, Rousseau, with the social contract theory, aim to gain the properties lost to the individual. When Hobbes' society and state are not in their natural state, everyone is at war against everyone. Hobbes' social contract is achieved by ending the war of all with all and transferring the natural rights of people to person and recognizing it as sovereign. Thus, individuals get rid of the state of nature in which they are at war with each other; become civil society in which they can live in peace and prosperity. The aim of this study is to examine and compare the views of two important thinkers about the individual in the state of nature, and to reveal their effect on state theory. Thus, we will explain the position of the individual and the state in the political philosophy of Hobbes and Rousseau and the relationship between them.

Keywords: Nature status, individual, society, socialization, social contract, civil society, state, ideal order, citizen, freedom, equality, sovereign.

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın temel amacı siyaset felsefesi bağlamında Thomas Hobbes ve Jean Jacques Rousseau'nun birey-devlet ilişkisi üzerindeki düşüncelerini ele almaktır. Çalışma iki ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde T. Hobbes'un siyaset felsefesindeki insan doğasının yerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde bireyin doğa durumu, doğa durumu içerisinde bulunmuş olduğu savaş hali ve bu savaş halinden kurtulup barış ve refah içerisinde yaşamaları için yapılan toplum sözleşmesi ile birlikte; meydana gelen yapay devlet ve onun başında bulunan egemen gücün özellikleri, yetkileri, sınırları ve uyruklarıyla olan ilişkisi üzerine durulmaktadır.

İkinci bölümünde J.J. Rousseau'nun siyaset felsefesinde insan doğasının yerinden bahsedilmektedir. Bu bölümde Rousseau'nun altın çağ olarak ifade ettiği doğa durumunda bireyin, sahip olduğu eşitlik ve özgürlüğünü toplumsallaşma süreci ile birlikte kaybettiğini ve adil ve eşitlikçi olan bir toplum sözleşmesinin oluşturduğu genel irade ile birlikte ortak amaç ve ortak yarar doğrultusunda bireye kaybetmiş olduğu özgürlük ve eşitliği toplumsal özgürlük ve hukuk önünde yurttaşlık bilinciyle yeniden kazanmaları noktası üzerinde durulmaktadır.

Tez çalışmam süresince değerli yardım ve katkılarıyla beni bilgilendiren ve yönlendiren tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Uğur Köksal ODABAŞ'a , yüksek lisans eğitimim süresince bana katkı sunan Prof. Dr. M. Hanifi MACİT'e ve Doç. Dr. Hüseyin AYDOĞDU'ya katkılarından dolayı teşekkür ederim. Bu süreçte bana sabır göstererek çalışmama olanak sağlayan değerli eşim Erdinç ÖDER ve kardeşi Yeşim ÖDER'e teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Hobbes ' un ve Rousseau ' nun birey ve devlet sorununa ilişkin kuramlarını değerlendirmek için yaşadıkları yüzyılın arka planındaki neden-sonuç ilişkilerini ele almak gerekir.

Hobbes'un toplumsal düşüncesi İngiltere'nin o dönem içinde bulunduğu iç savaştan etkilenecek oluşmuştur. 17.yüzyılda İngilterede zayıf, değişken bir iktidar bulunmaktaydı. Bundan dolayı da ülke içinde iktidar kavgası ve otorite boşluğu oluşmuştur. Otoriteden kaynaklanan sorundan dolayı insanlar güvenlik ve korunmadan yoksun olarak yaşamlarını sürdürmektedirler; bu da ülke içinde iç savaşa neden olmaktadır. Hobbes, İngiltere'deki iç savaşın sebebinin de iktidarının yani merkezi otoritenin güçsüz olmasına bağlamaktadır. Onun siyaset felsefesine göre devlet iktidarı güçlü olmalıdır.

Bundan hareketle de Hobbes, devletin olmadığı bir ortamdan bahsetmiştir. Bu ortamı da bireyin doğa durumu olarak ifade etmiştir. Devletin olmadığı ve ülke içinde iç savaşın olduğu bu doğa durumu da Hobbes'un herkesin herkesle savaş içinde olduğu görüşünü benimsemesine neden olmuştur.¹ Hobbes böyle bir ortamdan bahsederken "doğa durumu" kavramını kullanmıştır. Bu kavrama göre doğadaki tüm bireyler doğal durumda eşit yaşamaktadırlar ve buna bağlı olarak da herkesin her şey üzerinde hakkı bulunmaktadır. Bireylerin yaşamı bireysel çıkarlar üzerine kuruludur. Bu durumun da doğada bir savaş haline yol açacağını ifade etmektedir. Herkesin her şey üzerinde hakkı olması demek doğa durumunda bir adaletsizliğin olduğu anlamına gelmektedir. Bu durum bireyler arasında mutlak çatışmaya ve korkuya sebep olur. Her birey kendi varlığını korumak, güvenliğini sağlamak uğruna çatışma içine girmiş bulunmaktadır. Bu bağlamda Hobbes'a göre doğa durumu kavramı savaş ve güvensizlik durumudur. Böyle bir savaş durumunda herhangi bir sosyal hak ve güvenceden bahsedilememesi insanlar arasında huzursuzluğa neden olmaktadır. Genel bir gücün, yasanın olmaması da her şeyin mubah olduğu anlamına gelmektedir ki bu da insanlar arasındaki savaşın önemli bir nedenidir. Bireyler bu tabii halden kurtulup, ortak bir güvenlik sağlamak için kendi haklarını sözleşmeyle birlikte bir otoriteye devretmişlerdir. Bundan hareketle de devlet kurma zarureti ortaya çıkmış bulunmaktadır. Hobbes bireylerin sözleşmeyle kurmuş

¹ Ahmet Cevizci, *17. Yüzyıl Felsefesi*, Say Yayıncılık, İstanbul 2013, 476.

oldukları bu otoriter devlete Leviathan adını vermektedir. Hobbes'a göre devleti ortaya çıkaran bu toplum sözleşmesiyle birlikte insanlar kendi güvenliklerini sağlama almaktadır. Kurulmuş olan bu devletin asıl amacı bireysel güvenlidir. Böylece bireyler aralarındaki çatışma halini sona erdirerek, doğal olarak kazanmış oldukları haklarını sözleşmeyle birlikte egemen güce yani Leviathan'a devrederek, kendi yaşamlarını güvence altına almaktadırlar.² Hobbes, bu sözleşmede devleti merkeze koymaktadır. Hobbes bu fikirleriyle birlikte modern devletin kurulması bakımından da öneme sahiptir.

Rousseau Aydınlamayı bir Aydınlanmacı düşünür olarak eleştirmektedir. Aydınlanma düşünürlerinden farklı olarak uygarlaşmış bireyin olumsuzluklarından, kötülüklerinden bahsetmektedir. Rousseau'ya göre birey doğal halinde iyimser, yardımsever, özgürlükçü özelliklere sahip iken; uygarlaşmış hali ile saldırgan, çıkarıcı bir bireye dönüşmektedir. Rousseau bu noktada uygarlaşmış bireyin olumsuzlukları noktasında aydınlanmayı eleştirmektedir. Rousseau, Toplum Sözleşmesi adlı eserinde bir sözünde şöyle der: İnsan özgür doğar, ancak her yerde zincire vurulmuştur. Rousseau, siyaset felsefesi görüşlerinde bunun sebebini sorgulamaktadır. Bireyin doğa durumunda özgürlüğünü rahatça yaşayabildiğini, ancak uygarlaşmanın bireyin özgürlüğünün elinden alındığını ve bireyi diğer insanlara bağımlı haline getirdiğini söylemektedir. Bireyin doğası gereği iyi olduğunu, ancak bu uygarlaşmanın, toplumsallaşmanın bireyin doğasını bozduğunu ifade etmektedir. Rousseau bu noktada uygar toplumu eleştirir ve bütün kötülüklerin bireyin toplumsallaşması ile birlikte ortaya çıktığını ifade etmektedir. Ancak buna çözümün yine bu toplum içerisinde bulunabileceğini de dile getirmektedir.³

Rousseau, fikirlerini kurgusal bir doğa tasarımı ile oluşturmaya başlamaktadır. Toplumsal ilişkilerin olmadığı bu doğa durumunda bireyin özgür, mutlu olduğunu ifade etmektedir. Birey doğa durumunda yalnız yaşayan, diğer insanlara gereksinimi olmayan bir varlıktır ve kendi ihtiyaçlarını da tek başına karşılamaktadır. Rousseau'ya göre doğa durumundaki bireyin geleceğe yönelik bir kaygısı da yoktur. Oysa Hobbes'un doğa durumundaki bireyde geleceğe yönelik bir kaygı vardır. Bunun sebebi de Rousseau'nun

² Thomas Hobbes, *Leviathan*, Çev: Semih Lim, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007, 130.

³ Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık, İstanbul 2006, 38.

bireyi doğal yaşamında mutlu iken; Hobbes'un bireyi doğal yaşamında bir savaş içindedir, bu yüzden de kaygısı vardır.

Hobbes'un doğa durumundaki bireyinde savaşa neden olan rekabet, güvensizlik ve ün kazanmak anlamında özellikleri vardı. Oysa Rousseau'da doğa durumunda birey tüm bu özelliklerden uzak sakin bir yaşam sürmektedir. Toplumda görülen rekabet, hırs gibi özellikler Rousseau'nun doğa durumundaki bireyinde yoktur ve birey eşit ve özgür bir ortamda yaşamını sürdürmektedir. Doğanın bireyler önüne getirdiği bir takım engeller ve yaşadıkları bazı şeyler onları toplumsallaşma sürece itmiştir. Rousseau'ya göre insanın hazin hikâyesi burada başlamaktadır. Çünkü Rousseau bireyin doğal yaşamını altın çağ olarak ifade etmektedir. Ancak toplumsal ilişkilerin başlaması ile doğal yaşamdaki bu düzen bozularak, kötüleşmiştir. Rousseau siyaset felsefesini oluştururken bu kötüleşmeden dolayı uygar topluma eleştiriler yöneltmiştir. Rousseau adil bir toplum sözleşmesi ile bireylerin bir araya gelerek politik bütünü oluşturup, kaybetmiş oldukları doğal özgürlüklerini bu toplum içinde toplumsal özgürlük olarak geri kazanabileceklerini ifade etmiştir.⁴ Bireyler kaybetmiş oldukları özgürlüğü ve eşitliği yurttaşlık bilinci ile geri kazanacaklardır.

Çalışmanın ilk bölümü Hobbes'un siyaset felsefesinde bireyin yerini ele alarak başlamaktadır. Daha sonra bireyin üzerinden bir doğa durumu tasarımı ile Hobbes'un otoriter devletini nasıl ortaya çıkardığı, nasıl bir egemen güç yarattığı ele alınmıştır. İkinci bölümünde ise Rousseau'nun siyaset felsefesinde bireyin yerini ele alarak daha sonra da doğal yaşamında özgür olan bireyin toplumsallaşma ile kaybetmiş olduğu bu doğal özgürlüğünü ona geri kazandırmak amacıyla kurulan devleti ve bu devlette bireyin nasıl yurttaşlık bilinci ile bilinçlenip toplumsal özgürlüğünü geri kazandığı açıklanmıştır.

Bu bağlamda bu çalışmanın amacı Hobbes ve Rousseau da doğa durumundaki bireyi açıklayarak ondan hareketle yapılan toplum sözleşmesi ve bunun sonucunda bireyleri devlet kurmaya iten nedenler ve o kurulan devletin biçimi ve yönetiminin nasıl olması gerektiğidir.

⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 29.

BİRİNCİ BÖLÜM

THOMAS HOBBS'DA BİREY- DEVLET İLİŞKİSİ

1.1. HOBBS'UN SİYASET FELSEFESİNDE İNSAN DOĞASININ YERİ

*“Hobbes’un moderni güçlü bir şekilde temsil ettiği alanı siyaset felsefesidir. Siyaset felsefesinde iki gelenekten söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki doğal devlet anlayışını benimseyen Sokratik gelenektir. Bu geleneğin en önemli temsilcisi Aristoteles’tir. Aristoteles’e göre insanlar kendi iyi hayatlarını ancak yurttaş olarak hayata geçirebilirler ve onlar kent devletindeki hayata uygun düşerler. Modern gelenek ise devletin doğal olmayan bir yapı olduğunu, insanın toplum hayatına uygun düşmediği görüşünü benimsemiştir. Hobbes, bu modern geleneğin en önemli temsilcisidir. Ona göre de devlet sonrada yaratılmış, doğal olmayan bir yapıdır. Hobbes’a göre devlet her bir bireyin doğal haklarını korumak amacıyla vardır. Onun devleti, bireylerin karşılıklı doğal haklarından fedakârlık ederek bir araya gelip sözleşme yapmalarıyla meşrulaşır. Bu meşrulaştırma yöntemini toplum sözleşmesi öğretisiyle ifade eder”.*⁵

“İnsanın duyguları ve düşüncelerinin başka bir insanın duyguları ve düşüncelerine benzerliği nedeniyle insan kendine bakar ve düşündüğü, sandığı, akıl yürüttüğü, umduğu, korktuğu, v.s. zaman ne yaptığını ve hangi nedenlerle yaptığını düşündüğünde diğer insanların duygu ve düşüncelerini anlamış olur”.⁶ İnsanlar düşünce ve duygularının diğer insanların düşünce ve duygularına benzerliğini anladıkları zaman doğalarına ilişkin elde edebilecek oldukları bilgi de onların oluşturmuş olduğu siyasal toplumun varoluş nedenlerini anlaşılır hale getirmiş olacaktır.

Hobbes’a göre “ne Platon ne de diğer filozoflar, şimdiye kadar, ahlaki düşünce teoremlerini, insanları yönetmeyi ve itaat etmeyi öğrenmelerine yetecek düzeyde ortaya koyamamışlardır.”⁷ Hobbes’a göre düşünürler insan eylemlerinin neden-sonuç ilişkilerini yeteri kadar çözümleme yapmadıklarında siyasal olayların neden-sonuç ilişkilerinin de anlayamayacaktır.

⁵ Cevizci, 17. Yüzyıl Felsefesi, 124.

⁶ Hobbes, *Leviathan*, 18.

⁷ Hobbes, *Leviathan*, 256.

Hobbes yapay insan devleti oluşturacak olan bireylerin doğal durumlarının nasıl olduğunun öncelikle anlaşılması gerektiğini belirterek, siyasal kuramını da bireylerin doğa durumlarından hareketle oluşturmaktadır.

1.1.1. Birey'in Doğa Durumu

Hobbes' göre insan ve hayvanda iki tür benzerlik bulunmaktadır. Bunlarda ilki olan doğuştan gelen, doğum ile başlayan ve yaşam boyunca devam eden nabız, solunum, beslenme, sindirim ve boşaltım gibi kesintisiz olan yaşamsal devinimlerdir. İkincisi ise duyuların tutkular ve istekler olarak ortaya çıktığı hayvansal devinimlerdir. Hayvansal devinimler iradi devinimlerdir; yani kafamızda imgeleyen “nereye, neyi” gibi sorulara cevap veren imgelemlerden oluşur. “Hobbes’a göre insan toplumsal bir hayvan değildir; çünkü doğa durumunda veya devlette başka insanlarla ilişkiye girmekten kaçınmaz ve başka insanlarla kurmuş olduğu ilişki onun asosyal karaktere sahip olmasının en önemli göstergesidir.”⁸

İnsan vücudundaki küçük hareketler konuşma, yürüme, vurma ve diğer görülebilir eylemler olarak tezahür etmeden önce çaba olarak adlandırılmaktaydı.⁹ Çaba kendisine neden olan bir şeye yaklaşmak istediğinde arzu, bir şeyden kaçınmak istediğinde ise tikslenme, iğrenme adını alır. Bunların ikisi de hareketi ifade etmektedir. Biri yaklaşma diğeri ise uzaklaşmadır. Hobbes’a göre arzu ve tikslenme her ikisi de temel çaba biçimleridir. Bireyler bir şeyi arzu ettiklerinde o şeye sevgi beslerler, bir şeyden kaçındıklarında ise o şeyden nefret ederler. “Arzunun nesnesine ulaşması haz duygusu yaratırken; nefret edilen şeye maruz kalma acı duygusu yaratır.”¹⁰ Arzu sevgiyle, tikslenme ise nefretle aynı şeydir. Ancak arzu ve tikslenme ile nesnenin yokluğu anlaşılırken, sevgi ve nefret ile nesnenin varlığı anlaşılmaktadır.

Bireyin arzusuyla yöneldiği şey o birey için iyi bir şeydir; nefreti ile yöneldiği şey ise o birey için kötü bir şeydir.¹¹ İyi ve kötü olarak ifade edebileceğimiz şeyler ancak o bireyin bakış açısına bağlı olarak ifade edilebilir. İnsan, Hobbes’a göre her zaman doğası gereği haz peşinde koşan ve acıdan kaçan bencil bir varlıktır.¹² Mutlak olarak

⁸ Cihan Deniz Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, Belge Yayıncılık, İstanbul 2013, 166.

⁹ Hobbes, *Leviathan*, 47.

¹⁰ Solmaz Zelyüt, *Dört Adalı*, Doğu Batı Yayıncılık, Ankara 2010, 30.

¹¹ Hobbes, *Leviathan*, 48.

¹² Zelyüt, *Dört Adalı*, 30.

ifade edebileceğimiz iyi ve kötü yoktur; bireyin bakış açısına bağlı kalınarak ifade edebiliriz.

Duyularımız dışsal nesneden nasıl etkilenirse ona göre şekil almaktadır. Dıştaki nesnelerin duyu organlarımız tarafından merkezi sisteme ulaştırılmasıyla orada oluşan etki hareket halindeki nesneye arzu ve ondan kaçınma isteğinden meydana gelen çabadır. Bu çabanın görüntü ya da algısı hoşlanma ya da rahatsızlık adını almaktadır.¹³ Hoşlanma iyiliğin algısı, rahatsızlık ise kötülüğün algısıdır. Bundan hareketle de bütün arzu ve sevgilerde hoşlanma, bütün tikslenme ve nefretlerde de rahatsızlık görülmektedir.¹⁴ “Hobbes’a göre ulaşma ve kaçma duyularının temelinde içgüdü yatar; bu içgüdü kendini koruma veya yaşamı sürdürme içgüdüsüdür.”¹⁵ Hobbes’a göre yaşamın sürdürülmesine yönelik olan her şey iyi, tersi olan şeyler ise kötüdür.

Hobbes aklın hazları ve nefsin hazları olarak iki tür hazdan bahsetmektedir. Vücudun bütün sıkıntı ve rahatlamlarını belirleyen, görme, tat alma, işitme, dokunma gibi var olan bir nesnenin algılanmasından doğan haz nefsin hazlarıdır. Aklın hazları ise şeylerinin sonucunun tahmininden kaynaklanan beklentiden doğmaktadır. Aklın hazları genellikle sevinç adını almaktadır. Duyumsamada, bazı rahatsızlıkların olması acı adını alır. Diğerleri ise sonuçlarının beklentisinden hareketle keder adını almaktadır.

Hobbes’a göre insanların arzu ettikleri şeye ulaşma imkânları olduğunda bu umut adını alır ancak bu imkân yok ise umutsuzluk adını almaktadır. Bireyin uzaklaştığı, nefret ettiği nesnenin zarar verebilecek olduğu düşünülüyorsa ona karşı beslenen duygu korku adını alır eğer ona direnebilecek ise bu da cesaret adını almaktadır. Tek bir insana beslenen sevgi ve onun tarafından sevilme arzusu aşk tutkusu adını alır ve aşkın karşılığı olmadığı korkusu da kıskançlık adını almaktadır. Gülme hareketi ise kişinin kendini mutlu eden anlık bir hareketle ya da başka birinde yanlış bir şey görmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Ancak Hobbes’a göre başkalarının yanlışlarına gülmek doğru bir hareket değildir. Ona göre yüce insanlar için en iyi şeylerden biri başkalarını alaydan korumak ve kendilerini sadece en yetenekliler ile kıyaslamaktır.¹⁶ Hobbes, duyguların çokluğunun ve çeşitliliğinin insanın sürekli hareket halinde olduğunun göstergesi olduğunu ifade eder.

¹³ Hobbes, *Leviathan*, 49.

¹⁴ Hobbes, *Leviathan*, 49.

¹⁵ Zelyüt, *Dört Adalı*, 30.

¹⁶ Hobbes, *Leviathan*, 52.

Hobbes'a göre güç isteği bütün isteklerin kendisine indirgenebileceği bir istektir. "Bir tutkular yumağı olan insan, yaşamını sürdürme, kendini koruma içgüdüğü ya da güvenlik içinde olma arzusu temelinde yatan ölüm korkusu nedeniyle geleceğini düşünür. Bu geleceği düşünmesi insanı da hayvandan ayırmaktadır."¹⁷

Hobbes' a göre insanın başka insanlarla kurduğu ilişkinin amacı toplumsallaşmak değil, kendi mutluluğu ve çıkarını sağlamaktır; yani Hobbes'un insanı diğer insanları amaç değil araç olarak görmektedir.¹⁸ Onun tüm felsefesine şekil veren ulaşılmış olduğu sosyal insan anlayışıdır. Hobbes'a göre insanlar doğuştan kötü değildir; sadece genel bir güç olmadığı durumda kendilerini savunmaları durumunda hırsları ve korkuları onları kötü yapmaktadır.

Hobbes, devletin henüz var olmadığı durumu bireyin doğa durumu olarak tasarlayarak ve bireyin doğasından hareketle de neden siyasal düzenin zorunlu ve sürekli olması gerektiğini ifade etmeye çalışır. "Doğa durumu Hobbes'un medeni felsefesini kurarken benimsediği aksiyometrik usullama metodu ile insan doğasından yola çıkarak ulaştığı mantıki bir sonuçtur."¹⁹

Hobbes doğa durumundan bahsederken, doğanın bireyleri eşit yarattığını ifade eder. Ancak bu eşitlik bütün insanların aynı ölçüde fiziki güce ve zihinsel yeteneğe sahip oldukları anlamına gelmemektedir.²⁰ "*Bazen bedence daha güçlü ya da diğerinden daha çabuk düşünebilen birisi bulunsa bile, her şey göz önüne alındığı zaman, bu iki insan arasındaki fark, bunlardan birinin diğerinde bulunmayan bir üstünlüğe sahip olduğunu iddia etmesine yetecek kadar fazla değildir. Çünkü bedensel güç bakımından en zayıf olan kişi ya gizli bir düzenle ya da kendisi gibi aynı tehlike altında olan diğer kişilerle birleşerek, en güçlü olanı öldürmeye yetecek kadar güçlü olur*".²¹ Doğa, bireyleri eşit yaratmış olmalarına rağmen, bedensel güçten kaynaklı eşitsizlikten dolayı da aynı tehlike altında bulunan bireyler bir araya gelerek güçlü insan karşısında eşit durumda olurlar. Bu amaçlara erişme umudu bakımından olan eşitlik, insanlar arasında güvensizliğe ve savaş ortamına neden olur. Çünkü her bireyin kendi tutkularının peşinden gitmesi ve kendi varlığını koruması amaçlı olan eşit güce sahip

¹⁷ Zelyüt, *Dört Adalı*, 31.

¹⁸ Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 166.

¹⁹ Zarakolu, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 163.

²⁰ Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi*, Say Yayıncılık, İstanbul 2009, 474.

²¹ Hobbes, *Leviathan*, 92.

olmaları durumu savaş ortamına zemin hazırlamaktadır. Zihinsel yeteneklere gelince ise insan, doğası gereği kendisinden daha zeki insanların olabileceğine inanmaz. Çünkü kendi zekâlarını yakından tanırken başkalarının zekâlarını uzaktan tanır. Aslında bu da insanların bu bakımdan eşitsizliğini değil de eşit olduklarını kanıtlar. “Çünkü bir şeyin eşit pay edildiğinin en büyük kanıtı, herkesin kendi payından memnun olmasıdır”.²² Bu yetenek eşitliği söz konusu olduğunda insanların amaçlarının eşitliği de ön plana çıkacaktır. Bundan kaynaklı olarak da iki kişi aynı anda sahip olamayacakları şeyi arzu ederlerse birbirlerine düşman olurlar, kendi varlıklarını korumak için ya da arzu ettikleri amaçlarına ulaşmak için birbirlerini yok etmeye çalışacaklardır ve başka bir insan tarafından öldürülme korkusu içinde olacaklardır.²³ Bu eşitlikten güvensizlik meydana gelmektedir. İnsan amaçlarını gerçekleştirmek için başka insanlara karşı güçlendiğinde başkalarının da egemenliğine karşılık artık güvensizlik duyacaktır. Herkes arzularının peşinden gitmek konusunda eşitliğe sahip olduğunda, güvensizlik ve savaş ortamının ortaya çıkması kaçınılmazdır.

İnsan doğasında bireyler arasında olan eşitliğin getirmiş olduğu korku ve güvensizlik, insanların kendi çıkarları için başkalarına kötülük etmesine ortam hazırlar. Hobbes’a göre, bireyin doğa durumunda kötü olması, Hıristiyanlığın bireyi “ilk günden” dolayı kötülemesiyle örtüşmektedir. Hobbes bireyi bu içinde bulunduğu doğa durumundan çıkartıp, toplumsallaştırarak kötülükten kurtarmak düşüncesindedir. Bireyin içinde bulunduğu bu korku duygusu, insan yaşadıkça onunla birlikte var olmaya devam edecektir.

İnsanlar korku ve kötülüklerden korunup, arzu ettikleri iyiliklere ulaşmak için devamlı çabalamaktadırlar. Bundan dolayıdır ki insanlarda sürekli geleceğe yönelik endişe bulunmaktadır ve gelecekte kaygı duymaktadırlar. Hobbes ‘ a göre geleceğe yönelik kaygı içinde olan insanlar Prometheus’unkine benzer bir durum içindedir. *“Kafkas tepesine bağlanmış olan Prometheus ve onun karaciğeri ile beslenen bir kartal onun geceleyin yenilenen karaciğerini ancak gündüz yiyebiliyordu: yani, gelecekte kaygı duyduğu için daima ileriye bakan insan kalbi bütün gün ölüm, yoksulluk veya başka bir felaket korkusu içinde tükenip durur ve sadece uykuda iken insan huzura*

²² Hobbes, *Leviathan*, 93.

²³ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 192.

kavuşabilir ya da kaygı içinde olan kalbi dinlenebilir."²⁴ Hobbes' a göre geleceği düşünmek amaçsal nitelik taşımaktadır. Bireyin amacı rasyonel bir tavırla hareketlerini doğru bir şekilde yönlendirip başka bireylerle birlikte barışı ve güveni oluşturmaktır.

Birey geleceğini kurarken fiziki ve zihinsel yetenekleriyle daima başkalarından güçlü olmak ister. Bireyin doğal güçleri akıl, biçim, cömertlik, soyluluk v.b. gibi; araçsal güçleri ise daha çok şansa bağlı mal, mülk, şöhret gibi sonradan kazanılmaktadır.²⁵ Bireyler kendilerini korumak ve geleceklerini güven altına almak için hareketlerinde her türlü gücü kullanmaktadırlar. Çünkü doğa durumunda her birey birbirleri için tehlike oluşturmaktadır. Bireyler bu amaçla kendi yaşamları için, arzu ettikleri şeyler için her türlü harekette bulunmaktadırlar. Bundan dolayıdır ki herkesin her şey üzerinde eşit bir şekilde doğal hakkı bulunmaktadır. Doğal hak, bireyin kendi doğasını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanması ve aklı ile bu amaca ulaşmak için en uygun kabul ettiği yöntem ile her şeyi yapmak özgürlüğüdür.²⁶ Yani "Her insanın hayatını ve organlarını sahip olduğu tüm güçle koruma hakkıdır."²⁷ Hayatta kalabilmek için her yolu kullanma hakkıdır. Doğa durumunda insan kendisi için tehlike oluşturabilecek her şeye karşı kendisini koruma hakkına sahiptir ve bu koruma hakkı da onun için yararlı ve gerekli olduğu için iyidir. Bu anlamda Hobbes'a göre hak ve yarar aynı şeydir.²⁸ İnsan hangi yolu kullanması gerektiği konusunda da kendi kendisinin yargıcisıdır. Doğa tüm insanlara her şey üzerinde bir hak vermiştir. Ancak insanların bu doğa durumunda sahip oldukları haklar onları mutluluğa değil mutsuzluğa ve barışa değil savaşa götürmektedir.

Doğa yasası ise akılla bulunan ve bireyin kendi hayatı için zararlı veya yaşamlarını koruma yolunda engelleyici olan şeyleri yapmasını yasaklayan ya da bireyin hayatını en iyi şekilde koruyabileceğini düşündüğü bir ilkedir.²⁹ Hak ve yasa terimleri birbirlerinden farklıdır; Hak bir şeyi yapmak veya yapmamak özgürlüğünden oluşurken, yasa ise bunlardan birini tespit ve ilzam etmektedir.³⁰

²⁴ Hobbes, *Leviathan*, 83.

²⁵ Hobbes, *Leviathan*, 68.

²⁶ Hobbes, *Leviathan*, 96.

²⁷ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 183.

²⁸ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 184.

²⁹ Hobbes, *Leviathan*, 96.

³⁰ Hobbes, *Leviathan*, 97.

Doğa durumunda herkesin her şey üzerinde hakkı vardır. Bu durumda da herkes herkese karşı aslında bir savaş durumu içerisinde. “Hobbes’a göre bu savaş durumunun illa ki bir açık savaş şeklinde yaşanmasının bir gerekliliği yoktur; ama insanlar arasında hâkim genel güvensizlik ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan fiili savaş ihtimalinin var olması gerekmektedir.”³¹ Her birey kendi akıyla hareket edip, kendi yaşamını korumak için ve düşmanlarına karşı kendini güvence altına almak için ona bu yolda yardımcı olabilecek her şeyi kullanabilmektedir. Böyle bir durumda da herkesin her şeye hakkı vardır, hatta bir başkasının bedenine bile. Herkesin herkes üzerinde olan bu doğal hakları devam ettiği sürece, “insan ne kadar güçlü veya akıllı olursa olsun doğanın insanların yaşamlarını izin verdiği sürenin sonuna kadar hayatta kalma güvencesine sahip olamaz”.³² İnsanlar yaşamlarını sürdürmek için barışa yönelmelidirler. Akıl insanların anlayabilecekleri en uygun barış koşullarını gösterir. İnsanların barışı sağlamaları gerekir; eğer sağlayamıyorlarsa savaşın bütün yardım ve yararlarını kullanmaları gerektiği kuralına varırlar.³³ Çünkü doğal hakların egemen olduğu bu doğa durumunda doğru ve yanlış, adalet ve adaletsizlik, herhangi bir egemen güç yoktur. Genel bir gücün olmadığı yerde yasa da yoktur. Bu doğa durumunda egemen bir güç olmadığı için herkes herkese karşı daima bir savaş halindedir. “İnsanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıklarında, savaş durumunun içindedirler ve bu savaşın temel nedeni aralarındaki eşitlik, herkesin her şey üzerinde hakkı olduğunu görmeleri ve bu durumdan çıkış yollarını aramaya başlamalarıdır.”³⁴

Hobbes insanın doğasında bulunan üç temel kavga bahseder. Bunlardan ilki, rekabet insanları kazanç için; ikincisi güvensizlik güvenlik için; üçüncüsü ise şöhret için insanları mücadeleye iter.³⁵ Böyle bir ortamda çalışmaya da yer yoktur. Çünkü çalışmanın karşılığı belirsizdir. Bundan dolayıdır ki toprağın işlenmesine bile yer yoktur; ne denizcilik; ne yeryüzü hakkında bilgi; ne zaman hesabı; ne yazı; ne de

³¹ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 194.

³² Hobbes, *Leviathan*, 97.

³³ Hobbes, *Leviathan*, 97.

³⁴ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 194.

³⁵ Hobbes, *Leviathan*, 94.

toplum vardır.³⁶ Yani bir devlet yoktur. Hobbes, böyle bir ortamda insanın kendisini düşünmesi gerektiğini söyler.

*“Yatmaya giderken kapılarını kilitlerler; evde olduğu zaman bile, çekmecelerini kilitlerler ve bütün bunları ona verilecek zararların öcünü alacak yasaların ve silahlı kamu görevlilerinin varolduğunu bildiği halde yapar; silah kuşanıp yolculuk ederken vatandaşları hakkında, kapılarını kilitlerken hemşerileri hakkında çekmecelerini kilitlerken çocukları ve hizmetçileri hakkında ne düşünmektedirler? Bu kişi hareketleriyle insanlığı, benim sözlerle suçladığım kadar suçluyor değil midir?”*³⁷ Hobbes sözle ifade ettiklerini, insanların fiili olarak gerçekleştirdiğini de ifade etmektedir. Hobbes’a göre “İnsan için hep şiddetli ölüm korkusu ve tehlikesi vardır ve insan hayatı yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürer”.³⁸ Bu ölüm korkusu, rahat bir hayat için gerekli olan şeyleri elde etme arzusu ve çalışarak onları elde etme umudu insanları barışa yönelten duygulardandır.³⁹

İnsan bu doğa durumunda kendi iyiliğini ister; kimse bu savaş durumunu istemez. Aslında insanları bu savaş durumuna iten her neden aynı zamanda barışa da götüren nedendir. İnsanların rekabet içinde olması, güven, şan mücadeleleri onların toplumsallaşma isteklerinin kanıtıdır.

Hobbes, herkesin herkesle savaş durumu içinde olduğu böyle bir ortamın olup olmayacağını düşünülebileceğini ancak dünyanın her yerinde durumun böyle olduğuna inanmadığını belirtir.⁴⁰ Hobbes, dünyada insanların böyle bir durumda yaşadığı yerlerin olduğunu örneklemektedir. “Amerika’nın birçok yerindeki vahşiler, doğal istekler sayesinde bir arada yaşayan küçük ailelerin yönetimi dışında hiçbir yönetim şekline sahip değildirler ve bugün bile daha önce belirttiğim o vahşi durumda yaşarlar”.⁴¹ Genel bir egemen güç olmadığında hayatın nasıl olacağını bu iç savaş içinde olan toplumlara bakarak anlayabiliriz.

Hobbes, doğa durumunu bizlere anlatırken, daha çok, devletin olmadığı veya genel bir gücün olmadığı bir doğa durumundaki yaşamı anlatır. Yani Hobbes’un doğa

³⁶ Hobbes, *Leviathan*, 94.

³⁷ Hobbes, *Leviathan*, 95.

³⁸ Hobbes, *Leviathan*, 95.

³⁹ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 192.

⁴⁰ Hobbes, *Leviathan*, 95.

⁴¹ Hobbes, *Leviathan*, 95.

durumu mantıksal bir durumdur. “Doğa durumu Hobbes’un sisteminde değerlendirildiğinde, kendinden önce ulaşılan sonuçlarla tutarlı ve kendinden sonra gelecek sonuçlara devletin gerekliliği ve egemenlik kuramına zemin hazırlayan bir ara sonuçtur.”⁴²

Hobbes’a göre doğa yasası bireylerin barışa ulaşmak için çalışmalarını emreder. “Bir insan, başkaları da aynı şekilde düşündüklerinde, barışı ve kendini korumayı istiyorsa, her şey üzerindeki hakkını bırakmalı ve başkalarına karşı, ancak kendisine karşı onlara tanıyacağı özgürlükle yetinmelidir”.⁴³ Çünkü her insan her şey üzerinde her dilediğini yapma hakkını elinde bulundurduğu sürece bütün insanlar doğa durumunda savaş içindedirler. Doğal hakların bırakılması, insanların toplumsallaşmasının ilk adımı olur. Hakkından feragat eden insan, başka birine daha önce sahip olmadığı bir hakkı vermiş olmaz; çünkü herkesin her şey üzerinde doğal olarak hakkı vardır sadece başka bir insanın kendi hakkını kullanması açısından önündeki engelin azalmasına yardımcı olur.

Hobbes barış için gerekli on dokuz tane doğa yasasından bahseder. İleri sürmüş olduğu on dokuz tane yasayı tek bir kuralda toplamaktadır. “Kendine yapılmasını kabul etmeyeceğin bir şeyi başkasına yapma”.⁴⁴ Hobbes’a göre doğa yasaları vicdanen bağlayıcıdır ancak uygulamada herkes üzerinde her zaman bağlayıcılığı yoktur.

Hobbes’a göre doğa yasalarının bilimi ahlak felsefesidir. “Çünkü ahlak felsefesi, insanların konuşmalarında ve toplumlarında, neyin iyi neyin kötü olduğunun biliminden başka bir şey değildir”.⁴⁵ Tüm insanlar için geçerli iyi ve kötü kavramlarından söz edilemez.⁴⁶ Her insan kendi adına ona haz veren şeylerin iyi, vermeyenlerin ise kötü olduğunu düşünür. Hobbes buradan hareketle göreceli ahlak kurallarına ulaşmaktadır; mutlak bir iyi ve kötü kuralı yoktur. Göreceli ahlak anlayışı devletin var olmasıyla birlikte yerini mutlak bir ahlak anlayışına bırakmaz; çünkü değişen sadece öznedir. Hobbes’a göre doğa yasalarında insanlar arası barışı sağlayacak yaptırım gücü olmasa da, barışı isteyen insanlar bir araya gelerek haklarından feragat ederek devleti kuracaklardır.

⁴² Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 163.

⁴³ Hobbes, *Leviathan*, 97.

⁴⁴ Hobbes, *Leviathan*, 115.

⁴⁵ Hobbes, *Leviathan*, 116.

⁴⁶ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 188.

1.1.2. Doğa Durumundaki Savaş Hali

Eşitlik ve ondan doğan karşılıklı güvensizliğin sonucu Hobbes'un doğa durumuyla özdeşleştirdiği şey savaştır.⁴⁷ Hobbes, pozitif bir olgu olan barışı negatif bir olgu olan savaşın yokluğu olarak tanımlamaktadır. Yaşamlarını güvence altına alabilmek için insanların iki seçenekleri bulunmaktadır; biri barış diğeri ise savaş. Hobbes'a göre insanların barışı görmeleri için önce bu savaş durumunu yaşamaları gerekmektedir.⁴⁸

Savaşın nedenleri insanın doğa durumundan kaynaklanmaktadır. Hobbes'a göre bu doğa durumunda insanlarda zarar verme isteği vardır; çünkü kendilerini korumak için ve başka insanların sahip olduklarına da sahip olma arzusundan dolayı böyle bir istek vardır. Doğa durumunda insanlar arasındaki savaş onları rekabete, güvensizliğe ve ün için mücadele etmeye itmektir. Bunların yanı sıra insanların cahilliği de bu savaşın nedenlerinden biridir. Bu cahillik hem kendi güçlerine olan bilgisizlikleri hem de savaş hakkında olan bilgisizliklerinden kaynaklanmaktadır. Rekabet ve güvensizliğin nedeni de insanlar arasında bu doğa durumundaki eşitlik ve benzerliktir. İnsanların kendi güvenlikleri için başkaları üzerinde güç kullanmaları da bu savaşın bir parçasıdır. Doğa durumunda herkes bu savaşın içindedir. İnsanların kendi yaşam güvencelerini kendi güçleriyle sağladıkları dışında başka bir güvenceleri yoktur ve aslında bu savaş tek bir insanın bütün insanlara karşı verdiği bir savaştır.⁴⁹ Bu savaş durumunda yapılan ittifaklar bile geçicidir; çünkü ittifak içine olan insanların çıkarları da her zaman uyuşmamaktadır. Doğa durumunda olan bu savaş sürekli bir savaştır; çünkü insanlar daima arzularını gerçekleştirmek için mücadele içinde olacaklardır.

Hobbes, savaşı fiili bir çatışma olarak tanımlamaz; "Herkesin herkesle savaşı her bir insanın diğer herkesin kendisiyle savaşmaya niyeti olduğunu bildiği bir durumdur ve herkesin sürekli birbiriyle savaştığı bir durum değildir."⁵⁰ Bu savaş durumunun bir galibi de yoktur. Savaş durumu içinde olanlar arasında sürekli bir eşitlik olduğu için bu savaş zafer ile sonuçlanmaz. İnsanlar yaşamlarını güvence altına almak için savaş içinde olurlar ancak bu savaş sonunda kesin bir sonuç elde edemezler. Savaş, insanlar üzerinde

⁴⁷ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 175.

⁴⁸ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 175.

⁴⁹ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 178.

⁵⁰ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 180.

koru etkisi bırakmaktadır; hem birbirlerine hem de geleceğe karşı korku içindedirler. İnsanlar savaş durumunda isteklerini veya arzularını gerçekleştiremeyince başkaları tarafından öldürölmek anlamında ölüml korkusu da duymaya başlarlar. Bireyin de sosyalleşmesinin temel nedeni doğa durumunda duyduğu bu korku duygusudur. Bu ölüml korkusu onları toplumsallaşmaya götürmektedir.

1.1.3. Toplum Sözleşmesi ve Doğal Hakların Devredilmesi

Hobbes'a göre doğa yasası sadece barışın tesis edilmesini değil, bunun nasıl sağlanacağını da söyler.⁵¹ Doğa durumunda, "herkesin herkesle savaşına" son verecek olan şey insanların her şey üzerinde sahip oldukları haklarından başkalarıyla aynı ölçüde vazgeçmeleriyle olur. Yani insanın sahip olduğu haklar başkalarının haklarıyla eşit ölçüde sınırlandırılmış olur. Hobbes'a göre bu sınırlandırma, insanların sahip oldukları doğal hakları karşılıklı olarak tek bir kişiye devretmeleri ve onu egemen güç olarak tanımalarını öngören bir sözleşmeyle gerçekleşir.

Hobbes, insanı, hayvan gibi doğa durumunda bırakarak değil de, insanın kendisinin "yapıcısı" olarak doğa durumundan kurtulabileceğini savunmaktadır. İnsanları, içinde buldukları bu doğa durumundan toplumsallaşmaya götüren nedenler, içinde buldukları doğal yaşamdaki ölüml korkusu ve rahat bir gelecek için arzu ettiklerine ulaşma umududur. Bu nedenler de insanı barış içinde, bir toplumda yaşama arayışına itmektir. İnsanlar doğa durumundaki güvensizlikten ve karşılıklı olarak duydukları korkudan dolayı bu kötü durumdan kurtulup, topluma ulaşmak istemektedirler.

Hobbes'un doğa durumunda, bireylerin ölüml korkusu ve geleceğini güvence altına almak istemeleri nedeniyle yaptıkları her eylemlerinde rasyonel bir birleştirme söz konusudur. Birey, bu rasyonel bir tavır içerisinde, barış ortamı içinde bulunan topluma, ortak bir gücün kabul edilmesiyle ulaşabilir. Bireylerin doğal haklarına karşılıklı olarak getirdikleri sınırlandırmanın nihai amacı; onların kendilerini korumaları ve daha mutlu bir toplum içinde yaşama arzularıdır. Bu açıdan şöyle ifade edilebilir ki; kendimize ne yapılmasını istiyorsak başkalarına da onu yapmalıyız. Doğa yasaları, bunlara uyulmasını sağlayacak bir egemen gücün olmaması durumunda insanları; kibre,

⁵¹ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 476.

öç almaya, taraf tutmaya ve bu gibi şeylere sürüklenmesinden uzak tutamazlar.⁵² Bu yüzden doğa yasalarına rağmen egemen bir güç yok ise, insanlar kendilerini korumak ve güvenliklerini sağlamak için her türlü meşru yola başvuracaklardır. “Kılıcın zoru olmadıkça ahitler sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez”.⁵³

Hobbes’a göre bu toplumsallaşma birkaç kişi veya ailenin birleşmesiyle yada tek bir karar verici tarafından yönetilmeyen bir çoğunlukla sağlanamaz. Ona göre tek karar verici, sürekli olmalıdır.

Bazı yaratıkların, zorlayıcı bir güç olmaksızın topluluk halinde yaşadıklarından söz edilmektedir. Aristoteles, siyasal yaratıklar arasında arı ve karıncayı sayar ve bunlar arasında kendi sorunlarını anlatabilecek bir dil olmamasına rağmen bir topluluk halinde yaşamaktadırlar. Bundan hareketle de insanların aynı şeyi neden yapamadığı sorusu sorulur. Hobbes’a göre, insanlar, sürekli bir rekabet içinde olduklarından dolayı aralarında kin ve nefret oluşur. Bu durum da savaş ortamına neden olur. İnsanlar akılla hareket ettikleri için ve her biri de kendi aklının daha üstün olduğunu düşündüğü için bu durum onları toplum içinde kargaşaya itmektir. Bu yüzden hepsini korku içinde tutacak ve hareketlerini ortak bir faydaya yöneltecek egemen bir güç olmalıdır.⁵⁴

İnsanların, mutluluk içinde yaşayabilecekleri genel gücü kurlmalarının tek yolu; bütün kudret ve güçlerini tek bir iradeye devretmeleridir. Hobbes bunu şöyle açıklar:

“Herkes herkese, senin de hakkını ona bırakman ve onu bütün eylemlerinde aynı şekilde yetkili kılman şartıyla, kendimi yönetme hakkını bu kişiye ya da bu heyete bırakıyorum demişçesine, herkesin herkesle yaptığı ahit(sözleşme) yoluyla, hepsinin bir veya aynı kişilikte gerçekten birleşmeleridir”.⁵⁵ Bu yapıldığında tek bir kişilik halinde birleşmiş olan topluluk Devlet, Latince Civitas olarak adlandırılmaktadır. İşte Leviathan’ın daha saygılı konuşursak, ölümsüz tanrının altında, barışı ve savunmamızı borçlu olduğumuz o ölümlü tanrının doğuşu böyle olmuştur.⁵⁶ Leviathan, İbranicedir, dev anlamına gelir.⁵⁷ Hobbes, devlete bu ismi uygun bulmaktadır. Devletteki her kimsenin, ona vermiş olduğu yetkiyle, elinde çok fazla güç ve kuvvet olmuştur ki bu da

⁵² Hobbes, *Leviathan*, 127.

⁵³ Hoobes, *Leviathan*, 127.

⁵⁴ Hobbes, *Leviathan*, 129.

⁵⁵ Hobbes, *Leviathan*, 130.

⁵⁶ Hobbes, *Leviathan*, 130.

⁵⁷ Zelyüt, *Dört Adalı*, 37.

bütün insanların barış içinde yaşamasını sağlamıştır. Yapılan sözleşmeyle birlikte toplum içindeki her birey, güçlerini, ona devrederek bütün güç ve imkânlarını kullanmasını sağlamışlardır. Bu sözleşme herkesin, herkesle karşılıklı olarak anlaşarak, oy birliği ile yapmış oldukları bir anlaşmadır. Bireylerin doğal haklarından feragat ederek, yaptıkları sözleşme ile bütün güçlerin birleşmesinden daha üstün güce sahip olan “Leviathan” eşitliği sağlayacaktır.

İnsanlar, Leviathan’ını, bir elinde kılıç, bir elinde meşale ve gövdesinde birçok insandan oluşan yurttaşlar topluluğunu simgeleyen, siyasal bir beden olarak yaratmışlardır. Hobbes, Tanrı’nın doğayı yaratmasını sanat olarak ifade ederken, insanın yapay bir canlı yaratmasını sanatsal öykünme olarak anlatmaktadır. Sanat, doğanın rasyonel ve mükemmel eserini, insanı, taklit eder.

*“Sanat iledir ki, yapay bir insandan başka bir şey olmayan, Devlet adlı o büyük Ejderha yaratılır; bu, doğal insanın korunması ve savunulması için tasarlanmış olup ondan daha büyük bir cesarete ve kudrete sahiptir ve onda, egemenlik bütün gövdeye canlılık ve hareket veren yapay bir ruhtur; yargıçlar ve diğer yargı ve yürütme görevlileri, yapay eklemeler; egemenlik makamına bağlı her eklem ve organa kendi görevini yaptırarak ödül ve ceza, doğal gövdede aynı işi yapan sinirlerdir; tek tek üyelerin servet ve zenginlikleri ise kuvvetti; halkın egemenliği onun görevidir; bilmesi gereken her şeyi ona bildiren hukukçuları hafızadır; adalet ve yasalar yapay bir akıl ve iradedir; uyum, sağlıktır; nifak hastalıktır; savaş ise ölüm”.*⁵⁸

Bu siyasal varlığı bir araya getiren, insanlar arasında yapılan sözleşmedir. İnsanın, yaratmış olduğu bu siyasal varlık, aslında canlı bir organizmadır. İnsanlar, karşılıklı olarak doğal haklarından vazgeçmeleriyle ve haklarını sınırlandırmalarıyla oluşturdukları bu egemene, yapay bir kişilik kazandırmışlardır. Oluşturulan bu siyasal toplumun, uzun süre varlığını koruyabilmesi için her birey kişisel iradesiyle, egemenin kişisel iradesini özdeşleştirmeli ve karşılıklı olarak iradelerin birbirlerini bağlı kılması gerekmektedir.

Bir insan topluluğu kendi aralarında sözleşme yaparak, onların kişiliğini temsil etme hakkını hangi kişi ya da heyete vereceği konusunda çoğunlukla anlaştığı vakit devlet kurulmuştur. Bunun lehinde oy verenler gibi, aleyhinde oy verenlerde olmuştur.

⁵⁸ Hobbes, *Leviathan*, 17.

Lehinde olduğu gibi, aleyhinde oy verenlerde barış içinde yaşamak için egemenin kurallarını, kendilerininmişçesine yetkili kılacaklardır.⁵⁹ Hobbes, kurulan devlette siyasal iktidar biçiminin nasıl olacağı konusunda insanların farklı düşüncelere sahip olacağını söylemektedir. Bu açıdan amaç, barış olduğu için oy vermeyenlerde, alınan kararlar açısından zorlanmalıdır.

Hobbes'un bahsetmiş olduğu sözleşmede oy birliği, devletin kurulmasında zorunlu tutulmuştur. Yönetim biçiminin, nasıl olması gerektiği konusunda ise çoğunluğun görüşü önemlidir. Hobbes, egemeni güçlü bir konuma sokmak için, sözleşmede toplum ve siyasal iktidarı bir arada düşünmektedir.

Hobbes, siyasal iktidarın nasıl olabileceği konusunda “doğal kişi” ve “yapay kişi” kavramalarını ele almaktadır. Doğal kişide, hareketler ve sözler kişinin kendisine ait iken, yapay kişi ise bir başkasının hareket ve sözlerini temsil etmektedir. Kişi Latince “person” kelimesidir. *“Latince persona kelimesi, bir insanın sahnede taklit edilen sureti ya da dış görünüşü anlamına gelmektedir. Bu kelime sahneden aktarılıp, konuşma ve hareket tasviri yapan herkese uygulanmıştır. Böylece hem sahnede hem de günlük konuşmada kişi ve fail(actor) aynı şeydir; ve kişileştirmek (to personate), rol yapmak(to act) ya da kendini veya başka birini temsil etmektir (to represent); ve başka birini temsil edenin, onun adına hareket ettiği söylenir”*.⁶⁰

Hobbes' a göre devlet, yapay bir canlı organizma olurken, rolleri belirleyen yazarın yerini devleti kuran insanlar; canlandıran kişilerin yerini de temsil edenler alır. Böylece devlete yapay kişilik kazandırmış olur. Devletin, içindeki insanlar, tek bir kişi tarafından temsil edildiğinde, tek bir kişilik oluşturulur. “Çünkü kişiliği tek yapan, temsil edilenlerin birliği değil, temsil edenin birliğidir”.⁶¹ Hobbes'a göre, egemenliğin tek bir güçte toplanması insanlar için sorun yaratacak bir şey değildir. Çünkü bu egemen güç, barışı ve insanların güvenliğini sağlayacaktır. Egemen güç, insanlar karşısında tehlike yaratacak bir konumda değildir. Egemenin, insanlar adına karar alması demek onların kişiliğinin, egemen güç, tarafından temsil edilmesi demektir. “İnsanların kendi kişiliklerini taşıyacak tek bir kişi veya bir heyet tayin etmeleri ve bu egemenin ortak barış ve güvenlikle ilgili, işlerde yapacağı veya yaptıracığı şeylerin

⁵⁹ Hobbes, *Leviathan*, 131.

⁶⁰ Hobbes, *Leviathan*, 117.

⁶¹ Hobbes, *Leviathan*, 119.

yapıcısı olmayı kabul etmesi ve kendi iradesini o kişi ya da heyetin iradesine ve muhakemesine tabi kılmasıdır”.⁶²

Egemen güç, bütün bireylerden almış olduğu yetkilere göre onları temsil ederek eylemlerini gerçekleştirir. Devleti oluşturmuş olan bireyler, egemenin kişiliğinde, temsil edilirler. Egemen güç, uyruklarıyla, herhangi bir sözleşme yapmamıştır. İnsanlar, birbirleriyle yapmış oldukları sözleşmeyle egemeni, belirlemişlerdir. Bundan dolayı ,egemen için, herhangi bir sözleşme ihlali söz konusu olamaz ve onun uyruklarından hiçbiri vazgeçme düşüncesini öne sürerek uyrukluktan ayrılamaz.⁶³ Egemenin, bütün topluluk ile sözleşme yapması imkansızdır; çünkü onlar tek bir kişilik değildirler. Bütün insanlar ile ayrı ayrı sözleşme yapması durumunda ise egemenliği ele geçirdiğinde bu sözleşmeler hükümsüz sayılacaktırlar. *“İnsanlardan herhangi biri egemenin kuruluşta yaptığı sözleşmeyi ihlal ettiğini iddia ederse başkaları ya da egemenin kendisi böyle bir ihlal olmadığını ileri sürerse bu durumda ki anlaşmazlığı çözüme bağlayacak olan bir yargıç yoktur. Dolayısıyla iş yine kılıç kuvvetine kalmaktadır ve herkes kuruluştaki amaçlarına aykırı olarak kendini kendi gücüyle koruma hakkını tekrar kazanır”*.⁶⁴ Bu yüzden egemenin tarafsızlığı ile bu savaş durumundan kaçınılır. Bu yaratılan egemen, kendisini yaratan bireyleri kendisi gibi siyasal bir nitelik olan “halka” dönüştürmüştür. Bunun nedeni halkın temsili, adı altında onları tek bir iradeye indirgemektir. Halk, egemenin, otoritesi altındadır. Hobbes, egemen ve halkı bir olarak görmek ister; çünkü birbirlerine karşı iki durum olurlarsa savaş ortamının tekrar olabileceği kaygısını taşımaktadır.

Egemenin, yaptığı hiçbir şey uyruklarına yapılmış bir haksızlık olamaz. Herkes, egemenin, bütün yaptıklarının etkenidir. Egemen güç, tarafından haksızlığa uğradığını şikayet eden kimse bizzat kendisinin etkeni olduğu bir şeyden şikayet ediyor demektir; bu nedenle kendisinden başka kimseyi ve hatta kendisini bile suçlayamaz; çünkü bir kimsenin kendisine haksızlık yapması imkansızdır.⁶⁵ Egemenin, varlığına itaat etmek toplumun varlık koşulunu ve aynı zamanda egemeninde sürekliliğini sağlamaktadır. Bu sözleşmenin sürekliliği ise devletin, varlığının korunması anlamına gelir.

⁶² Hobbes, *Leviathan*, 130.

⁶³ Hobbes, *Leviathan*, 132.

⁶⁴ Hobbes, *Leviathan*, 132.

⁶⁵ Hobbes, *Leviathan*, 133.

Hobbes, iki tür devlet görüşünden bahsetmektedir. Bunlardan ilki olan “Edinilmiş devlet”, devletin güce dayandığını ve güç uğruna yapılan bir çatışmadan doğduğu anlamına gelmektedir. İkincisi olan “sözleşme ile kurulmuş devlet” bireylerin gönüllü olarak kendi rızalarıyla aralarında yapmış oldukları anlaşma ile kurulan siyasi bir devlettir.⁶⁶ Hobbes, ikinci görüştedir; ona göre bireyler, arasında yapılan bu toplum sözleşmesinin amacı, her insanın, kurulan bu düzenden yararlanmasıdır. Bireyler, bu sözleşme sayesinde doğa durumunda güvenli bir şekilde yaşayacaklardır.

Doğa durumunda, savaşın nedenlerinden olan, herkesin her şey üzerinde hakkı durumunun, barış ortamının oluşturulması için öncelikle ortadan kalkması gerekmektedir.⁶⁷ Bu hak, devam ettiği müddetçe insanlar, birbirleriyle savaşmaya devam edeceklerdir. Eğer bu haktan vazgeçmek istemeyenler olursa onlar, doğa yasalarına aykırı hareket etmiş olacaklardır. Hobbes, insanların herhangi bir şey üzerinde sahip oldukları haktan vazgeçmelerini Leviathan’da şöyle tanımlamaktadır:

“Başkalarının o şey üzerindeki hakkının sonuçlarından faydalanmalarına engel olma özgürlüğünden vazgeçmesidir.”⁶⁸

İnsanların, bu haklarından feragat etmeleri gerekmektedir. Haklarından feragat ettiklerinde artık bunun sonuçlarından kimin yararlanacağı ile ilgilenmezler; haklarını devrettiklerinde o hakkın sonuçlarından bir başkasının yararlanmasına izin vermiş olurlar. Haklarından feragat ettiklerinde bir başkası için yeni bir hak doğmamıştır; çünkü herkesin her şey üzerinde doğal bir hakkı vardı. Sadece sahip olmuş oldukları hakları kullanmaları önündeki engelleri kalkmış olur. Bu hakları devretme işlemi bir yarar beklenerek yapılıyorsa buna sözleşme denir.⁶⁹ Hobbes, karşılıklı güvene dayanan sözleşmeleri ahit ya da anlaşma olarak tanımlar. Sözleşmenin temel amacı, doğa durumundaki insanın hissettiği ölüm korkusuna son vermektir.

“Eğer ölüm korkusunun neden olduğu sözleşmelerin hiç biri iyi olmasaydı, ne düşmanlar arasında barışın koşulları ne de yasaların gücü mümkün olabilirdi ki bunların hepsi debu korkudan kaynaklanmaktadır. Ölüm korkusu olmadan kim doğanın

⁶⁶ Hobbes, *Leviathan*, 130.

⁶⁷ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 218.

⁶⁸ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 219.

⁶⁹ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 220.

kendisine vermiş olduğu istenç ve güç doğrultusunda kendini yönetme özgürlüğünden vazgeçmek ister ki?”⁷⁰

Doğa yasası gereği herkes, yapmış oldukları sözleşmeye bağlı kalmalıdır. Barışın tesis edilmesi ve güvenli yaşamları için sözleşmeye bağlı kalmaları gerekmektedir. Bağlı kalmamaları durumu güvensizliğe neden olur ki bu güvensizlik durumu da onları savaş ortamına geri getirecektir. Sözleşmeyle birlikte artık insanlar belirli yükümlülüklerin de altına girerler. Sözleşmenin olmadığı durumda, insanların, yapmış oldukları eylemler hep adil iken; sözleşmenin olduğunda ise ona sadık kalınmaması durumu adaletsizlik olarak ifade edilmektedir.

1.1.4. Devletin Doğuşu ve Devlet Şekilleri

Hobbes, doğa yasasının uygulanmasının barış için gerekli olduğunu; güvenliğin ise doğa yasasının uygulanması için gerekli olduğunu söylemektedir. Doğada, barışı sağlamak için, önce güvenliği sağlamak gerekmektedir. Devlet olmadan önce, insanlar arasında barış mevcut değildi ; çünkü insanlar ün ve çıkar mücadelesi içindeydi. İnsanlar arasında barışı sağlamak için, onların doğasına yabancı olmasına rağmen ona rıza gösterecekleri ve boyun eğecekleri tek bir istenci oluşturmak için devlet kurulmalıdır.

Bireyler, doğal yaşamlarında devlet olmadığı için her türlü eylemde bulunmaktadırlar. Burada insan eylemlerini, kontrol edip onlara kurallar koyan bir güç olması gerekmektedir. Çünkü bu şekilde bireylerin güvenlikleri sağlanıp, eylemleri de kontrol altına alınabilir. Bu güç, bireylerin yaşamlarını düzene koyacak olan devlettir. Bireylerin, bir araya gelerek yapmış oldukları toplum sözleşmesi, devlet kurma yolunda yapılan ilk adımdır. Daha sonra devlet kurulunca onu yönetecek olan egemen gücün, yönetim şeklinin nasıl olması gerektiği sorunu öne çıkmıştır.

Platon, insanların çeşitliliğine göre farklı devlet biçimlerinden bahsederken; Hobbes ise insanlar için en düzgün devlet idesine ulaşmak ister. Egemenliği temsil eden kişilerin farklı olması, devletleri de birbirinden farklı kılmaktadır. Hobbes sözleşme ile kurulmuş üç tane devlet biçiminden söz etmektedir.⁷¹ “Egemenliği bir kişi temsil

⁷⁰ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 222.

⁷¹ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 264.

ettiğinde devlet bir monarşidir: herkesin bir araya gelerek oluşturduğu heyet ise demokrasi veya halk devletidir: sadece bir kesimin heyeti olduğunda devlet biçimi aristokrasidir”.⁷² Hobbes’ a göre başka türlü devlet olamaz. Ona göre monarşi yönetim biçiminden memnun olmayanlar onu tiranlık; aristokrasiden memnun olmayanlar ise onu oligarşi ve demokrasiden memnun olmayanlar ise onu anarşi olarak adlandırmaktadır.⁷³ Halkın mutlak ve gerçek temsilcisi olanlar görevlerini gerçekten yerine getirmek için makamları hakkında insanları eğitmelidirler.

Hobbes’a göre bu üç devlet biçimi arasındaki fark, iktidarın farklı olmasından dolayı değil, devletlerin kuruluş amaçları olan halkın barış ve güvenliğini sağlama uygunluklarının farklılığından kaynaklanır.⁷⁴ Yani egemen gücü elinde tutan kişiler arasındaki farklılıktan kaynaklanır. Hobbes’ un kaygısı aslında mutlak bir erkle, ülkenin içinde bulunduğu iç savaşa son verecek egemeni bulmaktır. *“Hobbes’a göre; Monarşi de özel çıkar, kamu çıkarı ile özdeştir. Bir monarkın zenginliği, kudreti ve şerefi, uyrukların zenginliği, gücü ve şöhetinden gelir. Çünkü düşmanlarına karşı bin savaşı sürdüremeyecek kadar yoksul, rezil veya muhalefet nedeniyle, zayıf uyruklarsa sahip bir kral ne zengin, ne görkemli ne de güvenli olabilir; demokrasi veya aristokrasi ise kamunun refahı, yolsuz bir kimsenin özel servetinden çok zararlı görüşlerden, haince eylemlerden ya da iç savaştan etkilenir”*.⁷⁵ Bir monark istediği bilgileri, istediği zaman, istediği kişilerden gizlilik içerisinde öğrenebilir. Monarkın kararları insan doğasının çelişkileri dışında, hiçbir çelişkiye tabi değildir; monark kıskançlık ya da menfaat nedeniyle kendisiyle anlaşmazlığa düşemez. Mecliste ise insan doğasının yanında bir de kalabalıktan gelen çelişkiler var ve meclis kendisiyle anlaşmazlığa düşebilir hatta bu, iç savaşa bile ülkeyi sürükleyebilir.

Hobbes, yönetim biçimleri ister tek isterse meclis olsun sonuç olarak yöneticiler ölümlü olduğu için ve onlar öldüğünde savaş ortamına dönülmemesi için yönetimlerde yapay bir ebediyet düşünmektedir. *“Çünkü egemen güce sahip olanın ölümü, topluluğu, tümüyle egemensiz bırakır; yani üzerinde birleşecekleri ve onun sayesinde herhangi bir eylem yapabilecekleri bir temsilciden yoksun kılar ve yeni bir monark seçemezler; çünkü herkes kendini kılıcıyla koruma hakkına sahiptir; bu ise monarşinin en baştaki*

⁷² Hoobes, *Leviathan*, 139.

⁷³ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 265.

⁷⁴ Hobbes, *Leviathan*, 140.

⁷⁵ Hobbes, *Leviathan*, 140.

kuruluş amacına aykırı olarak herkesin herkesle savaş durumuna geri dönmek demektir".⁷⁶ Bu yüzden de topluluğu böyle bir durumda devletsiz bırakmamak için şimdiki monarşi kendi iradesiyle halefi belirlemelidir.

"Hobbes, herhangi bir yönetim biçiminde genel olarak halkın başına gelebilecek en büyük kötülüğün, bir iç savaşın neden olduğu ıstıraplar ve korkunç felaketlerin ve yağma veya intikamdan alıkoyacak yasalara ve zorlayıcı bir güce tabi olmadan yaşayan başıboş insanlar anarşisinin yanında bir hiç olduğunu ifade eder".⁷⁷ Hobbes' a göre egemenlik olmazsa olmazdır, ona göre kötü devlet bile hiç olmayan devletten iyidir. Devletin olmadığı yerde savaş durumuna geri dönmek kaçınılmazdır. Herkesin doğal hakkının korunması ve kalıcı bir şekilde teminat altına alınması devletin önemli görevidir; ona göre politik düzen "iyi yaşam" için değil. "yaşamın kendisi" için vardır.⁷⁸

1.1.5. Devlet Temsilcisi

"Hobbes, Leviathan da temsili; kişi, amil, fail ve bunlar arasındaki ilişkiyi belirleyen yetki kavramları çerçevesinde tanımlamaktadır."⁷⁹ Hobbes, kişileri ikiye ayırmaktadır; kişi kendi sözleri ve edimlerini temsil ediyorsa doğal kişi; başka birininkileri temsil ediyorsa yapay kişi adını almaktadır. Bir kişi kendi edimlerini temsil ettiğinde onların hem faili hem de amili olur; ancak başka birinin edimlerini temsil ediyorsa sadece faili olur.

Devlette ise amil insanlar; fail ise onların kendilerini temsil etmek anlamında oluşturdukları yapay kişidir. Amil çokluğu ifade ederken fail birliği ifade etmektedir. Fail, amilden alınan yetkiye göre hareket etmektedir. Yapay insan yani temsilci aldığı yetkiyle insanlar üzerinde otorite kurmaktadır. Yapay insan, insanların rızası ile onları birleştirmektedir. İnsanları birleştirip onları temsil eden yapay insan "egemen" adını almaktadır.⁸⁰ Egemen yetkilerini toplumsal sözleşmeden almaktadır. Egemen, insanların arasında yapmış oldukları sözleşme ile ve onlardan almış olduğu yetkiyle kurulmuştur. Egemenin, çıkarmış olduğu her yasa onun temsil etmiş olduğu insanlar için, bağlayıcı bir özellik taşımakta ve insanlar onlara uymakla yükümlüdürler. İnsanlar, bütün yetkiyi

⁷⁶ Hobbes, *Leviathan*, 145.

⁷⁷ Hobbes, *Leviathan*, 138.

⁷⁸ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 476.

⁷⁹ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 231.

⁸⁰ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 233.

egemene verdikleri için onun yapmış olduğu şeylere uymak zorundadırlar. Bu durum da egemene, mutlak itaattir.

“Hobbes’a göre insanlar kendi yazgılarının amili olarak yarattıkları egemene itaat etmekle yükümlüdürler; insanın ona karşı çıkması aslında kendi istenci ile bulunduğu bir edime karşı çıkması anlamına gelmektedir. Bu da akla uygun bir şey değildir.”⁸¹ Hobbes, bir devlette egemenden başka bir temsilci olabileceği düşüncesini kabul etmez.

1.1.6. Egemen Temsilcisinin Özellikleri ve Hakları

Hobbes, egemeni şu şekilde tanımlar: “Büyük bir topluluğun üyelerinin birbirleriyle yaptıkları sözleşmelerle, her birinin huzur ve sükûnu ve ortak savunmaları için, içlerinden birinin, onun uygun bulacağı şekilde, hepsinin birden gücünü ve imkânlarını kullanabilen kişi” olarak ifade eder.⁸²

Hobbes, insanların boyun eğdiği kişiyi egemen ve onun sahip olduğu gücü de egemen güç olarak adlandırmaktadır.⁸³ Egemenin dışında kalan herkes onun uyruğudur. Doğa durumunda herkesin sahip olduğu hakları elinde bulduran tek kişidir; onu sınırlandıracak, ona meydan okuyacak bir güç olmaması onu “mutlak güç” yapar. Mutlak olan egemen, sınırsızlığı da ifade eder. Egemen güç bölünemez. Bütün hak ve yetkiler egemende olduğu için artık uyruklar egemenin bilgisi dışında başka bir egemene herhangi bir konuda bağlı olmak için sözleşme yapamazlar. Çünkü herhangi bir kişi itiraz ettiğinde diğerleri de sözleşmeyi bozar ki bu da adaletsizliktir. “Herkes egemenliği kendilerini temsil eden o kişiye verdiği için, onu alaşağı ederlerse, onun olanı ondan almış olurlar ve bu da yine adaletsizliktir”.⁸⁴ Egemeni alaşağı etmeye teşebbüs eden kişi egemen tarafından cezalandırılır. Egemenin hakları ihlal edilirse bu tekrar savaş durumuna geri dönmek olur, bu yüzden egemen güçten vazgeçilemez.

Hobbes, egemenliğin bölünmesinin sonuçlarıyla ilgili İngiltere’den örnek verir:

“ Kendi içinde bölünmüş bir krallık ayakta duramaz: çünkü önceden bu bölünme olmadıkça, karşıt ordulara bölünme asla olmaz. Bu yetkilerin Kral, Lordlar ve Avam Kamarası arasında bölünmesi düşüncesi İngiltere’nin çoğunluğu tarafından en başta

⁸¹ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 234.

⁸² Hobbes, *Leviathan*, 130.

⁸³ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 296.

⁸⁴ Hobbes, *Leviathan*, 131.

*kabul edilmemiş olsaydı, halk asla bölünmez ve bu iç savaşa sürüklenmezdi; önce siyasi görüşlerde anlaşamayanlar arasında; sonra da din özgürlüğü konusunda anlaşamayanlar arasında olmak üzere; bu bölünme ve iç savaş, egemenlik hakkı konusunda insanlara öyle bir ders vermiştir ki bugün İngiltere’de bu hakların niçin bölünemez olduğunu ve barış geri geldiğinde bunun çoğunluk tarafından kabul edileceğini ve iç savaşın ıstırapları unutuluncaya kadar bunun böyle kabul edileceğini görmeyen pek az insan vardır”.*⁸⁵

Egemenin, kudreti ve şerefi uyrukların tümünden daha büyük olmalıdır. Şerefın kaynağı, egemenliktedir. Lord, kont, prens gibi unvanlar egemen tarafından yaratılır. Efendilerinin huzurunda hizmetçiler nasıl eşit ve şereften yoksun iseler; uyruklarda egemenin huzurunda böyledir.⁸⁶ Eğer egemen güç olmazsa ve onu sınırlandırmak isterlerse savaş hep devam eder; bu yüzden egemen sınırsız olmalıdır. Barış ve güven için karar alma yetkisi egemene aittir.

*“Uyruklara hangi düşüncelerin öğretileneğine egemen karar verir. Hangi görüş ve düşüncelerin barışa aykırı, hangilerinin ise uygun olduğuna ve dolayısıyla hangi durumlarda nereye kadar ve hangi insanların topluluklar karşısında konuşmalarına izin verileceğine ve yayımlanmadan önce kitaplardaki düşünceleri kimin inceleyeneğine karar verilmesi de egemenliğin bir parçasıdır”.*⁸⁷ Barış ve uyumu sağlamak için insanların eylemlerinin ve düşüncelerinin iyi yönetilmesi gerekir. Dolayısıyla barış için, iç savaşı önlemek amacıyla, görüşler ve düşünceler hakkında karar verme yetkisi egemen güce aittir.

“Her bir uyruğu diğer uyruklarca engellemeden, yararlanabileceği şeyleri ve yapabileceği eylemleri gösteren kurallar koyma yetkisinin tümü egemenliğin bir parçasıdır ve bu insanların “mülkiyet” dedikleri şeydir”.⁸⁸ Egemen, doğa durumunda insanlar arasında olan rekabeti kaldırmak ister. Mülkiyetin, egemen güce bağlanması barış için gereklidir. Egemen, mülkiyet kurallarıyla uyrukların eylemlerinde iyi-kötü, yasal ve yasal olmayana ilişkin kararlar alır. Mülkiyetin başlaması sadece egemenin işidir. Egemen, toprağın bölüşümü hakkında toplumun iyiliğine uygun bulacağı şekilde herkese bir kısım tahsis eder. “Bir uyruğun kendi toprakları üzerindeki mülkiyeti, bütün

⁸⁵ Hobbes, *Leviathan*, 137.

⁸⁶ Hobbes, *Leviathan*, 137.

⁸⁷ Hobbes, *Leviathan*, 134.

⁸⁸ Hobbes, *Leviathan*, 135.

diğer uyrukları onları kullanmaktan men etme hakkından oluşur; ancak bu egemeni men etme hakkını içermez”.⁸⁹ Egemen güç, toprakların bölüşümünü ortak barış ve güvenliği amaçlayarak yapar.

Egemen güç, süreklidir. Egemenlik, egemenliği elinde tutan kralın ömrü ile sınırlı değildir; onu elinde tutan kişiden bağımsız bir gücü simgeler.

Hobbes, yürütme, yasama ve yargının tek bir kişide toplandığını savunur. Bu haklardan herhangi biri egemenin dışında, birinde olursa eğer egemenlikten söz edilemez. Yargılama ve anlaşmazlıkları çözme hakkı egemene aittir. Toplumsal veya doğal hukukla ilgili ortaya çıkabilecek olan bütün anlaşmazlıkları dinleyip, çözme hakkı egemenliğin bir parçasıdır. Ancak anlaşmazlıklar çözümlenemezse herkes kendini korumanın doğal isteğinden hareketle, kendini kendi gücüyle koruma hakkına sahip olmaya devam eder ki bu da savaş ortamına geri dönülmesi anlamına gelmektedir.

Egemenin, uygun gördüğü şekilde savaş ve barış yapma hakkı vardır. Herhangi bir savaş durumunda da masraflara karşılık, uyruklara vergi salmak hakkı ve orduya başkomutanlık yapmak egemenliğin bir parçasıdır. Hem barış hem de savaş anında bütün danışmanları ve bakanları seçme görevi de egemene, aittir. Egemen, barış ve savunma amacıyla uygun gördüğü araçları kullanma yetisine sahiptir.

İnsanları devlete hizmet etmeye özendirmek ya da devlete zarar vermekten caydırmak için uygun bulduğu şekilde uyrukları ödüllendirmek ve ceza vermek yetisi egemene aittir. Egemen, uyrukları mal, mülk ve şerefle ödüllendirebildiği gibi bedensel, parasal cezalarda verebilir. Çünkü egemenin amacı, uyruklar üzerinde baskı kurup herkesin barış içinde sürekli yaşamasını sağlamaktır. Eğer uyruklar üzerinde herhangi bir baskı durumu söz konusu olmazsa, devlet zayıf düşebilir bu da yine toplumu savaş durumuna sürükleyebilir.

Doğa durumunda bireyler şeref ve onur mücadelesi içinde oldukları için “ şeref unvanları vermek ve herkesin hangi soyluluk derecesine sahip olacağını ve kamusal veya özel buluşmalarda birbirlerine hangi saygı işaretlerini göstereceklerini belirleme

⁸⁹ Hobbes, *Leviathan*, 179.

yetisi de egemen aittir”.⁹⁰ Böylece egemen tarafından, bireyler arasında toplumsal hiyerarşik düzen kurulmuş olur. Şeref ve onurun kaynağı da, egemendir.

Hobbes, egemenin haklarının, uyruklarca sorgusuz kabul edilmesi için kutsal kitaplardan örnekler göstermektedir. “ Biz de diğer milletler gibi olacağız ve kralımız bizim işlerimizde yargıç olacak ve savaşlarımızı yönetmek için bizim önümüzde gidecek”.⁹¹ Dolayısıyla yargıç olmak, iyi ve kötüyü ayırt etme kurallarını koyma yetkisi de egemene ait demektir; bu kurallardan yasa olduğuna göre yasama yetkisi de ona aittir. Hobbes kutsal sözleri siyasal kuramını desteklemek için örnek vermektedir. “ Benim bu ilkelerimin akıl ilkeleri olmadığı varsayılsa bile bunların kutsal kitapların otoritesinden gelen ilkeler olduğuna eminim”.⁹² Hobbes’ un içinde bulunduğu dönem dinsel değerlerin yoğun bir şekilde sorgulandığı bir dönem olduğu için, kilisenin hâkimiyeti altında tepkiler almamak için siyasal kuramında Kutsal Kitaplardan yararlanmıştı.

1.1.7. Egemen Temsilcisinin Görev, Yetki ve Sınırları

Hobbes için egemenlik ve egemenin sahip olmuş olduğu mutlak güç amaç değil, araç içindir. “Tanrı, kralları halk için yaratmıştır; halkı, krallar için değil.”⁹³ Egemenin, sınırsız bir güce sahip olduğunu ifade ederken Hobbes, egemenin, görevlerini yerine getirirken hesap vereceği tek gücü “Tanrı” olarak görmüş ve egemenin, en temel işlevinin de halkının güvenliğini sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Hobbes, egemenin görevini şu şekilde tanımlamaktadır:

*“Egemen, bir monark veya bir meclis olsun görevi, kendisine, egemenlik gücünün verilmiş amacında, yani halkın güvenliğinin sağlanmasında yatar; egemen, bu göreve doğa yasasıyla bağlıdır ve bunun hesabını doğa yasasını yaratan Tanrı’ya vermekle yükümlüdür. Güvenlik, sadece koruma değil; aynı zamanda her insanın meşru emeğiyle, devlete tehlike veya zarar gelmeksizin elde edeceği hayatın bütün konforlarıdır”.*⁹⁴

Uyruklar, egemene, bu görevleri yerine getirmesi için mutlak haklarını vermişlerdir. Egemen de, iyi yasalarla birlikte görevini yerine getirebilmektedir.

⁹⁰ Hobbes, *Leviathan*, 136.

⁹¹ Hobbes, *Leviathan*, 152.

⁹² Hobbes, *Leviathan*, 236.

⁹³ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 321.

⁹⁴ Hobbes, *Leviathan*, 234.

İyi yasaların, yapılması da egemenin sorumluluğundadır. Adil bir yasa, iyi yasa anlamına gelmemektedir; çünkü Hobbes'a göre, hiçbir yasa adaletsiz değildir. Yasa, egemen güç, tarafından yapılır ve egemen güç tarafından yapılan her şey halkın her bir üyesi tarafından üstlenilerek ve kabul edilir ve herkesin kabul etmiş olduğu bir şey içinde hiç kimse adaletsiz diyemez.⁹⁵ Ancak egemenin, yapmış olduğu bu sivil yasalara itaat etmesi beklenemez. Sivil yasaların uyruklara bildirilmesi şartı ile kimse bu yasaları çiğneyemez; kimsenin çiğneme hakkı yoktur.⁹⁶ İyi bir yasa, halkın iyiliği için gerekli ve anlaşılır olmalıdır.⁹⁷ Gerekli olmayan ve yasanın gerçek anlamına sahip olmayan bir yasa, iyi bir yasa değildir. Hem egemen hem de halk için gerekli olmalıdır yasa; çünkü egemen ve halkın iyiliği ayrı düşünülemez. Yasa metnini kısa tutmak, yapılış nedenini ve amacını açık kılmak, uygun ve anlamlı bir biçimde yazmak da yasa koyucunun görevidir.

İyi yasalar yapmak kadar bunları hakkaniyetli bir şekilde uygulamakta egemenin görevidir; bu da yasalar önünde herkesi eşit tutmakla mümkün olmaktadır. Hobbes'da devlet bir çeşit sosyal hukuk devletidir. Sosyal devlettir, çünkü halkının refahını ve güvenini amaçlamaktadır; hukuk devletidir, çünkü halkını yasalara göre yönetmektedir.⁹⁸

Egemen, adaleti bütün halk önünde eşit bir biçimde sağlamalıdır. Toplum da hiyerarşik bir düzen olmasına rağmen herhangi bir durumda, yargı önünde herkes eşittir. Statüden kaynaklanan farklılığı halkı, yargı önünde bir eşitsizliğe götürmez. "Doğal hukukun bir ilkesi olan hakkaniyete, bir egemen, halkının en aşağı üyeleri kadar tabidir".⁹⁹ Devleti ilgilendiren suçlar hakkaniyet ihlal edilmeksizin affedilebilir ancak özel bir kişiye yapılan suçlar mağdur olan kişinin rızası olmadan hakkaniyet içinde affedilemez. Uyruklar arasındaki eşitsizlik, egemen iktidarın, eylemlerinden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden yargı önünde her birey eşit tutulmalıdır.

Vergilerin eşit konulması da adaletle ilgilidir. "Verginin eşitliği servetin eşitliğine değil; herkesin savunması için devlete olan borcunun eşitliğine dayanır".¹⁰⁰ Eşit

⁹⁵ Hobbes, *Leviathan*, 242.

⁹⁶ Zelyüt, *Dört Adalı*, 39.

⁹⁷ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 324.

⁹⁸ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 323.

⁹⁹ Hobbes, *Leviathan*, 241.

¹⁰⁰ Hobbes, *Leviathan*, 241.

vergilerin amacı da varlıklı ve yoksul halk için aynı değerde olan yaşamın sürdürülmesidir. Vergilerde ki eşitlik anlayışı tüketilen şeye dayanmaktadır; çünkü çok çalışıp az tüketen insan tembel bir insana göre daha fazla vergi vermemelidir. Herkes kullandığı miktar için eşit bir şekilde vergi vermiş olur; böylece adalet sağlanıp lüks tüketiminde önüne geçilir. Doğal ihtiyaçlar gerektirdiği ölçüde devlet yasaları tarafından korunmalıdır. Vergi koymadaki bir başka amaç da egemenin daimi bir orduya ve bu orduyu besleyebilmek için paraya ihtiyaç duymasından kaynaklanır. Orduyu besleyecek, gerekli kaynaklara sahip olunması açısından vergi konulmasının önemi büyüktür.¹⁰¹

Uyruklar arasında, tembelliğin önlenmesi için sağlam vücut sahibi olanlar çalışmaya zorlanmalıdır. Denizcilik, balıkçılık, tarım gibi her türlü meslek için de yasalar yapılmalıdır. “Bütün dünya insanlarla dolduğunda ise son çare zaferle ya da ölümle herkesin çaresine bakan savaştır”.¹⁰²

Egemen, kendi varlığını tehdit edecek şeylere karşı halkına egemenliğin temel haklarını öğretmelidir. “Sıradan insanların zihinleri güçlülere ve öğretmenlerin düşüncelerine bağımlı olmadıkça, kamu otoritesi tarafından onlara basılacak her şeyi kabul etmeye yatkın temiz kâğıt gibidir”.¹⁰³ Halkın, egemene karşı başkaldırmasından dolayı egemenin, kendi kişiliğine gelebilecek tehlikelere karşı halkı eğitmiş olması yararına olacaktır. İngiltere de iç savaş olmasının nedenlerinden birini de Hobbes, halkın cehalet içinde olmasında görmektedir. Bu yüzden bu cehalet içinde olan halk, şimdiye kadarkinden daha fazla eğitilmelidir.

Hobbes’a göre halkın eğitimi, tümüyle gençliğin üniversitelerde doğru biçimde eğitilmesine bağlıdır. İnsanlara, intikam yoluyla bir başkasına şiddet uygulamaktan, aile namusunu ihlal etmekten, başkasının mallarına zarar vermektten, egemene itaatsizlik yapmaktan, kaçınılması gerektiği öğretilmelidir. Bunlara uyulmadığı takdir de mülkiyet hakkı sona erecektir.

Egemen, ülkesine yönelik olan dış tehditleri engellemelidir. Ancak bu görevini yerine getirmesi için öncelikle kendisine yönelik olan tehditleri önceden sezmesi gerekmektedir. “Egemen düşmanları hakkında bilgi toplamakla, kendisine yönelecek

¹⁰¹ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 314.

¹⁰² Hobbes, *Leviathan*, 242.

¹⁰³ Hobbes, *Leviathan*, 236.

olan tehditleri engelleyecek güçte bir ordu ve donanmaya sahip olmak ve bunları karşılayacak güçte bir hazineye sahip olmakla yükümlüdür.”¹⁰⁴

Hobbes, felsefesinde materyalist ilkelere bağlı kaldığından dolayı Descartes gibi insanı ve dünyayı anlamak için aklın ilkelerine bağlı rasyonel bir eğitim anlayışını benimsemektedir. Hobbes’a göre, Aristoteles’in felsefenin büyük ustası sayılması görüşü insanlığın ilerlemesi önünde bir engel olmuştur. “Sözcükler bilge insanların araçlarıdır sadece onlarla düşünebilirler; fakat sözcükler onları bir Aristoteles’in, bir Çiçero’nun ya da bir Tammaso’nun veya bir başka bilginin otoritesiyle ölçen aptalların da harcadığı paradır aynı zamanda”.¹⁰⁵ Doğanın kendisi yanılmaz, insanlar, dilleri zenginleştirdikçe daha bilge bir hale gelmektedirler.

Egemen güç, barışın hüküm sürmesi için entelektüel yaşamı da belirleme hakkına sahiptir. Hobbes’a göre, insanları, itaatsizliğe iten en önemli nedenlerden birisi de insanların yüzyıllara dayana yargıları ve yanlış fikirleridir.¹⁰⁶ Hobbes’a göre, insanlar, edindikleri bilgilerin kaynağı bakımından matematikçi ve dogmatik olarak ikiye ayrılırlar. Basit ilkelere hareket edenler matematikçi; başka insanların otoritelerinden ve gelenekten hareket edenlerde dogmatiktir. Dogmatik fikirlerin, tehlikeli olduğu görüşündedir. Çünkü, bu bilgiler egemene itaat konusunda insanların zihnini bulandırmaktadır. Bu tehlikenin önüne geçebilmek için egemen, “ hangi görüş ve düşüncelerin barışa aykırı ve hangilerinin uygun olduğuna; dolayısıyla da kimlerin halk toplulukları karşısında, hangi durumlarda ve nereye kadar konuşmalarına izin verileceğine ve bütün kitaplardaki düşünceleri yayınlamalarından önce kimin inceleyeceğine karar verme” hakkına sahiptir.¹⁰⁷ Egemen güç, sürekli kendi çıkarını düşünen insan doğasını değiştiremez ancak onu eğiterek zararlı fikirlerden koruyabilir. Egemene itaat ile barışında tesis edileceği insanlara öğretilmelidir. Sansür ise, zararlı fikirlerin halk arasında yayılmasını engellemek için egemenin, sahip olması gereken haktır.

Hobbes’a göre, uyrukların eğitimi üniversitelerde doğru bir biçimde eğitim verilmesiyle mümkün olmaktadır. Ancak Papa’nın iktidarının üniversiteler tarafından sürekli olarak devletin iktidarına karşı savunulmuş olmasından ve üniversiteler bu

¹⁰⁴ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 323.

¹⁰⁵ Hobbes, *Leviathan*, 38.

¹⁰⁶ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 317.

¹⁰⁷ Zarakolu, *T.Hobbes’un Siyaset Felsefesi*, 319.

yanlış fikirlerin yaratıcısı olmasa da onların yerine doğru düşünceler koymadıkça bu kurumlar kralın egemenliğine karşı tehdit oluşturabilir. Hobbes'a göre, toplumsal hayatta üniversitelerin yeri önemlidir; ancak barışı tehdit eden tüm fikirlerin kaynağının da oradan olacağı görüşündedir. Bu yüzden Hobbes' a göre, sağlam bir öğretiyi yerleştirmek isteyen biri işe üniversitelerden başlamalıdır.

Hobbes'a göre, çocukların ilk eğitimi, ailede başlamaktadır. Çocuklar, onların nezareti altında oldukları sürece ailesine itaat etmelidir. Bu amaçla "Herkesin babasının, aynı zamanda onu yaşatma ve yok etme kudretine sahip olan efendisi de olduğu ve aile babalarının bir devlet kurmakla bu mutlak kudreti bırakmış olmakla birlikte, verdikleri eğitim, için onlara borçlu olunan saygıdan yoksun kalmalarını asla amaçlanmadığı çocuklara öğretilmelidir".¹⁰⁸ Hobbes'a göre, bu hakkın terk edilmesi egemen gücün tesisi için gerekli değildir.

Ceza ve ödülleri doğru bir şekilde uygulamak da egemenin, görevidir. Cezalandırmanın amacı, intikamın yatıştırılması değil, suçlunun ya da diğer kimsenin ıslahı içindir. Ödülleri de devlete yararlı olacak bir şekilde uygulamak gerekmektedir. Ödüllerin amacı da, devlete iyi hizmet etmiş olanların diğer insanlara da örnek olarak devlete daha fazla bağlı kalarak hizmet etmesi amacını taşımaktadır. Toplum içinde barışı bozacak olan insanları ödüllendirmek kamu güvenliğinden sorumlu olan egemenin görevine ters düşmektedir. Egemenin, görevi tehlikeyi büyümeden fark ederek buna neden olacak insanları en başta durdurmaktır. Egemenin en temel görevlerinden biri de, ceza verme yetkisidir. Egemeni, adaletsizlikle suçlamak kişinin kendisini suçlaması anlamına gelmektedir kişinin kendisine adaletsizlik etmesi imkânsızdır. Bu yüzden egemenin, yaptığı hiçbir şey uyruk tarafından cezalandırılmaz.¹⁰⁹

Hobbes'a göre ,uyrukların hangi dini ve kiliseyi benimseyeceği kararını vermekte egemenin işlevidir. "Dünyevi yönetim ve ruhani yönetim, insanlar, çift görsünler diye ortaya atılmış iki sözcüktür. Bu yaşamda gerek devlet gerekse din bakımından dünyevi olmayan yönetim yoktur."¹¹⁰ Buradan da anlaşılacağı üzere Hobbes, kiliseyi de devlete dâhil etmektedir. Kiliseyi de dünyevi otoriteye, egemene bağlı kılmaktadır; böylece

¹⁰⁸ Hobbes, *Leviathan*, 239.

¹⁰⁹ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 477.

¹¹⁰ Zelyüt, *Dört Adalı*, 39.

egemeni de kilisenin başı yapmış olur. Kilisenin başı olan egemen, ilahi yasaları da yorumlama hakkına sahip olan tek otoriterdir. Egemen ,neye inaniyorsa uyruklarda ona inanmak zorundadır. Hobbes, devlette tek bir kilise olması gerektiğini düşünerek kiliseyi de devlete bağlamaktadır.¹¹¹ Kiliseye ait olan hakları da onun elinden alıp egemene vermiştir; hatta kilisenin varlığından ise egemen güç onun kurulmasına izin verdiği ölçüde söz edilebilir.¹¹² Buradan anlaşılacağı üzere Hristiyan bir devlette kilise ve devlet bir ve aynı şeydir ve egemende kilisenin başıdır. Egemenin, uygulamalarının ilahi yasalara uyup uymadığı konusunda onu yargılayacak ve uymadığı anlarda ise onu cezalandırabilecek herhangi bir güç söz konusu olamaz. Hobbes, kiliseyi devlete kuramına indirgemıştır.

Egemen temsilcisin diğer bir görevi de, devlet yönetiminde tavsiyeler alacağı danışman kişileri iyi seçmektir. Egemen, devlette ki tüm gücü elinde bulundursa bile fiiliyatta işlerin hepsini yapması mümkün değildir. Bu yüzden de egemenin, savaşta ve barışta kendi yetkisinde olan görevleri onun adına yapacak tüm “danışmanları, bakanları, yüksek idarecilerini ve memurları seçme” ve istediği an bunları görevden alma hakkı vardır.¹¹³ Egemenin, atadığı görevliler arasında en önemlileri yargıçlar ve ordu komutanlarıdır. Egemen, en yüksek yargıçtır.

Hobbes’ a göre, ne demokrasi de ne de aristokrasi de danışman seçimi söz konusu değildir; danışma seçimi sadece monarşide görülmektedir. “Çünkü danışmanlık hizmeti veren kişiler, danışmanlık hizmeti verilen kişiliğin üyeleridir”.¹¹⁴ Buradan da anlaşılacağı üzere danışma seçimi monarşiye özgüdür. Alanlarında iyi olan danışmaları seçmek de devletin yararınadır. Çünkü en yetenekli olanlar, en az çıkarı olan ve ayrıca devletin barış ve güvenliği için en fazla bilgiye sahip olanlar anlamına gelmektedir. Gelirleri alışkın oldukları harcamayı karşılamaya yetmeyen kişiler ve bu kişilerin halkın makul olmayan isteklerini ön plana alınması demek bunu yapanların iyi bir danışman olmadığı anlamını taşımaktadır. İyi olmayan danışmanı anlamak için bir takım işaretler olmasına rağmen en yetkiliyi seçmek toplumda daha zor bir iştir. Herhangi bir konuda iyi konuşması ve onun iyi sonuçlar doğurması da iyi bir danışmana yönelik işaret olabilir. Dolayısıyla egemen, toplumun devletten beklentilerini danışmanları sayesinde

¹¹¹ Zelyüt, *Dört Adal*, 40.

¹¹² Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 309.

¹¹³ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 313.

¹¹⁴ Hobbes, *Leviathan*, 245.

öğrenecektir. Bu yüzden de devletin alacağı kararlar halkın beklentileri doğrultusunda olacağı için daha sağlıklı olacaktır.

Egemen, yeterince uyrukları tarafından korkulup sevicecek güçte olmazsa görevlerini de yerine iyi bir şekilde getiremeyecektir. Egemen temsilcisinin, uyrukları tarafından yeterlilik ve sevgilerini kazanabilmesi için çalışkan, cesur ve cömert olması gerekir. Uyrukları da, egemeni, sevip sayınca ona karşı sevmek için daha cesaretli olur. Egemen ona tanınan bu hakla da uyrukların güvenliğini ve barış içinde yaşamalarını sağlamalıdır.

Herkesin herkesle savaş içinde olduğu bir topluma geri dönmek için egemen, ona verilen bu hakları eksiksiz olarak yerine getirmelidir. Egemen güç sözleşmenin tarafı olmadığından sözleşmeyi bozamaz ve görevini baksı birine devredip, terk edemez. Bu egemenin görevine aykırı bir durumdur. Çünkü araçları terk eden amaçları da terk etmiş sayılır. Egemen, devleti koruma gücünden yoksun olursa toplumda “Bu hayatta olabilecek en büyük kötülük, herkesin herkesle savaş durumuna ve felaketine dönüşür.”¹¹⁵ Egemen güç, aklın ilkelerine bağlı kalarak devleti kalıcı kılmalı ve onu korumalıdır. Görevlerini de çıkar hesaplarına girmeden rasyonel bir şekilde yerine getirmelidir. Ayrıca Hobbes açısından, egemenliğin temel ilkeleri, onun “mutlak”, “bir”, “sürekli” ve “bölünmez” olmasıdır.¹¹⁶

“Egemenin, sahip olduğu gücü aynı zamanda onun sınırlarını da belirlemektedir. Mutlak ve bölünmez olan egemenliği bölüp onu farklı kişiler arasında dağıtamaz; devleti yıkamaz; kendi halkını dışarıdaki düşmanlara karşı savunmasız bırakamaz; bunlardan tekini bile yapması durumunda o, artık egemen değildir; toplumsal sözleşme ile kurulan birlik dağıtılmış olup doğa durumuna herkesin herkesle savaş durumunda geri dönmüş olunur.”¹¹⁷

Egemenin çıkarları ile toplumun çıkarlarının özdeşliği de egemenin gücünü sınırlayan bir etkidir. Egemen, halkın refahını sağlaması gerekmektedir. İnsanlar, can güvenlikleri için egemeni tesis ettikleri için, egemen halkının can güvenliğini sağlamalıdır. Egemen, sahip olduğu güçleri eksiksiz bir şekilde kullandığında ve

¹¹⁵ Hobbes, *Leviathan*, 235.

¹¹⁶ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 477.

¹¹⁷ Zarakolu, *T.Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, 327.

görevlerini yerine getirdiği ölçüde egemendir. Ancak halkını koruyacak güce sahip olmadığı durumda egemenliği sona erecektir.

1.2. SİYASAL SİSTEM TEMSİLCİLERİ

Egemen, yaptığı yasaları yürürlüğe geçirmek için bunları temsilcileri ile birlikte gerçekleştirmektedir. Hobbes, devleti doğal bir bedeninin kısımlarına veya kaslarına benzeyen bir sistem olarak düşünmektedir. Egemenin, belirlediği temsilcilerde bu sistemin işleyişini sağlayan uyruklardır. Bunlardan bazıları düzenli iken bazıları da düzensiz olarak ifade edilmektedir. “Düzenli olanlar, bir kişi veya meclisin, tümünün temsilcisi olarak atandığı sistemlerdir. Bütün diğerleri ise düzensizdir”.¹¹⁸ Kendi temsilcilerinden başka kimseye bağlı olmayan düzenli sistemlerin bazıları “mutlak” ve “bağımsızdır”. Sadece devletlerde durum böyledir. Diğerleri ise her birinin uyruk olduğu egemen güce bağımlıdır.

Bağımlı olan sistemlerden bazıları özel, bazıları ise siyasal olarak ifade edilmiştir. Kamusal kuruluşlar ve tüzel kişiler olarak ifade edilen siyasal sistemler, devletin egemen gücünden alınmış olan yetkiyle kurulmaktadır. Özel bağımlı olan sistemler ise uyruklar arasında kendi aralarından ya da bir başkasından alınmış yetkiyle kurulur. Çünkü bir başkasının hakimiyeti içinde yabancı güçten alınmış olan hiçbir yetki kamusal değil, özeldir. Özel sistemlerden bazıları yasal, bazıları ise yasadışıdır. Yasal olanlar, devlet tarafından izin verilmiş olanlardır; diğerleri ise yasadışı sayılmaktadır. Düzensiz sistemler, bir temsilcisi olmayıp insanların toplanmasından oluşmaktadır; devlet tarafından yasaklanmamış ise ve insanlar iyi amaçlar içinde bir araya gelmişse yasalıdır. Ancak kuruluş amacı, kötüyse ve insanların sayısı belli değilse bu sistemler yasal değildir. Hobbes, insanların bir araya gelerek iyi amaçları dışında, devleti zor durumda bırakacak olan insan eylemlerini onaylamamaktadır.

“Kamusal kuruluşlarda temsilcinin yetkisi daima sınırlıdır; bu sınırı belirleyen, egemen güçtür”.¹¹⁹ Sınırsız yetki ancak mutlak egemenliktir. Kamusal kuruluşların yetkileri, devletin yasaları ve egemenin emirleridir. Kamusal kuruluşların türleri neredeyse sonsuzdur; onlar yer, zaman, üye sayısı ve çok çeşitli amaçlar bakımından

¹¹⁸ Hobbes, *Leviathan*, 164.

¹¹⁹ Hobbes, *Leviathan*, 164.

birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Bu kuruluşlardan bazıları yönetim ile görevlendirilmişlerdir.

Kamu görevlisi, belirli bir alanda devletin kişiliğini temsil etmek yetkisi ile egemen tarafından istihdam edilen kişidir. “Bir monark sadece devletin değil aynı zamanda bir insanın kişiliğine sahiptir; bir egemen meclis de sadece devletin değil, aynı zamanda meclisinde kişiliğine sahiptir”¹²⁰. Kamu görevlileri kamu işlerinin yönetimi olduğunda hizmet etmektedirler. Kamu görevlilerinden bazılarının ülkenin genel yönetim sorumluluğu da verilmiştir. Bazı kamu görevlileri özel yönetimden sorumludur; özel işlerle ilgili görevlere sahiptirler. Halkın eğitimini üstlenen de kamu görevlileridir. “ Verilen kararların icrasını sağlamak, egemenin emirlerini yayımlamak, kargaşalıkları bastırmak, suçluları yakalamak ve cezaevine koymak ve barışın korunmasına hizmet eden diğer işleri yapmak için egemenden yetki almış bütün kişilerde kamu görevlileridir”.¹²¹ Bu kişilerin egemenden aldıkları yetkiyle yapmış oldukları her şey devletin bir eylemi sayılmaktadır. Hobbes, onların hizmetlerini bir bedende ellerin yapmış olduğu işlere benzetir.

Egemene, görüş bildiren danışmanlar kamu görevlisi değildirler. “Çünkü görüş sadece egemene verilmektedir ki egemenin kişiliği o varken başka biri tarafından ona karşı temsil edilemez”.¹²² Herhangi bir yazılı izin olmadığı durumda yasal, düzenli ve özel bir kuruluştaki ailedir. Yasadışı, düzenli, özel kuruluşlar ise kamusal izin olmadan bir temsilci kişilikte birleşmiş olan devlete karşı örgütlenen kişilerin ortaklıklarıdır. Hobbes, yasadışı bulduğu insan sistemlerini ve topluluklarını “insan bedeninin, kaslar gibi yasal; yabıs sınırların doğal olmayan birleşimiyle meydana gelen urlar, safralar ve çıbanlara”¹²³benzetir.

Dış ticaretin yürütülmesi için kurulan kamusal kuruluşa, sermayesi olan herkes isterse bütün görüşme ve kararlarına katılabilir. Hobbes, bu duruma tacirlerin tek bir şirket içinde örgütlenme amaçlarını örnek göstermektedir. “*Yurt içinde mal satın alıp ihraç etmek için veya yurtdışında mal satın alıp ithalat yapmak için, gemi kiralayabilecek güçte olan ve herkesin sermayesi oranında kazançtan pay alabildiği veya kendi sermayesini alıp taşıdığı ya da ithal ettiği şeyleri uygun gördüğü fiyatlardan*

¹²⁰ Hobbes, *Leviathan*, 174.

¹²¹ Hobbes, *Leviathan*, 177.

¹²² Hobbes, *Leviathan*, 177.

¹²³ Hobbes, *Leviathan*, 174.

*satabildiği bir şirketle birleşmek ihtiyacında olan pek az tacir olduğu doğrudur. Fakat bu kamusal bir kuruluş değildir; çünkü onları bütün diğer uyrukların bağlı olduğu yasalar dışında başka herhangi bir yasaya bağlayacak ortak bir temsilci yoktur”.*¹²⁴ Tacirler topluluğuna şirket hakkı verilmesi onlara ikili bir tekel hak verilmesi anlamına gelir. Bunlardan ilki tek alıcı olmak diğeri ise tek satıcı olmaktır. Bu yurt içinde tek alıcı, yurt dışında tek satıcı olmak demektir. Hobbes tekelleşmeye karşıdır.

1.2.1. Toplumsal Yasa

Doğa durumunda ki “herkesin herkesle savaşı” son verecek olan şey bireylerin her şey üzerinde sahip olmuş oldukları doğal haklarından karşılıklı olarak aynı ölçüde vazgeçmeleriyle ve sınırlandırmalarıyla olur. Bu sınırlandırma da bireylerin haklarını tek bir güce, egemene devretmelerini sağlayan sözleşme ile olmaktadır. Hobbes’a göre bu sözleşme ile bireylerin güvenliği sağlanmış olup, sivil topluma geçilir.

Ülke içinde barışın korunması için egemen, erk gücünü kurumsallaştırmak zorundadır. Hukuk kurallarının geçerli olduğu bir devlet oluşturulursa; doğa durumundan toplum durumuna geçilir. Bireyler toplumun üyesi olunca uymak zorunda olduğu yasalara bağlı olurlar. Yasa bir tavsiye değil; emirdir. “ Herhangi bir kişinin bir başkasına verdiği bir emir değildir ama daha önce belirli kişiye itaat etmeye zorunlu kılınmış birine o kişi tarafından verilmiş emirdir. Toplum yasasına gelince burada sadece emri veren kişinin azdı eklenir ki bu persona civitatis ‘tır yani devlettir”.¹²⁵ Hobbes, toplumsal yasayı şöyle tanımlar:

“Her uyruk için sözle yazıyla veya iradenin bir başka yeterli işaretiyle doğru ve yanlışın ayırt edilmesi için yani neyin kurala aykırı olup neyin olmadığını ayırt edilmesi için kullanılmak üzere, devletin uyruklarına emrettiği kurallardır”.¹²⁶

Egemen güç, iradesi ve emirleriyle yasaları oluşturmaktadır ve bütün devletlerde egemen, tek yasa koyucudur. Devletin egemen gücü, toplum yasalarına bağlı değildir.¹²⁷ Çünkü egemen güç, yasa koyma ve kaldırma kudretine sahiptir. Eğer yasalara bağlı kalırsa, kendisinden üstün bir güç kabul etmiş olur; bu da onun gücüne sınır koymak

¹²⁴ Hobbes, *Leviathan*, 169.

¹²⁵ Hobbes, *Leviathan*, 189.

¹²⁶ Hobbes, *Leviathan*, 189.

¹²⁷ Hobbes, *Leviathan*, 190.

anlamına gelir ki bu egemenin, mutlak erkliliğine aykırı bir durumdur. Bir yasanın uzun süre kalıcılığını sağlayan şey de, egemenin iradesidir. Egemen güçten başka hiç kimse yürürlükte olan bir yasayı kaldıramaz; ancak bir başka yasayla kaldırılabilir. Buradan da anlaşılacağı üzere Leviathan, bir hukuk devletidir. Egemen, istediği yasaları kaldırıp, yeni yasa koyma hakkına sahiptir. Egemen, herhangi bir yasaya bağlı olmadığı için yasalar varken bile özgürdür.

Egemen, hangi yasanın akla uygun olduğunu hangisinin akla uygun olmadığına karar veren güçtür. *“Doğal hukuk ve toplum yasaları birbirini içermektedir. Doğal hukuk bir devlet kurulduğu zaman yasa hükmünü kazanır. Çünkü ancak o zaman devletin buyruğu ve yasası haline gelir. İnsanları ona uymaya zorlayan şey de egemen güçtür. Dolayısıyla, doğal hukuk büyük devletlerde toplum yasasının bir parçasıdır. Toplum yasalarına uymak da doğal hukukun bir parçasıdır”*.¹²⁸ Yasa koymanın amacı, insanın doğal özgürlüğünün sınırlandırılmasıdır. Doğa yasaları, toplum yasalarıyla tamamlanmaktadır. Hukuk devletinin amacı, insanların doğal özgürlüklerini sınırlayarak birbirlerine zarar vermelerini önlemek ve barışı sağlamaktır. Egemenin, kendisine bağlı bir ülkede yazılı olmayan bir yasaya eğer herkes uyuyorsa ve uygulanmasın da bir adaletsizlik yok ise bu yasa bütün insanları bağlayan doğa yasasıdır. Doğa yasasını, Hobbes, şu sözle ifade eder: “Başkası tarafından sana yapılmasını uygun bulmadığın bir şeyi sende başkasına yapma.”¹²⁹ Belirli şartlardaki insanları bağlayan yazılı olmayan ya da sözlü olarak açıklanmayan yasa, doğa yasasıdır. Ona, uymak isteyen bireyler onu kendi akıllarıyla bilebilir.

“Sözle yazıyla ya da egemen güçten geldiği bilinen bir başka işaretle onlara uyması gereken herkese bildirilmesi, doğa yasaları dışındaki diğer yasaların özelliğidir.”¹³⁰ Bunlar pozitif yasalardır. Toplumda yasaların olmadığı yerde doğal olarak bir suç durumu da söz konusu olmayacaktır. Toplum yasalarını bilmemek kişiyi suçsuz kılmaz ancak doğa yasalarında ise herkes aklın çıkarımı ile kendisinde yapılması uygun göremediği bir şeyi başkasına yapmaması gerektiğini bilmektedir. Hobbes, geriye dönük suçlar için yasanın işlememesini savunur; çünkü herhangi bir olayın meydana gelmesinden sonra ortaya koyulan yasa, o olayı gerçekleştireni suçlu kılamaz.

¹²⁸ Hobbes, *Leviathan*, 191.

¹²⁹ Hobbes, *Leviathan*, 194.

¹³⁰ Hobbes, *Leviathan*, 194.

Yasaların yorumlanması yetkisi de, egemen güce, aittir. Bu yasaları, yorumlamak ve çözüme kavuşturma yetkisi egemen güç tarafından verilmiş olan yargıcın görevidir. Yargıcın görevi, egemenin yetkisi ile hükümler vermektedir. Hobbes'a göre, toplum yasalarının olmadığı yerde yargıç doğa yasalarından yararlanabilir. Ancak bir yargıcın hükmü, kendisini veya başka bir yargıcı benzer durumlarda benzer hükmü vermeye bağlamamaktadır.¹³¹ Çünkü kararında yanılmayacak yargıç ya da egemen yoktur. Hiç kimsenin yanlışı onun yasası veya bir başka yargıcın yasası olamaz. Benzer bir durum söz konusu olsa bile o an verebileceği başka bir hüküm toplum için daha uygun olabilir. Ahlaki erdemler barışı sağlayıp sürdürseler bile toplumsal hukukun parçası olmadıkları sürece yasa olamazlar. Bunlar akla uygun olsalar da ancak egemen güç sayesinde olurlar. Hobbes, doğa yasalarını yazılı olmayan hukuk olarak ifade etmenin doğru olmayacağını savunur. Yasaların amacı, insanların arzuları ve düşüncesiz hareketleriyle kendilerine zarar vermeden onları belli kurallar içinde yönlendirmektir. "Yasalar, yolcuları durdurmak için değil; onları doğru yoldan götürmek için konulan çitler gibidir."¹³² Bu yüzden gerekli olmayan ve amacına uygun olmayan yasa iyi bir yasa değildir. Egemenin, yararı için olması bile tek başına yeterli değildir; çünkü egemen ve halkın iyiliği ayrılamaz.

Hobbes' un, benimsemiş olduğu hukuk devleti bir devletin kendi içinde bulunduğu doğa durumunda ki adaletsizlikleri gidermek ile sınırlı bulunmaktadır.

1.2.2. Uyrukların Hakları ve Özgürlükleri

Hobbes, devleti bir sözleşmeyle yaratmış olan uyrukların da birtakım haklarının olduğunu söylemektedir. Uyrukların, en temel ve hiçbir şekilde devredemeyeceği haklarının başında hayat hakkı, gelmektedir. Bedenine zarar verme hakları, devredilemez. Yaşama hakkı, üzerinde pazarlık yapılamaz.¹³³ Çünkü, sözleşme yaşamlarını koruma adına yapılmıştır. Hobbes, uyrukların siyasal iktidarın hayatlarını veya onurlarını feda etmelerini isteyecek olan buyruklarına itaat etmeme özgürlüğü olduğunda ısrar etmektedir.¹³⁴ Kendi varlığını koruma, kişiliğini savunma ve kendi

¹³¹ Hobbes, *Leviathan*, 197.

¹³² Hoobes, *Leviathan*, 243.

¹³³ Zelyüt, *Dört Adalı*, 40.

¹³⁴ Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 478.

aleyhine tanıklık etmeme gibi birtakım asgari hakları vardır. Hobbes, uyrukların haklarını koruyamayan yönetimlere karşı isyan etme haklarının olduğunu belirtir.

Hobbes, neden-sonuç ilişkisini insan davranışları içinde geçerli bir yasa olarak görmektedir. Cisimlerinde önünde engel olmayıp onların hareketleri sürdüğü gibi, insanın da eylemlerinin karşısına da bir engel çıkmadıkça özgürlüğü süreklidir. Özgürlük, tam olarak engelleme olmaması durumudur.¹³⁵ Yani hareketin önünde dışsal engellerin olmamasıdır. Aslında özgürlük, zorunluluktur. Örnek verilecek olunursa su nasıl akıp gitmesinde özgür ve zorunluysa insanlarda iradi olan eylemlerinde böyledir. Hobbes, özgür bir insanı şöyle tanımlamaktadır:

“Gücü ve zekâsıyla yapmaya muktedir olduğu şeylerde, istediği şeyi yapması engellenmemiş olan birisidir.”¹³⁶

Ancak özgürlük kavramı, varlıklar dışında bir şeye uygulanamaz; çünkü harekete tabi olmayan bir şey engellenemez. İnsan, doğası gereği hep bir şeyler istediği için doğal durumunda engel tanımamaktadır. Doğa durumunda her bireyin, istekleri farklılık gösterdiğinden dolayı herkesin, her şey üzerinde hakkı vardır. Bu da her bireyin doğa durumunda mutlak özgürlüğe sahip olduğu anlamına gelmektedir. Ancak bu mutlak özgürlük doğa durumunda tehlikelere neden olmaktadır; çünkü herkesin mutlak özgürlüğü başka birinin yaşamını tehdit ettiğinden dolayı tam olarak kimse özgür değildir. Birbirlerinin karşısında bir engel durumundadırlar. Bireyler doğa durumunda bu özgürlükten dolayı herkesin herkesle savaş içinde olması durumundan kurtulmak için Leviathan'ı yaratmışlardır.

*“İnsan iradesinin her eylemi ve insanın her arzusu ve eğilimi bir nedenden kaynaklandığı ve o nedenin kendisi de, ilk halkası bütün nedenlerin ilk nedeni olan Tanrı'nın elinde olan sürekli bir zincir içinde, başka bir nedenden kaynaklandığı için aynı zamanda zorunluluktan kaynaklanırlar. Dolayısıyla her şeyi gören ve kararlaştıran Tanrı, insanın istediği şeyi yapma özgürlüğüne Tanrı'nın istediği şeyin ne fazla ne eksik yapılması zorunluluğunun eşlik ettiğini görür.”*¹³⁷ İnsan eylemlerine, Tanrısal bir irade gölgesi eşlik etmektedir. Sözleşmeyle, egemen belirleyen insanlar; egemeni, hem mutlak hem de sınırsız bir güç olarak kabul etmektedirler. Egemen, mutlak ve sınırsız

¹³⁵ Zelyüt, *Dört Adalı*, 40.

¹³⁶ Hobbes, *Leviathan*, 155.

¹³⁷ Hobbes, *Leviathan*, 156.

hak tanımlarının sebebi doğa durumunda ki özgürlük olan bu savaş durumuna son verecek olmasıdır.

İnsanlar, doğa durumunda onları koruyacak kimse olmadığından dolayı sahip oldukları hakları, yapmış oldukları sözleşmeyle egemene devretmişlerdir. Çünkü egemenlik, devletin ruhudur. Eğer ruh, gövdeden ayrılırsa organlar hareket yeteneklerini artık ondan alamazlar.

İnsanların, özgürlüğü, doğumla elde etmiş bir hak olarak görmelerinden dolayı; doğa durumunda bu özgürlük, birbirlerini tehdit ettiği için insanlar sözleşmeyle birlikte özgürlük ortamı yaratırlar.¹³⁸ Hobbes'a göre, özgürlük, devletin varlığıyla mümkündür. Birey, devletin yasalarına uygun bir şekilde eylemlerini gerçekleştirirse özgür olabilir. İnsanlar, sorumluluklarının ve özgürlüklerinin kaynağını yasalara karşı itaat etmekte bulur. Toplum yasaları, savaşı önleyip barış, güvenli ve düzenli bir toplumda bireylerin yaşaması için onların eylemlerini, zorunlu olarak kontrol etmek durumundadır. Örnek verilecek olunursa; insan bazen borcunu hapis korkusu yüzünden öder, hiç kimse onu borcunu ödememekten alıkoymadığı için bunlar özgür bir insanın eylemidir. Buradan anlaşılacağı gibi özgürlük, zorunluluk ve korkuyu da içinde taşımaktadır. İnsanların devletlerde yaptıkları eylemler ve o eylemi yapan kişilerin yapmama özgürlüğüne sahip olması fakat yasa korkusu ile eylemleri yapmasıdır. Bireyin yasalara itaat etmesi, onun özgürlüğü olduğu anlamına gelmektedir.

Hakkın, sözleşmeyle devredilemeyeceği şeylerde her uyruk, özgürdür. Hobbes'a göre, yasaların olmadığı alan, bireyin, özgürlük alanıdır; bu alan ekonomik ve ailevi ilişkileri içine almaktadır.¹³⁹ Hobbes şöyle ifade etmektedir:

“Bir uyruğun özgürlüğü, egemenin, suskun kaldığı şeylerde bulunmaktadır; alma ve satma, birbirleriyle sözleşmeler yapma, barınacağı yeri, yiyeceği şeyleri, geçimini sağlayacağı işleri seçme, çocuklarını istediği gibi yetiştirme özgürlükleri v.s.”¹⁴⁰ Bu alanlar, bireyin, özgür ve ayrıcalıklı alanlarıdır. Doğal hak olarak ,devlette devam eden tek güç isteği, ekonomik özgürlük ile ilgilidir. Birey, bu alanda güç isteğini gerçekleştirmektedir, ancak bu ekonomik güç isteği, devlete yönelik tehdit haline

¹³⁸ Hobbes, *Leviathan*, 158.

¹³⁹ Zelyüt, *Dört Adalı*, 41.

¹⁴⁰ Zelyüt, *Dört Adalı*, 41.

gelmediği sürece. Buradan anlaşılacağı üzere Hobbes'un ekonomik liberalizmi de savunduğu anlaşılabilir.

İnsanların, yaşama haklarını korumak başta olmak üzere tam anlamıyla devlete bağlı olmaları düşünülemez. Egemen, adalete uygun olarak buyursa bile uyruk; kendisini yaralamayı, öldürmeyi, ona saldıranlara karşı direnmeyi, gönüllü olmadıkça savaşa gitmeyi reddedebilir. Çünkü insanlar, doğal haklarını kendilerinde saklı tutma özgürlüğüne de sahiptirler. Hobbes, şöyle bir ifade de bulunmaktadır:

“İtaat etmeyi reddedişimiz, egemenliğin kuruluş amacına ter düşüyor ise reddetme özgürlüğü yoktur; ters düşmüyor ise vardır.”¹⁴¹ Uyuğun temel yaşama hakkı, güvence altına alınmadığı sürece egemen, boyun eğmeyebilir. Yani uyrukların, egemene karşı olan sorumlulukları, egemenin, onları koruyabildiği ölçüde devam edebilir. Anlaşılacağı üzere egemen, eğer uyruklarını koruyamaz ise ve bir uyruğu öldürmeye neden olacak bir savaşa çağırırsa uyrukların, egemene karşı gelme özgürlükleri vardır. Ancak egemen, toplumsal barış adına eğer gerek görürse uyrukların yaşam haklarını elinden alabilir. Bunun nedeni de uyruk bu yasalara boyun eğdiği sürece güvenliği ve toplumsal hakları güvence altına alınmış olacaktır. Egemen, bu güvenceyi uyruklarına vermez ise; uyruklarda en başta ki gibi yaşam haklarını korumak için bütün yolları deneyeceklerdir.

Hobbes' a göre “ Dünyada insanların bütün eylemlerini ve sözlerini düzenlemek için yeterli kuralların olduğu bir devlet olmadığına göre ki böyle bir şey imkânsızdır: yasalarca müsaade edilen bütün eylemlerde, insanlar kendileri için en yararlı olacak şekilde, kendi akıllarının önereceği şeyleri yapmak özgürlüğüne sahiptir.”¹⁴² İnsan, yaşamının her alanının denetim altına alınamayacağını düşünmektedir. Egemenin, kural koymadığı durumlarda ise uyruklar, kendi akıllarına göre yapmak veya yapmamak özgürlüğüne sahip olurlar. Ancak bu özgürlük alanları da egemenin, uygun bulunduğu şekilde kimi yerde az kimi yerde ise fazladır.

Birey, doğal haklarını kullanırken “doğal insan”, yasalara uygun hareket edince “yurttaş”, kendi özel alanında ise “özel insan” konumunda bulunmaktadır. Hobbes' a göre, bireyin, kamusal alanı dışındaki alanı onun sivil yaşam alanıdır. Ancak bu sivil yaşam alanının, sınırlarını da egemen güç, belirlemektedir. Doğa durumunda böyle bir

¹⁴¹ Hobbes, *Leviathan*, 160.

¹⁴² Hobbes, *Leviathan*, 156.

sivil toplum yaşam alanı mevcut değildir. Egemen güç, bireylerin yaşamlarını güvence altına alırken onlar için hem kamusal hem de sivil toplum alanı oluşturmuştur. Bu iki alan da devletin çıkarları ve halkın güvenliği için birbirleriyle yan yana bulunurlar.

Hobbes' un kuramında birey mutlak monarşi içinde doğal haklarını ve yurttaşlık kimliğini yaşarken; özgür alanında ise ekonomik liberalizm içine yaşamaktadır.

1.2.3. Uyuğa Boyun Eğdiren Suç, Ceza ve Ödüller

Egemen gücün, barış ortamının tesis edilmesi için çıkarmış olduğu yasalara ilişkin suç; uyuğun men edilen şeyleri yapması veya yasanın emrettiği bir şeyi yapmaması günahdır. Hobbes, suçu günahla eş değer görmektedir; bunun sebebi de tekrar bir savaş durumunun içine düşmemek için uyrukların egemene itaatinin daha güçlü olması olabilir.

Suç, devletin var olduğu bir yerde söz konusudur; egemen güç, eğer yok ise suç diye ifade edebileceğimiz herhangi bir şey de doğa durumunda söz konusu değildir. Çünkü doğa yasasında herkes kendi kendinin yargıcidir; dolayısıyla herkes kendi vicdanı tarafından suçlanabilir. Her suçun kaynağı anlayış yeteneğinde bir kusur ve duyguların ani itişimidir.¹⁴³ Anlayış yeteneğinde ki kusur bilgisizlik demektir ve bilgisizlik üç türdür; yasaya, egemene ve cezaya karşı. İnsanların, doğa yasalarını bilmemeleri onları suçtan mazur kılmaz; çünkü aklını kullanma yeteneğine erişmiş herkes ne yapması gerektiğini bilmelidir. Uyrukların buldukları yerdeki egemen gücü bilmemeleri onları suçtan maruz kılmaz. Doğa yasasını yanlış yorumlayıp ve toplum yasasına ters düşen kararlar almak suçun kaynakları arasında bulunmaktadır. En çok rastlanan suç nedenlerinde birisi de duygulardan kaynaklı olanlardır. Bireyler; zenginliklerinin, bilgeliklerinin ve dostlarına güvenerek şehvet, hırs, nefret gibi duyguların etkisiyle suç işleyebilirler.

İnsanları yasaları ihlal etmeye en az yönelten duygu ise korkudur. Aslında insanları yasalara karşı boyun eğmeye yönelten bir duygudur, korku. Ancak bazı durumlar da korku nedeniyle suç işlenebilmektedir. “Bir kimse saldırıya uğrar ve o an orada öldürülmekten korkar ise ona saldırıyı yaralanmaktan başka bir kurtuluşu yok ise,

¹⁴³ Hobbes, *Leviathan*, 207.

onu yaralayarak ölümüne neden olduğu takdirde bu suç değildir.”¹⁴⁴ Çünkü insan, canını ve bedenini korumak zorundadır, yaşam hakkından vazgeçemez. Hobbes’ a göre, batıl inanç ve rüyaların neden olduğu korku ile yasalara karşı yapılan eylemlerde suç olarak nitelendirilir. Çünkü sanıların doğruluğu kesin değildir; onlara inanarak hareket edilirse yasalar çiğnenmiş olur hatta böyle bir durum devleti de çöküşe getirebilir.

Hobbes’ a göre, bütün suçlar eşit değildir, aynı ölçüde adaletsiz değildirler. Ancak stoacılara göre ise bütün suçlar adaletsizlik adını almaktaydı ve bir tavuğu öldürmenin suçunu insanı öldürmenin suçu kadar büyük suç olarak görmüşlerdir. Hobbes ise bu iki suçu aynı ölçüde değerlendirmeye karşıdır. Farklı suç çeşitleri olduğundan dolayı hepsini eşit olarak ifade edemeyiz. Mazeret suç, olduğu sanılan şeyin aslında öyle olmadığı durumdur; hafifletici neden ise, büyük görünen bir suçu daha aza indirmek anlamındadır. Ancak akıl sahibi olan bireyler, yasalara ilişkin bilgileriyle suçtan uzak durabilirler. Hobbes’a göre, eğer uyruğun yasaya uygun olmayan bir işi yapmasını emreden egemen ise suçu mazur görünürken; aynı şeyi bir uyruk emrederse bu suçtur. Anlaşılacağı üzere insanı suça kimin ittiği de yapılan eylemin suç olup olmadığını belirlemektedir.

Hobbes’ a göre, suçlar çeşitlidir. Özel kişilere karşı işlenen suçlara özel dava; devlete karşı işlenen suçlara ise kamu davası bakmaktadır. Egemenin suça örtülü olayı veya suçun cezasız kalması suçu hafifletmektedir; ancak zenginliğe, dostlara güvenme, yasaya aykırı eylemde bulunma, yalancı tanıklık yapma, özel kişiye karşı suç işleme suçu ağırlaştırıcı nedenler arasındadır. Kişilerin statüleri, suçun zarar verdiği alan ve zaman süreci de suçun ağırlığını belirlemektedir.

“Yasa insanların özel değil, genel eğilimini dikkate almaktadır. Örneğin; Bir kimsenin mallarını onu öldürmek tehdidiyle soymak, gizlice çalmaktan daha büyük bir suçtur.”¹⁴⁵

Suçun işlenmemesi veya yapılmasını engellemek için egemen, ceza ve ödüllerle tedbir almaktadır. Ceza, kamu otoritesi tarafından yasak olarak görünen bir şeyin yapılması veya ihlal edilmesi anlamında, bireylerin itaate karşı daha fazla eğilimli

¹⁴⁴ Hobbes, *Leviathan*, 211.

¹⁴⁵ Hobbes, *Leviathan*, 217.

olmaları için aynı otorite tarafından verilen bir kötülüktür.¹⁴⁶ Hobbes, egemenin, ceza verme hakkının temelini doğa yasalarına dayandırmaktadır. Devlet, kurulmadan önce bireylerin doğa durumunda kendi yaşamlarını korumak için her şeye hakları vardı. İşte bu yüzden devlet kurulduğunda bu durumları engellemek için cezalandırma yetkisine egemen, sahiptir. Egemen de uyruklarından bu her şey üzerinde ki haklarını almıştır. Hobbes, işlenen suç ile verilen ceza arasında orantı olması gerektiğini düşünmektedir. Böyle olmaması durumunda amaca ters düşen sonuçlar ortaya çıkmaktadır.

Egemen güç, kendi yasalarına bağlı olmayan insanlara zarar verdiğinde bu bir ceza değildir; çünkü onlar egemene bağlı uyruk değil, düşmandır. Sürgün cezası almış olan insan da artık devletin düşmanı olarak görülmektedir; çünkü artık yasalara ve egemene bağlı bir uyruk değildir. Bu açıdan da Hobbes, uyruk ve uyruk olmayanların haklarını da birbirlerinden ayırmaktadır. Uyruk olmayan insanlar masum bile olmuş olsalar, savaş nedeniyle devletin onlara vermiş olduğu zarar, devletin yararı için ise bu durum doğa yasasına uygundur.

Egemen güç, cezalandırarak barış ortamını tesis edeceği gibi bunu uyruklarını ödüllendirerek de yapabilmektedir. Ödül bağış yoluyla ve sözleşme yoluyla sağlanmaktadır. Sözleşme yoluyla olduğunda maaş ve ücret adını almaktadır ki bu da hizmet karşılığında uyruklara verilmektedir. Bağış yoluyla ise kendilerine hizmet etmeyi olanaklı kılmak amacıyla verilmektedir.

1.2.4. Devletin Çöküşü

Leviathan, insanlar tarafından yaratılan bir güç olduğundan dolayı ölümlü varlıklar gibi bu egemen güç de ölümlüdür. “Çünkü devletler, yapılarının doğası gereği onlara hayat veren insanlık, doğa yasaları veya adaletin kendisi yaşadığı sürece yaşarlar.”¹⁴⁷ Devlet dış kaynaklardan değil de iç de olan kargaşalıktan dolayı çöküyor ise bunun sebebi o devletin yapıcıları olan insanlardır. Dolayısıyla devletin çöküşünün en önemli kusuru kendi içindeki kargaşalık ve hatalı olan bir yapıdır. Farklı bir neden ise egemenin, devletin savunulması konusunda gerektiğinde daha az bir kudret göstermesidir. Egemenin, mutlak gücünü sınırlanması durumunda devlet zarara uğramaktadır.

¹⁴⁶ Hobbes, *Leviathan*, 218.

¹⁴⁷ Hobbes, *Leviathan*, 225.

İyi ve kötüyü de toplum yasalarını ve devleti temsil eden yasa koyucu belirlemelidir. Kişinin vicdanının toplum yasaları karşısında bir geçerliliği bulunmamaktadır. Yasa, kişinin uymaya söz vermiş olduğu bir kamu vicdanıdır yani; eğer kişisel vicdan söz konusu olursa onun çeşitliliği devleti zayıflatacaktır. İyiliğin ve kötülüğün ne olduğu konusunda devlete zarar veren yanlıgılar arasında dinin devlet yönetiminde egemenin kararlarının etkileyecek olmasını da görmektedir. Hobbes, devletin zayıflığının bir başka sebebini de kendi içinden daha büyük ordu ve kentlerin bulunmasında bağlamaktadır; onlar Hobbes'a göre bir devletin içinde buluna devletçiklere benzemektedirler. Bu yüzden çok sayıdaki şirketler, kentler ve masrafları karşılanamayacak olan ordu devleti zayıflatmaktadır. Eğer egemen, güçsüz olursa halkına karşı halkta ona itaat etmemektedir ve bu da tehlikeli bir durum yaratmaktadır. Egemenin otoritesine bağlı kalarak hareket etmesi gereken halk bu durumdan dolayı başka bilgili insanlara yönelebilirler ki bu da egemenin güçsüzlüğünden kaynaklanmaktadır.

İnsanlar doğası gereği yeniliğe karşı her zaman istekli olduklarından dolayı başka bir devletin yönetim şekline heveslenebilirler ve onu örnek almak isteyebilirler. Hobbes, İngiltere de ki iç savaşın nedenlerini de insanların böyle farklı şeylere olan özentilerine dayandırmaktadır. Onun amacı monarşiyi zayıflatacak olan her türlü yönetim biçiminden uzak durmaktır.

Bir devlette birden fazla egemen olması durumu da devlet içinde bölünmeye neden olacaktır. Çünkü insanlar, egemenliğe ve devlet otoritesine karşı “ruhani bir otorite” ortaya koymaktadırlar. Bu gibi şeyler de insanlar üzerinde etki yaratmaktadır. Bir devlet, içinde iki devlet olması demek kendi içinde bölünmüş bir krallık demektir ki bu da ayakta duramaz. Bu durumda uyrukların iki egemene birden boyun eğmesi durumu imkânsızdır. Hobbes ise bu yüzden din kuramının siyasal kuramdan uzak tutmaya çalışır.

Karma hükümetler, vergilerin toplanamaması, üretimin yapılamaması, ekonomik zayıflık, savurganlık, tekellerin oluşması, kamu görevlilerinin görevlerini yerine getirmemesi ve uyrukların egemen olan bağlılıklarının zayıflaması uya da bitmesi durumunda egemen güç de biteceği için devlet dağılır.

İKİNCİ BÖLÜM

JEAN JAQUES ROUSSEAU'NUN BİREY- DEVLET İLİŞKİSİ

2.1. JEAN JACQUES ROUSSEAU'NUN İNSAN DOĞASININ YERİ

Rousseau, insanın doğası gereği iyi olduğunu ancak toplum içinde toplumsallaşmayla birlikte iyi olan insan doğasının bozulduğunu ileri sürmektedir. Bu anlamda modern topluma eleştirilerde bulunan Rousseau, tüm kötülüklerin toplumsallaşma süreci ile ortaya çıktığını düşünmektedir. Ancak bu kötülüklere yine toplumsal bir yapı içerisinde çözüm bulunacağını da ifade etmektedir.

Kurgusal bir doğa tasviri ile düşüncelerini oluşturmaya başlayan Rousseau, doğa durumunda insanların doğal bir niteliğe sahip olduklarını düşünmektedir. Ona göre, toplumsallığın olmadığı doğa durumunda birey, hiç kimseye ihtiyaç duymayıp yalnız yaşayan ve geleceğe yönelik bir kaygı duymaksızın yaşamını sürdürmektedir.¹⁴⁸ İnsan, doğa durumunda bir bütündür; doğanın ona verdiği den fazlasına ihtiyaç duymamaktadır. Doğal insan, eşit ve özgür bir ortam içerisinde yaşamını sürdürmektedir. Toplumda görülen hırs, rekabet gibi duyguları sahip değildir; kavgasız bir şekilde mutlu ve sakin yaşamlarını sürdürmektedirler. Ancak bu durum hep bu şekilde devam etmemektedir; insan bazı nedenlerden dolayı bu durumdan çıkmak zorunda kalacaktır.

Doğanın, bireyin bu mutlu ve sakin yaşamının önüne getirmiş olduğu engeller, doğa durumun da yalnız yaşamakta olan insanları toplumsallaşmaya itmiştir. Toplumsallaşmayla birlikte, insanlarda gelişme yetisi açığa çıkmıştır. Bu yetiyle birlikte doğal insanda bulunan akıl, konuşma gibi yetilerde gelişme imkânı bulmaya başlamışlardır. Rousseau'nun ifadesiyle bu durum insanın hazin öyküsünün başlangıcı olmaktadır. Kişi kendisine yabancılaşır ve uygarlık gerçek değerleri çürüterek yok eder; uygarlık ile tanışınca kişinin artık doğal duruma geri dönme şansı imkânsızlaşır.

İnsanlar, toplumsallaşmayla birlikte girmiş oldukları bu yolda bazı olumsuz şeylerle karşılaşmaya başlayacaklardır. Rousseau, siyaset felsefesini oluştururken ortaya

¹⁴⁸ Jean Jacques Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, (çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık, İstanbul 2006, 26.

çıkacak olan bu olumsuzlukları ele alarak uygar topluma eleştiriler yöneltmektedir. Kötülüklerin ve eşitsizliklerin olduğu bu modern topluma çözüm arama işine girmektedir. Buradan hareketle Rousseau, doğa durumuna geri dönerek siyaset felsefesinin temelini oluşturan toplum sözleşmesinin nasıl olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Rousseau, toplum sözleşmesinde uygarlığın getirmiş olduğu olumsuzlukları ortadan kaldırmak, güven ortamını yok eden bu durumu düzeltmek, insanları karşı karşıya kaldıkları felaketten kurtarmak için çareler aramıştır.

Rousseau, doğal yaşamın ortadan kalkması ile insanları birçok tehlikenin beklediğini ve bir daha doğal yaşamdaki hallerine dönmenin imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Çünkü doğadan uzaklaşan insan, artık doğal güçler karşısında sahip olduğu o hassasiyetini kaybetmiş olur. Rousseau'ya göre, uygar toplumdaki bu eşitsizliğin, kötülüğün kaynağını anlayabilmek için insanın doğa durumundan hareket etmek gerekmektedir. İnsan yapısı zamanla değişiklik gösterdiği için bunu yapmanın da zor olacağı görüşündedir.

Rousseau' ya göre Hobbes, Locke, Grotius gibi düşünürler uygar topluma ve insana ait olan nitelikleri, doğa durumunun ve doğal insanın nitelikleri gibi göstermişlerdir; yani uygar insan ile doğal insanı birbirine karıştırmışlardır. Bu düşünürlerin doğa durumuna tam anlamıyla varamadıklarını; ilkel insandan söz edip uygar insanı anlattıklarını düşünmektedir.¹⁴⁹ Rousseau' ya göre bu düşünürler toplumda edinmiş oldukları düşünceleri uygarlık öncesi doğal duruma aktarmışlardır. Diğer bir eleştirisi ise ona göre doğa durumu, insanın tarihsel gelişimindeki bir aşamadır; ancak bu düşünürler doğa durumuna tarihsel bir gerçeklik anlamı yüklemişlerdir. Rousseau, insanı doğanın elinden çıkmış gibi incelenmesi gerektiğini düşünmektedir. Rousseau da insanın doğal hali kurgusal bir nitelik taşımaktadır; doğa durumu belki de hiç var olmamış ancak şimdi ki durumu ifade edebilmek için kullanılan bir durumdur. Belki de insanın zamanla geçirmiş olduğu değişimini daha iyi analiz etmek için kurgusal bir doğa tasvir etmiştir.

Rousseau, doğal insanı tefekkür sonucu oluşturmuştur. Rousseau, insanın toplumsal bir varlık olduğu görüşünü eleştirmektedir; ona göre insan doğada tek

¹⁴⁹ Jean Jacques Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, (çev. Yaşar Avunç) , Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık, İstanbul 2009, 423.

yaşayan biridir. Rousseau' ya göre doğa durumunda ki insan ilişkilerinde toplumsal ilişkiler söz konusu değildir. Toplumsal ilişkilerin olmadığı bu doğa durumunda, herkes yalnız başına kendi gücüyle kendi sınırları içerisinde yaşamlarını sürdürmektedirler. Herkes yalnız başına yaşadığından dolayı aile kavramı da henüz yoktur. Doğa durumunda yalnız başına yaşayan insan doğasında mutludur; doğayla iç içe olduğu için de sağlıklıdır; hatta mutluluğunu oluşturan da onun sağlıklı bir yaşam sürmesidir.¹⁵⁰

Doğal insan da akıl ve konuşma gibi yetilere doğal yaşamda ihtiyaç olmadığı için, bu yetiler henüz gelişmemiştir. Doğanın ilk yasası “insanın kendi varlığını korumasına özen göstermesini” öngörmektedir.¹⁵¹ İnsanın kendi varlığını koruması, ilk doğal tutkusu olan “kendine olan sevgisi” veya “özsaygısıyla” ilişkilidir.¹⁵² “Ben sevgisi” veya “kendini sevme” olarak çevrilen “amour de soi” ile bağlantılıdır. Bu tutku, insanla birlikte doğmakta ve insanın yaşamı sürdüğü sürece de ondan ayrılmamaktadır. Rousseau'ya göre, insanın, varlığını sürdürebilmesi için kendini sevmesi gerekmektedir. Rousseau'ya göre “amour de soi” ile “amour de propre”(kibirlilik) kavramları birbirleriyle karıştırılmamalıdır. Bunların içerik bakımından farklı olduklarını düşünmektedir. Kendini sevme duygusu, insanlığı ve ahlak anlayışını ortaya çıkaran duygudur. Rousseau, önemli bir duygu olan merhamet, duygusundan da bahsetmektedir. Merhamet duygusu, her bireyin kendisine olan sevgisini yumuşatarak, insanlarla karşılıklı olarak kendilerini korumalarına yardımcı olmaktadır. Merhamet duygusu, insanların kendi varlıklarını korumak amacıyla onların barış içinde yaşamasını sağlayan duygudur. Bu merhamet veya acıma duygusu doğal insanın sahip olduğu bir duygudur; bu duygu ile birlikte insanlar birbirlerine düşman olarak yaklaşmayıp barış içinde yaşayabiliyorlar. Merhamet duygusu, insanın ilk doğal tutkusu olan kendini sevme ile birbirini dengelemektedirler.¹⁵³

İnsanların bu doğal hali birbirleriyle çatışmasını gerektirmeyen yalnızlık halidir. Rousseau, Hobbes'un savaş nedeni olan güç tutkusunun karşısına burada acıma duygusunu koymaktadır. İnsan, bu doğa durumunda diğer insanların kurdu değildir. Doğal durumda barış içinde yaşamaktadırlar; çünkü insanlar ihtiyaçlarından fazlasına gereksinim duymamaktadırlar. Doğanın onlara sunmuş olduklarıyla yetinmektedirler,

¹⁵⁰ J. Jacques Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 433.

¹⁵¹ J. Jacques Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 481.

¹⁵² J. Jacques Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 177.

¹⁵³ Cemal Bali Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Kitabevi Yayıncılık, Ankara 1998, 117.

arzuları, maddi gereksinimlerini aşmamaktadır. Bu yüzden doğa durumunda Hobbes' un bahsetmiş olduğu gibi savaşa neden olan bir rekabet durumu söz konusu değildir. Rousseau' ya göre ise bu rekabet durumu Hobbes'un ifade etmiş olduğu doğa durumuna ait olan bir özellik değil; uygar topluma ait bir özelliktir. Doğa durumunda, bireyin ihtiyaçları, doğal yaşamında doğanın ona sunmuş olduğu imkânlarla karşılandığı için üretime yer yoktur. Doğal durumda, toplumsal ilişkiler olmadığı için üretime gerek yoktur. Doğa durumundaki bireyin ihtiyaçları olanakları ile bir olduğu için, herhangi bir üretim faaliyetine gereksinim yoktur. Doğa durumundaki insan, sanki sadece uyumak, yaşamını sürdürmek, hareketsiz kalmak için yaşar.¹⁵⁴

Rousseau, insanın doğal olarak iyi olduğu belirtmiş olmasına rağmen bu iyiliğe ahlaki bir nitelik yüklememektedir. “Doğal insanın iyiliği, merhamet duygusuna sahip olup hemcinslerine karşı saldırgan bir tavır almamasından ibarettir.”¹⁵⁵ Bu noktada Rousseau, doğa durumunun “ahlak öncesi” bir durum olduğu konusunda Hobbes ile aynı görüştedir; ancak Hobbes'un bahsetmiş olduğu “insan insanın kurdudur” görüşünü benimsemez.¹⁵⁶ Çünkü ona göre, doğa durumu insan türüne ve onların barış içinde yaşamalarına en uygun olan bir durumdur. Bu durum ahlak öncesi olan bir durum olduğu için, burada iyi ve kötü kavramlarından söz edilmemektedir. Rousseau'ya göre, insanlar arasında hiçbir ahlaki ilişki veya görevler olmadığı için bu kavramlar ile birlikte, insanların kusurları ve erdemleri de olmazdı. Çünkü doğal insan, diğer insanlarla birlikte ne rekabete girer ne de onların yardımlarına ihtiyaç duyar; işte bu yüzden aralarında bir ahlaki ilişki söz konusu değildir. İnsanlar iyi ve kötü ayrımı bilmedikleri içinde diğer insanların kurdu değildir. Bu durum, insanlar arasında çatışmaya neden olmayacak olan yalnızlık halidir.¹⁵⁷

Rousseau, doğa durumunda insanlar arasında eşitliğin olduğunu savunmakta ve İkinci Söylev de iki tür eşitsizlikten söz etmektedir. Bunlardan ilki “doğal ya da fiziki eşitsizlik”, diğeri ise “manevi ya da politik eşitsizlik”. Rousseau'ya göre, politik eşitsizlik doğa durumunda yoktur. Çünkü politik eşitsizlik toplumsal ilişkilerin olduğu yerde vardır. Doğal eşitsizlik, doğa tarafından meydana getirilen ve yaş, bedensel güç,

¹⁵⁴ Jean Jacques Rousseau, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, (çev. Ömer Albayrak) Türkiye İş Bankası Kültür Yayıncılık, İstanbul 2007, 61.

¹⁵⁵ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, İmge Kitabevi, Ankara 2010, 46.

¹⁵⁶ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 46.

¹⁵⁷ Akal, *İktidarın Üç Yüzü*, 117.

zekâ gibi nitelikler arasındaki farklılıklardan oluşur. Doğal eşitsizlik, doğanın bir ürünü olduğu için eşitliğe aykırı bir durum oluşturmamaktadır. Bu durumda kimse birbirinde üstün değildir. Doğal eşitlik insanın bütün olmasıyla ilişkilidir. Rousseau'nun ifadesiyle; “doğal insan kendisi için her şeydir; sayısal birliktir, mutlak bütündür, ancak kendisiyle ya da benzeriyle ilişkisi vardır.”¹⁵⁸ Buradan anlaşılacağı üzere doğal insan, kendi dışına çıkmamakta ve geleceğe yönelik de bir kaygı taşımamaktadır. Doğal insan, kendisiyle ve doğasıyla barışık, herhangi bir kaygısı olmayan, ihtiyaç duyduğu şeylere rahatlıkla ulaşabilen, anı yaşayan bir insandır.

Doğal insan, kendi kendisine yetmektedir. Doğayla olan dolaylı ilişki sayesinde de özgürlüğe sahiptir. Sahip olmuş olduğu özgürlük, zorunlu bir yasa olarak yaşanmaktadır. Özgür insan, başkasının yardımına ihtiyacı olmayan, iradesini gerçekleştirebilen insandır. “Gerçekten özgür olan insan, yalnızca yapabileceğini ister ve hoşuna gideni yapar.”¹⁵⁹ Çünkü doğa durumunda insan, herhangi bir şeye bağımlı değildir; sadece doğaya ve onun sunmuş olduğu şeylere bağımlıdır. Bu bağımlılık durumu insanın özgürlüğünü etkilememektedir. Doğal insanın ihtiyaçları ile gücü örtüştüğü için özgürlüğünü bir uyum içinde yaşamaktadır.

Rousseau'nun doğal insanı, aslında hayvanlardan farklı bir hayat yaşamamaktadır. Ancak bazı yetilere sahip olması bakımından onlardan ayrılmaktadır. Bu yetiler sayesinde insan, kendisini akılsız ve gelişmemiş bir hayvan durumundan çıkartıp, akıllı bir varlık, bir insan düzeyine çıkartmıştır.¹⁶⁰ Doğal insanı, hayvandan ayıran iki yeti vardır:

İlki, özgür bir şekilde karar verip seçim yapabilmesidir; yani doğa buyurur hayvan buna uyar insan ise uymak ve uymamak arasında karar verme konusunda özgürdür. Hayvan içgüdüleriyle, insan ise özgür eylemiyle karar verir, tepki de bulunur.

İkincisi ise insanın gelişme yetisidir. Hayvan, hayatı boyunca aynı kalırken; insan, zamanla değişme ve gelişme göstermektedir. Bu gelişme yetisiyle birlikte akıl ve konuşma gibi yetilere de kavuşur. İnsanlar, ilk zamanlardaki durumları kalmayıp sürekli bir değişim halindedirler. “İlk zamanlar yani insanların dağınık halde bulunduğu, tam

¹⁵⁸ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 23.

¹⁵⁹ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 149.

¹⁶⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 36.

çağının belirlenemediği bir zaman.”¹⁶¹ Bu gelişme ve değişme yetisi insanı geliştirmekle birlikte bazı olumsuzluklarda getirmiştir. Rousseau’ya göre, bu ilerleme aslında bir gerilemedir. Bu yeti aslında insanın bütün felaketlerinin kaynağı olmuştur. Bu gelişme yetisiyle birlikte, bireyin, özgürlük ve eşitlik içinde olan doğasında bozulmalar meydana gelmiş ve doğası kötüleştirmeye başlamıştır. Her ne kadar insanı akıllı bir varlık olmaya doğru yönelmiş olsa da insan doğasında bozulmalar meydana gelmiştir. Bu yetiler ile birlikte bozulmalar olsa da insanda akıl ve konuşma yetileri gelişme imkânı bulmakta ve bunlar da dışsal kaynakların etkisiyle gelişmektedirler. Gelişme ile birlikte doğa durumunda ki insan, toplumsallaşma sürecine girmeye başlar ve artık bu durumdan eski durumuna geri dönmesi de imkânsızlaşmaya başlamaktadır.

2.1.1. Toplumsallaşma Süreci

İnsanın sahip olmuş olduğu özgür karar verebilme ve gelişme yetileri, dışsal çevreden de etkilenerek insanın toplumsallaşma sürecine girmesine neden olmuştur. Özellikle gelişme yetisi ile insan doğa durumundaki halinden farklı olarak zaman içinde gelişme göstermiştir. Bu gelişim ve değişim bir anda değil zamana bağlı olarak ilerleyen bir süreç olmuştur. Rousseau’ya göre, insanın bu doğa durumundan çıkarak toplumsallaşmayla birlikte uygarlığa geçişinin süreci, uzun bir zamanı almaktadır. Rousseau, bu uzun süreç içerisinde doğa durumundaki insanın, toplumsallaşmayla birlikte yaşadığı bir takım aşamalardan bahsetmektedir. Bu aşamalar;

1. Aşama: Rousseau’ya göre doğa durumundan, uygar topluma geçiş aşaması kaçınılmazdır. Doğal durumda kendine yetebilen, ihtiyacından fazlasına gereksinim duymayan insan, fiziksel ihtiyaçlarını karşılarken bazı engeller ile karşı karşıya kalmıştır. İnsan, bu engeller karşısında mücadele edebilmek için sürekli çabalamıştır. Doğal durumda hayvanların, onlara zarar vermesine engellemek için de fiziksel olarak kendilerini sürekli geliştirmişlerdir. Ancak her ne kadar çabalasalar da bazı engeller karşısında tek başlarına mücadele edememeleri onları birbirleriyle ilişki kurmaya ve yakınlaşmaya itmiştir. Doğada meydan gelen doğal afetler gibi, insanların tek başlarına kendi varlıklarını koruyamayacakları engeller de onların bir arada yaşamasına sebep olmuştur. İnsan, tek başına doğanın, karşısına çıkarmış olduğu engeller ile mücadele

¹⁶¹ Rousseau, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, 60.

edememektedir. “İnsanların bir araya gelmesi genel anlamıyla doğal felaketlerinden kaynaklanmaktadır; tufanlar, taşan denizler, yanardağ patlamaları, depremler, yıldırımların neden olduğu ve ormanları yok eden yangınlar, insanları korkutup onların dağılmalarına neden olmuştur ancak bu olaylar daha sonra ortak kayıplarını birlikte gidermek için onları bir araya getirmiş olmalıdır.”¹⁶²

İnsanlığın doğal yaşamında karşılaşmış olduğu bu gibi doğal afetler, çevresel faktörler, coğrafi etkenler onları birbirlerine muhtaç bir duruma getirmiştir. Zamanla tek başına yaşayan doğal insanda değişimler meydana gelerek, diğer insanlarla toplumsal ilişkiler kurmaya başlamıştır. Engellerden önce insan, kendi kendine yetebilecek durumdayken daha sonra diğer insanlara ihtiyaç duymuştur. Çünkü varlığının devamı için, ihtiyaçlarını karşılamak için de diğer insanlara bağımlı hale gelmiştir. Kendi varlıklarını korumak için bir arada yaşamaya ihtiyaçları vardır; yoksa tek başlarına bu engeller karşısında ilkel durumlarında yok olup gidebilirler.¹⁶³ İnsanın kendi varlığını koruması için, diğer insanlarla birleşerek bu durumdan çıkmaları gerekmektedir. Çünkü doğanın ilk yasası, insanın kendi varlığını koruması gerektiğini vurgulamaktadır.¹⁶⁴ Rousseau’ya göre, insanı bu toplumsallaşma sürecine sürükleyen şey onun tek başına her şey ile mücadele edememesi, yani güçsüzlüğüdür. İnsan, mücadele edebilecek güce sahip olmadığı ve engelleri önlemek açısından yetersiz olduğu için diğer insanlara bağımlı hale gelmiştir.¹⁶⁵

2.Aşama: İnsanlar birbirleriyle ilişki kurmaya başladıkça bir takım gelişmelerde beraberinde gelmeye başlamıştır. Çünkü varlıklarını korumak için bazı teknik şeylere ihtiyaç duymaya başlamışlardır ve böylece teknik anlamda da gelişmeler meydana gelmeye başlamıştır. Doğa durumunda aile söz konusu değil iken artık insanların bir araya gelmesi ile aile kavramı ön plana çıkarak yaşamları için konutlar inşa etmişler ve yavaş yavaş yerleşik yaşama geçmeye başlamışlardır.

İnşa edilen konutlar ile birlikte bir de mülkiyet kavramı ön plana çıkmaya başlamıştır. Mülkiyet kavramı ile aynı durumda olan insanlar arasında artık ayrımlar oluşmaya başlamaktadır. Yaşam şekilleri değişmeye başlayarak bayanlar evde, erkekler ise daha çok ihtiyaçları karşılamak anlamında bir takım çalışmalar içine girmişlerdir.

¹⁶² Rousseau, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, 31.

¹⁶³ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 26.

¹⁶⁴ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 481.

¹⁶⁵ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 558.

İnsanların yaşamlarını daha kolay hale getiren aletlerin de bulunması ile birlikte insanların ihtiyaçları daha fazla artmaya başladı ve artık ihtiyacı, gereksinimi olmayan şeylere bile ihtiyaç duymaya başladılar. İhtiyaçların da artmasıyla birlikte insanlar bu toplumsal yaşama daha fazla uyum sağlamaya başlıyorlar ancak bu durum da doğa durumunda ki gibi bir eşitlik yok tam tersi toplumsallaşmayla birlikte insanlar arasında eşitsizlik de başlıyor. Bundan dolayı insanlar artık buldukları toplum içerisinde daha iyi olup saygınlık kazanmak içinde bir mücadele içerisine giriyorlar.

Rousseau, bireyin bu doğa durumunu insanlığın “en iyi çağı” olarak ifade etmiştir. Çünkü doğa durumunda sahip olmuş oldukları o merhamet duygusu bazı değişmelere uğramış olsa bile tam anlamıyla anlamını kaybetmemiştir. Bu çağ insanların en mutlu çağı iken Rousseau’nun deyişiyle uğursuz bir rastlantı sonucu insanlar bu çağdan ayrılmak zorunda kalmışlardır.

3. Aşama: Rousseau’ nun uğursuz bir çağ olarak ifade etmiş olduğu maden sanayi ve tarımda meydana gelen gelişmelerdir. Bunun da büyük bir devrim olduğunu ifade etmektedir. Bunlarla birlikte insanlar arasındaki ilişkiler bozulmaya, kötüleşmeye başlamaktadır. Hatta insanlığı felakete götüren şeyin de demir ve buğday olduğunu söylemektedir. Bunların gelişmesi ile birlikte insanlar arasında daha fazla üretim sağlanması içinde işbölümleri oluşturulmuştur. İnsanlar demiri işlemeye, toprağı ekip biçmeye başlamışlar hatta tükettiklerinden daha fazla şeyler üretmek içinde çabalamışlardır. Daha fazla şey üretmeleri de insanları bu üretim için birbirlerinde daha çok bağımlı hale getirmiştir. Çünkü insanlar artık ihtiyaçları dışında yapay ihtiyaçlara da gereksinim duymaya başlamışlardır.

Üretimde ki iş bölümü insanları kendi işlerinde daha çok uzmanlaşmaya götürerek, daha çok güçlü olan daha çok kazanmaya başlamıştır. Böylece artık insanlar arasında rekabet, çıkar gibi duygular, kötülükler oluşmaya başlamıştır. Her ne kadar ilkel durumdan kendi varlıklarını korumak amacıyla çıkıp, birbirleriyle ilişki kurarak toplumsal sürece girmiş olsalar da bu durum beraberinde olumsuz nedenleride doğurmaya başlamıştır. Çünkü ihtiyacından fazlasını istemeyen insan artık ihtiyacı olmayan şeyleri bile istemeye başlar hale gelmiştir. Bu da insanlar arasında çıkar duygusuna ve daha fazla kazanmak içinde rekabet duygusuna neden olmuştur. Anlaşılacağı üzere uygar insanı bir takım kötülükler de beklemektedir.

4. Aşama: Bu toplumsal işbölümüyle birlikte insanların uzmanlaşması ve daha güçlü olanın daha çok kazanması toplum içinde bölünmelere de neden olmuştur. Çünkü bir kesim güçsüzlüğünden dolayı bir şey kazanamamış; bir kesim ise gücüyle daha çok kazanıp zengin olmuştur. Yani zengin ve fakir olarak iki kesim oluşmuştur. Rousseau'ya göre zengin olan kesim, gücünden dolayı zayıf olan insanlar üzerinde hükmetmeye başlamış ve bu hükmetme duygusu onları tatmin etmiştir. Bundan dolayı da zengin insanlar, güçsüz ve fakir olanları kendilerine köle alma çabası içine girmişlerdir.

Zenginler, her türlü şey üzerinde hak elde etmeye başlayınca ve her şeye el koymak isteyince bu iki kesim arasında savaş meydana gelmeye başlamıştır. Ancak Rousseau'ya göre, bu savaş hali Hobbes'un bahsetmiş olduğu, doğa durumundaki savaş halinden daha farklıdır. Çünkü, Rousseau'nun doğa durumunda bir savaş hali söz konusu değildir; insanlar tek başına yaşayıp ihtiyacı olanları karşıladıkları için aralarında ne rekabet ne de mülkiyet ayrımı söz konusuydu. Hobbes, doğa durumunda ki savaştan dolayı devletin gerekli olduğunu açıklarken; Rousseau'ya göre bu bir yanılgıdır. Çünkü savaş hali, doğa durumu ile ilişkilendirilmemelidir. Rousseau, savaşın gerçek olgu olduğunu düşünmekte ve insanların da böyle bir savaş ortamını yaşadıklarını ifade etmektedir. Uygur topluma geçmiş olan insan, artık ilkel döneme geri dönemeyecektir. Rousseau, Hobbes gibi devletin kurulmasını savaş durumuyla ilişkilendirmiş olmasına rağmen; Rousseau bu durumu doğal insana değil uygar topluma bağlamıştır. İnsanlar bu savaş durumunu doğal yaşamda değil, ekonomik eşitsizliklerin olduğu, mülkiyetin ayrımının olduğu bir zamanda yaşamışlardır.¹⁶⁶

2.1.2. Adil Olmayan Sözleşme

Toplumsallaşma süreci ile birlikte meydana gelmiş olan bu sınıf ayrımından dolayı, insanlar arasında savaş durumu söz konusu olmuştur. Ancak güçlü olanlar, bütün malları kendi elinde bulundurduklarından dolayı, bu durum fakir olan kesim için bir çatışma ortamına neden olmuştur. Böyle bir durumda da insanlar birbirleri için tehlike oluşturmaya başlamışlardır. En çok da zengin olan sınıfın varlıkları tehlikede idi; çünkü bütün malları, hepsini hakkıyla almamış olmalarına rağmen zengin sınıf elinde

¹⁶⁶ Ağaogulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 56.

bulundurmaktaydı. Bu durumdan dolayı, diğer sınıf, onlara karşı tehlike oluşturmaktaydı. Bu yüzden zengin sınıfın, hem varlıkları hem de ellerinde bulundurmuş oldukları mülkiyetleri, tehlike altındaydı. Anlaşılacağı üzere insanların birbirleriyle ilişkilerinin başlaması ile birlikte girilmiş olan bu toplumsal süreç, onların yaklaşım bir toplum olmasından ziyade, insanların, bu rekabet duygusu, merhamet duygusunun önüne geçince savaş ortamı olmasına zemin hazırlamıştır. İnsanların, artık böylesi bir tehlikeli durum içerisindeki güvensiz olan ortamdan kurtulması için bir devlet kurulması gerekmektedir. Yani bir siyasal toplum kurulmalıdır ki bu güvensiz ortam son bulsun. Rousseau, bunun için de bir sözleşmenin yapılması gerektiğini belirtmektedir.

Bir sözleşme ile birlikte insanları devlet kurmaya yöneltmek gerektiğini düşünmektedir. Rousseau, yapılan bu sözleşmenin adil olmadığını da belirtmektedir. Çünkü fakir olan, zengin olana daha fazla muhtaç duruma gelecektir. Toplumsal sözleşmenin temelinde mülkiyet kavramı ve eşitsizlik kavramı bulunmaktadır. Bu sözleşmeyle birlikte belirtmiş olduğumuz gibi zengin olanlar daha fazla güçlenerek, fakirleri kendilerine hizmetçi olarak seçerek onların ellerindeki daha fazla almaya çalışabilirler. Bu durum doğa durumundaki özgürlüğü ortadan kaldırabilir. Devletin, böyle bir sözleşmeyle birlikte kurulmasından dolayı da bu devlette politik bir eşitsizlik ortaya çıkacaktır.

“Hayvanların bile sezinleyemeyeceği ya da katlanamayacağı tüm bu kötülüklerden kurtulabilirsiniz. Bunun için kurtulmaya çabalamanız gerekmez, yalnızca kurtulmak istemeniz yeterli olacaktır. Kulluk etmemeye karar verdiğiniz an özgürsünüz demektir.”¹⁶⁷ Doğa durumunda ise mülkiyet kavramı olmadığı için herhangi bir kölelik durumu söz konusu değildir; kimse kimseye karşı bağımlı değildir. Ancak toplum içinde, barışı sağlamak karşılığında bazı zenginler, fakirleri boyun eğmeye razı hale getirebilmektedir. İnsanlar böyle bir durumda doğal özgürlüklerini de kaybetmeye başlamışlardır. İnsanın, bu toplumsal süreç içine girmeye başladığı an bu kötülük problemi de başlamıştır. İnsan, doğal durumunda özgür ve yalnız yaşayan bir durumda iken; uygar toplumda artık kendini koruyabilmek için gücü elinde bulunduran kesime karşı köle durumunu düşmüştür. Hatta onlarla barış ve güvenlikleri için de sözleşme

¹⁶⁷ Etienne De La Boetie, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, (çev. Mehmet Ali Ağaoğulları), İmge Kitabevi Yayıncılık, Ankara 2011, 27.

yapmak durumunda kalmışlardır. Çünkü bu sözleşmeyle birlikte devletin kurulup, herkesin tekrar eşitleneceği ve birbirleri için tehlike oluşturamayacakları bir durum olacaktır. Ama bunun içinde zengin insanlarla sözleşme yapıp, onlara, boyun eğmek zorunda kalmışlardır. Buradan anlaşılacağı üzere doğa durumunda ki özgür insanının yerini burada uygar toplumda köleleşen bir insan almıştır.¹⁶⁸

Toplumsallaşma süreciyle birlikte insanların, doğal yapısı bozulmuş ve kötülük ortaya çıkmıştır. Bunun sebebi de insanın, kendi dışında olana tutkuyla bağlanmış olmasıdır. Kendi dışına çıkan insanın, doğal tutkularının yerini yeni tutkuları alarak, kendisine yabancılaşmaya başlamaktadır. Toplumsal ilişkiler, eşitsizliğe, mülkiyet ayırımına ve kötülüğe neden olmaktadır. Böylece kendine yeten insan, artık yetmeyerek, birbirleri için tehlike oluşturmaya başlamışlardır. Bu toplumsal süreç, doğa durumunda ki insanı değiştirmiş ve geliştirmiştir; ancak bu gelişme insanı, olumsuz etkilemiş ve artık ilkel haline geri dönemeyecek hale getirmiştir. Oysa bu sürece başlarken amaç, ilişki kurmak, bir şeyler üretmek ve yeni geçim kaynakları bulmak iken insanın değişen doğası ile birlikte bu durum olumsuz sonuçlar doğurmuştur. İnsan, kendi doğasından uzaklaşmaya başlayınca kötülüklerde ortaya çıkmaya başlamıştır.

Rousseau'ya göre, insan, doğası gereği kötü değildir; toplumsal ilişki kurmaya başlayınca, doğasından uzaklaşmasıyla birlikte olumsuz sonuçlar meydana gelmiştir. İnsan, doğasından uzaklaştıkça yeni alışkanlıkların ve farklı tutkuların peşinden gitmeye başlayarak, kendi, ilk doğasını tanımayacak duruma gelmiştir. Bu yüzden artık insanın, birinci doğasının yerini, ikinci doğa almaktadır.¹⁶⁹ Ancak tabii ki de bu olumsuz etkiler, insanın, ilk doğasını tam anlamıyla ortadan kaldırmamaktadır. Ama insan, kendi dışına çıkarak, kendisine ve doğasına karşı yabancılaşmaktadır. Diğer insanlara göre hareket etmek zorunda kalmış ve olduğu gibi değil de görünmek zorunda olduğu gibi kendi varlığını korumaya çalışmaktadır. Çünkü, içinde bulunmuş olduğu toplum bunu gerektirmektedir.

Rekabetin, savaşın, kargaşanın ve çıkarın ön planda olduğu bu toplumda, insan, kendisi gibi olamamaktadır. İnsan, kendi kimliğini yaşayamamaktadır. Her ne kadar insanlar arasında nefret duygusu olsa da her biri, varoluşları için bir başkasına ihtiyaç duymaktadır. İnsan, kendi içinde olmadığı için kendine yabancılaşır ve gerçekte var

¹⁶⁸ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 59.

¹⁶⁹ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 355.

olmayan bir görünüme bürünür; bu toplumda insan “tümüyle maskesi” içindedir.¹⁷⁰ İnsanlar, kendileri gibi davranmayıp ellerinde bulunanlarla karşılıklı çatışmalara girerler. Bir kıyaslama durumu içerisine girerler ki aralarında bulunan bu eşitsizliğin sonu da zenginliktir. İnsan, sahip oldukları ile kendisini mutlu ettiğini zannetmekte oysa bir yanılgı içerisine düşmektedir. Böyle bir toplumda herkes birbirine bağlı duruma gelmiş, ne eşitlik ne de özgürlük söz konusu olmuştur. Çünkü var oluşları için birbirlerine bağımlı olduklarından dolayı köle haline gelmişlerdir. Doğal durumda özgür olan insan, bu süreçte diğer insanlara köle olmuştur.

Rousseau, adil olmayan bu sözleşme ile şöyle bir ifade de bulunmuştur:

“Seninle öyle bir sözleşme yapacağım ki, hep benim iyiliğime ve senin zararına olacak; keyfim istediği sürece ben uyacağım, yine keyfim istediği sürece sen uyacaksın ona.”¹⁷¹ Adil olmayan bu sözleşme ile bireyin doğal özgürlüğünü yitirerek diğer insanlara köle durumuna geldiğini ifade etmektedir. Rousseau, bu toplumsal ilişkilerin başlamasıyla birlikte bireyin diğer insanlara bağımlı olmasını da şu sözleri ile ifade etmektedir: “ *Evvelce özgür ve bağımsız olan insan, işte önümüzde yeni birçok gereksinimler zoruyla bütün doğaya, özellikle de hemcinslerine boyun eğip kul olmuştur. O, bu hemcinslerine efendi olurken bile bir anlamda köle olur. Zenginse, onların hizmetine, fakirse onların yardımına bağılıdır; orta halli olmak da onu, onlardan vazgeçebilecek duruma hiç getirmez.*”¹⁷²

Rousseau, bulunmuş olduğu dönemin toplumunu da eleştirmektedir. Onun eleştirmiş olduğu; kendine yabancılaşan, çıkar peşine düşen ve merhamet duygusunu kaybedip kibriyle hareket eden insan, burjuvadır yani modern insandır. Bu burjuva toplumunun, sadece kendi ihtiyaçları ve kendi çıkarları için hareket ettiklerini düşünmektedir.

Rousseau’ya göre, bu durumdan kurtulup eskiye dönmek artık mümkün değildir; çünkü böyle bir zaman yaşanmıştır. Bu yüzden bu toplumdaki, kurtulmanın yolu yine bu toplumun içinden geçmekte ve bu adil olmayan bir sözleşme ile değil de eşitlik ve özgürlüğün olduğu adil bir sözleşmeyle olmalıdır. Rousseau, toplum sözleşmesi ile

¹⁷⁰ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 586.

¹⁷¹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 23.

¹⁷² J. Jacques Rousseau, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, (Çev. Rasih Nuri İleri), Say Yayınları, İstanbul 2002, 137.

birlikte adil bir toplum oluşturmayı amaçlamıştır. Adil bir toplum içinde, adil bir sözleşme olması gerekmektedir. Rousseau, meşruiyeti soya ve güce dayandıran kuramları eleştirmektedir. Rousseau, meşruiyeti soya dayandıran kuramı eleştirirken şöyle ifade eder; devlet ile aile arasında bir bağ yoktur; ailede babanın iktidarı sınırlıdır, çocuklar babaya muhtaç olduğu sürece baba iktidardır. Bu yüzden babanın iktidarı ile devlet otoritesi arasında bağ yoktur. Güce dayandıran kuramı da eleştirmektedir; güçlü bir kişinin adil olmayan bir sözleşmeyle insanları bir araya getirmesi doğru değildir, çünkü insanların kendi istekleri ile kendilerini köle haline getirmeleri saçma bir durumdur.

2.1.3. Adil ve Eşitlikçi Olan Toplum Sözleşmesi

Rousseau, adil olan toplum sözleşmesinin gerekli olduğunu şöyle ifade etmektedir: “İnsanları öyle bir yere varmış sayalım ki, doğal yaşama halindeyken korunmalarını güçleştiren engeller, direktme güçleriyle, her bireyin bu durumda kalabilmek için harcayacağı çabalara üstün gelsin. Böyle olduğu zaman artık bu ilkel durum sürüp gidemez; insanlar yaşam tarzlarını değiştirmezlerse, yok olup gidebilirler.”¹⁷³ Yani toplum sözleşmesinin yapıldığı an insanlığın doğa durumundan çıktığı andır.¹⁷⁴

İnsanlar, doğadaki bu engellerle mücadele etme konusunda yeni bir güç kendilerinde yaratamayacaklarına göre, kendi var oluşlarını ve yaşamlarını sürdürmek, kendilerini korumak için bir araya gelerek bir güçler birliği oluşturmak ve bu güçleri de tek bir güç ile yönetmek zorundadır.¹⁷⁵ Bu güçler birliği, insanların yaşamlarının ve özgürlüklerinin korunması amacıyla birçok kişinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. İnsanlar, bu birleşmede herhangi bir zarara uğramamalıdır. Kendi varlıklarını korumak için bir araya gelip, kendi güç ve özgürlüklerini, diğerlerinin güç ve özgürlükleriyle birleştirmektedir. İfade edildiği gibi burada ki amaç; Hobbes’da olduğu gibi, insanların yaşamlarının ve varlıklarının zarara uğratılmamasıdır.

Rousseau, şöyle ifade etmektedir: “üyelerinden her birinin canını, malını, bütün ortak güç ile savunup koruyan öyle bir toplum biçimi bulmalı ki, orada her insan hem

¹⁷³ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 26.

¹⁷⁴ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 74.

¹⁷⁵ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 26.

herkesle birleştigi halde yine kendi buyruğunda kalsın, hem de eskisi kadar özgür olsun.”¹⁷⁶ Toplum sözleşmesinin temelinde, insan, herkesle birleşse bile doğa durumunda sahip olmuş olduğu özgürlüğünü kaybetmemeli ve özgürlüğü onun elinden alınmamalıdır. Birey, bu durumda diğer insanlara değil de topluma bütün haklarıyla bağımlı olur. Diğer insanlara bağımlı olmadığı için, herkes aynı haklara sahip olmuş olur. Rousseau’ya göre, her birey, bütün gücünü bu genel istemin buyruğuna vererek her kişi de bu bütünün ayrılmaz bir parçası haline gelir.¹⁷⁷ Bu sözleşmeye katılanlar ile birlikte, tüzel ve kolektif bütün oluşturulur. Herkes, kendi gücünü bu topluma verdiğinde burada kimse için bir zarar durumu söz konusu değildir; çünkü herkes aynıdır, kimse hiçbir çıkar gözetmez. Böyle olduğunda ise herkes kaybettiklerinin karşılığını alarak, elindekileri de daha çok koruma gücü kazanmış olur. Bu bütün, her şeyini bu sözleşmeden almaktadır. Bu bütene de cumhuriyet ya da politik bütün denilmektedir. “Üyeleri ona edilgin olduğu zaman devlet, etkin olduğu zaman egemen varlık ve diğer devletler karşısında da egemenlik adını vermektedirler. Ortakla ise birlik olunca halk, tek tek olunca yurttaş, devletin yasalarına boyun eğen kişi olunca da uyruk adını almaktadırlar.”¹⁷⁸

Rousseau, toplum sözleşmesi ile birlikte insanların kaybetmiş olduğu birliğini, bütünlüğünü ve varlığını korumayı amaçlamaktadır. Kaybedilmiş olan bu gibi duyguları, bireye yeniden sağlamayı amaç edinmektedir. Rousseau, bireyi ikiye bölmektedir; ilki genel çıkarı düşünen yurttaş, diğeri ise özel çıkarı düşünen uyruktur. Rousseau, halk kavramını da yurttaşlardan oluşan soyut halk ve uyruklardan oluşan somut halk olarak ikiye bölmektedir.¹⁷⁹

Toplum sözleşmesi birey ve halk arasında gerçekleştirilmiştir.¹⁸⁰ “Kamu ile tek tek kişiler arasında bir söz borcu yer almakta ve her kişi sanki kendi kendisiyle sözleşme yaparak iki bakımdan bağlanmış bulunmaktadır: Önce, egemen varlığın üyesi olarak kişilere karşı, sonra da devletin üyesi olarak egemen varlığa karşı.”¹⁸¹ Toplum sözleşmesi, insanların birlik olması ile gerçekleştirilmiş olsa da yine bu şekilde bozulabilir; “halkın bütünü için hiçbir zorunlu temel yasa yoktur ve olamaz, hatta

¹⁷⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 27.

¹⁷⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 29.

¹⁷⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 29.

¹⁷⁹ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 78.

¹⁸⁰ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 1292.

¹⁸¹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 31.

toplum sözleşmesi bile.”¹⁸² Rousseau'nun bahsetmiş olduğu toplum sözleşmesine insanlar özgür istemleriyle girmişlerdir, herhangi bir zorlama yoktur. Bu yüzden de buradaki amaç bireylerin iyiliğidir. Eğer bu durumda herhangi bir kişi sözleşmeye uymazsa, sözleşmeye uymayan edimlerde bulunursa ve çıkarlarını ön plana alırsa o artık bu toplumun yurttaşı değil, düşmanı durumunda gelmekte ve düşman olduğu için de onu öldürme hakkı doğmaktadır.¹⁸³

Rousseau, bir de bu bütünün sözleşmeye herhangi bir şekilde uyup uymayacağı konusunda politik bütünün, sözleşmeye aykırı davranamayacağını ifade etmiştir. Çünkü bu politik bütün, bireyler tarafından oluşturulmuş ve amaç onların iyiliği olduğu için, onları zarar uğratacak herhangi bir edim de bulunamaz. Politik bütün, kendi çıkarıyla hareket etmemeli, halkının iyiliğinden başka bir şey amaçlamamalıdır. Halkından hiç birine zarar veremez. “Egemen varlık, egemen olmak dolayısıyla ne olması gerekse her zaman odur.”¹⁸⁴ Buradan da ifade edebileceğimiz egemen gücün, halkına bir güvence göstermesine gerek yoktur; onun güvencesi kendine olmalıdır. Egemen güç, eğer bireylerine zarar vermeye kalkarsa bu yine kendine yapılmış bir zarar, kötülük olur. Rousseau, şöyle bir ifade de bulunmuştur: “toplum sözleşmesinin hiçbir zaman halk gücünden başka kefile gereksinimi yoktur.”¹⁸⁵

Rousseau, açısından toplum sözleşmesi bireylerin iyiliğini amaç edindiği için onlara yararlı olacak ve bu sözleşmeyi yaparken de bireyler herhangi bir haklarından vazgeçmek zorunda bırakılmayacaktır. Ancak Hobbes'un sözleşmesinde bireyler karşılıklı olarak haklarını sınırlayıp, bu hakları, egemen güce vermişlerdir. Rousseau'da, tam tersi bireyler bu sözleşme sayesinde daha çok hak elde edip hem mallarını hem de varlıklarını koruyabilecek güce sahip olmuşlardır. Bireyler, sözleşmeyle birlikte önceki durumlarından da daha iyi bir hale gelmişlerdir. “Kararsız ve iğreti bir durum yerini daha iyi ve daha güvenli bir durum; doğal bağımsızlık yerine özgürlük; başkasına zarar verme gücü yerine de toplumsal birliğin yenilmezleştirdiği hakkı seçmişlerdir.”¹⁸⁶ Bu sözleşme ile birlikte bireyler daha özgür ve daha güvenli bir ortama sahip olmuşlardır. İnsanın, bu toplum içinde yaşamasıyla birlikte doğal özgürlüğünün yerini manevi

¹⁸² Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 32.

¹⁸³ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 65.

¹⁸⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 33.

¹⁸⁵ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 1293.

¹⁸⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 61.

özgürlük almıştır.¹⁸⁷ Doğanın insanlar üzerinde neden olduğu maddesel eşitsizliğin yerini de manevi ve haklı eşitlik olarak, bununla birlikte insanlar güç ve zekâ anlamında olmasa bile hak anlamında eşit seviyeye gelmişlerdir.¹⁸⁸

Rousseau' ya göre, doğal insan, kendisi için her şey iken, uygar insan topluma bağımlıdır. Bu yüzden meydana gelen bu sözleşme ile birlikte olan değişim ve gelişimler insan doğasını fazlası ile değiştirmiştir. İnsan, sahip olmuş olduğu bu gelişim yetisi ile birlikte doğada farklılaşmaya başlamıştır. Çünkü insan, yalnız değil, toplumla ilişki içinde olan bir varlık olmaya başlamıştır. Rousseau, şöyle bir ifade de bulunmaktadır;

“İyi toplumsal kurumlar, insan doğasını değiştirmesini, ona görece bir varlık vermek için mutlak varlığını ortadan kaldırmasını ve ben'i ortak birliğin içine taşımasını en iyi bilen kurumlardır; öyle ki her kişi kendisinin artık tek değil, birliğin bir parçası ve ancak bütünün içinde algılanabilir olduğuna inanır.”¹⁸⁹

İnsan, bu bütünün içinde birliğine, özgürlüğüne ve gücüne yeniden kavuşarak, bütün içerisinde anlam kazanır. İnsan, artık yalnız olarak değil de toplum içinde özgür bir birey olarak yaşama hakkına sahip olur. Özgürlüğünü, toplumsallık içinde tam anlamıyla yaşamaya başlar. Ancak bu politik bütün amacına uygun bir şekilde herkesin iyiliğine uygun olarak yönetmelidir.¹⁹⁰ Rousseau, politik bütünden bahsederken onu yönlendirecek olan bir genel iradede de bahsetmektedir.

2.1.4. Genel İrade

Rousseau için, bu genel irade kavramı, politik bütünün merkezinde yer almaktadır. Rousseau, genel iradeyi şu şekilde ifade etmektedir:

“Siyasal yapı da, iradesi olan bir manevi varlıktır ve her zaman bütünün ve parçaların refahının korunmasına yönelik ve yasaların kaynağı olan bu irade, devletin

¹⁸⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 37.

¹⁸⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 43.

¹⁸⁹ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 24.

¹⁹⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 45.

bütün uyrukları için hem devletin hem de onların devletle olan ilişkisi bakımından hakça olanın ve hakça olmayanın kuralı ve ölçütüdür.”¹⁹¹

Bireyler, bir araya gelerek yapmış oldukları toplum sözleşmesi ile birlikte politik bütünü oluşturmuşlar ve kendileri de artık bu bütünün bölünmez bir parçası haline gelmiştir. Bütünün amacı, bireylerin iyiliğini ve güvenliğini sağlamak olmalıdır. Bu söz etmiş olduğumuz genel irade, politik bütünün iradesidir. İnsanların ve bütünün iyiliğini temele almıştır; amacı ortak iyiliği sağlamaktır.¹⁹²

Genel irade, anlaşılacağı üzere bireylerin iradesinden oluşmaktadır. Çünkü bir araya gelerek onu oluşturmuşlardır. Genel irade, her birinin iradesinden daha üstün bir irade olarak vardır. Genel irade, yalnızca ortak yararı sağlamayı amaçlamakta ve onu göz önünde tutmaktadır. Hiçbir zaman değişmeyen bir iradedir. Her zaman doğrudur ve kamusal yarara yöneliktir.¹⁹³ Devletin bütün üyelerinin, değişmez iradeleri genel iradedir.¹⁹⁴ Genel irade, ahlaki bir nitelik taşımaktadır. Bu iradenin genel olması demek, tüm toplumlar için bir genel irade olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü her toplumun kendine göre bir genel iradesi vardır, yani farklılıklar göstermektedirler. Bu toplum için genel olan başka bir toplum için de özel olarak görülmektedir, genelliği onu oluşturan toplum için ifade edilmektedir.¹⁹⁵ Yani her toplumun tek bir genel iradesi yoktur; toplumlara göre bu değişmektedir. Kendi toplumu içinde değişmez, bozulmaz, en üstün irade olarak vardır. Bir devletin iradesi, onun uyruklarına oranla genel iken, başka bir devletin uyruklarına göre de özel anlamı taşımaktadır.

Rousseau'ya göre, genel irade, her konuda genel anlam içermelidir. Genel ve bütün halka uygulanmak üzere var olmalıdır. Kendi çıkarına göre hareket etmemelidir. Genelliğinden uzaklaşırsa o zaman halkı ona karşı yabancılaşır; o yüzden gerçekten genel, herkes için olmalıdır. Bireylerin, bütünü birleşerek genel iradeyi oluşturduğu için o da bütün halkına yönelik olmalıdır. Rousseau'nun ifadesiyle “ iradeyi genel yapan şey

¹⁹¹ Diderot- D' Alembert, *Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü (Seçilmiş Maddeler)*, (çev. Selahattin Hilav) , Yapı Kredi Yayıncılık, İstanbul 1996, 180.

¹⁹² Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 205.

¹⁹³ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 52.

¹⁹⁴ Mehmet Ali Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayıncılık, İstanbul 2015, 584.

¹⁹⁵ D' Alembert, *Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü (Seçilmiş Maddeler)*, 180.

oyların sayısında çok, onları birleştiren ortak yarardır.”¹⁹⁶ Yani bu bireylerin bir araya gelerek yapmış oldukları toplum sözleşmesi onlar arasında eşitliği ve özgürlüğü de sağlamaktadır. Herkes politik bütün altında aynı haklardan eşit derecede yararlanmaktadır. Politik bütünün temelinde ki genel irade, her türlü işlemde halkını eşit görmeli ve onlar arasında hiç bir ayırım yapmamalıdır.

Genel irade, toplumdaki her bireyin ortak yarar amacıyla bir araya gelmesinde oluşur. “Halk toplantılarda ne kadar birlik olursa, yani oylar birliğe ne kadar yaklaşırsa, genel iradede o kadar baskın çıkar.”¹⁹⁷ Eğer özel istemler ağır basar ise bu devletin sonu olabilir.

Sözleşmeye karşı gelenler olursa eğer bu sözleşmeyi geçersiz kılmaz; yalnızca karşı gelenler sözleşmede yer almazlar ve devlete karşı yabancı durumuna düşerler. Rousseau açısından, bu sözleşme yapılırken bireylerin bir araya gelmesiyle olan oy birliği son derece önemlidir. Oy çokluğu konusunda ise şöyle söylemektedir; “çoğunluğun oyu diğer yurttaşların hepsini her zaman bağlar.”¹⁹⁸ Bu oylama içinde bireylerin yeterince aydınlanmış olması ve politik bütünün dışında kendi içinde oluşmuş herhangi bir topluluk olmaması gerekmektedir. Böyle küçük toplulukların olması devlet açısından zararlıdır. Çünkü küçük topluluklar kendi içinde genel, devlete göre ise özel olur. Ancak kendi üyeleri, bulunduğu topluluğu genel olarak görmüş olsada sayıları az olduğu için özel olmaktadır.

Rousseau, kendi içinde olan bu küçük toplulukların devletin çökmesine sebep olabileceğini söylemektedir. Çünkü zamanla bu küçük topluluklar büyük toplulukları da etkilemeye başlayınca, kendi çıkarlarına göre hareket ettiklerinde devlet güçsüzlüğe başlayarak genel irade artık herkes için bir genelliği ifade etmekten çıkar. Halkın doğru kararlar verebilmesi için, yeterince aydınlanmış olması gerekmektedir. Yoksa küçük birlikler, bütüne üstün gelirse o zaman genel irade diye ifade edebileceğimiz bir şey kalmaz. Rousseau, genel iradenin kendini iyice dile getirebilmesi için, devlet içinde ayrı ayrı birleşmelerin olmaması ve her yurttaşın kendi görüşüne göre kanısını söylemesi gerektiğini belirtir.¹⁹⁹ Halkın aydınlanmasını sağlayıp, bu gibi küçük grupların

¹⁹⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 58.

¹⁹⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 202.

¹⁹⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 205.

¹⁹⁹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 53.

oluşmasını engellemek genel iradenin, en önemli görevlerindedir. Anlaşılacağı üzere genel irade, halkın özel iradelerinden oluşmaktadır.

2.1.5. Genel İradenin Birey ve Yurttaşın İradesi İle İlişkisi

Rousseau'ya göre, her birey ortak yarar amacıyla bir araya gelip ortak iyiliği önemseseye de yine kendi çıkarını daha fazla üstün tutmaktadır. Çünkü bireyin, doğasında bencillik olduğu için, bundan dolayı da kendi çıkarlarını ortak iyiden daha fazla önemseyebilir. Bireyin iradesi, daha çok kendisi için çıkara yönelmekte, genelin istemi ise eşitliğe yönelmektedir.²⁰⁰ Bireyin istemi, toplumda daha fazla baskın olursa genel irade kendi gücünü kaybeder. Bu durum da devletin zayıflamasına neden olur. Çünkü her bireyin, kendi çıkarı birbirinden farklı olup, ortak yarar için birleşmeyi kabul etmezse bu durum genel iradeyi olumsuz yönde etkiler. Bireyin özel iradesi, ona genel iradeden daha farklı bir şekilde seslenebilir; yani genel iradeye ters düşebilir.²⁰¹

Bireyin iradesi dışında, devlet içerisindeki halkın ya da herkesinde iradesi, genel iradeye ters düşebilir. Her ne kadar genel irade, halktan oluşmuş olsa da halkın görüşleri her zaman onunla uyumlanmayabilir. Burada da aynı şekilde genel irade ortak yararı düşünürken, halk özel çıkarlarını önde tutmaktadır.

Rousseau, yurttaşı genel irade ile, insanı ise özel irade ile bir tutmaktaydı. İnsan olmak ile yurttaş kimliğine sahip olmak birbirinden farklı anlamlara gelmektedir.²⁰² Genel irade, yurttaşın iradelerinin birleşimidir. Çünkü yurttaşlar da ortak iyi ve yarar amacıyla bir araya gelmektedir. Eğer her birey, ortak iyiyi önemseyip kendi özel çıkarlarını bir kenara bırakırsa onlarda yurttaş olur. Yurttaş, genel iradenin bölünmez bir parçasıdır. Birey, kendi çıkarını düşününce genel istem önünde engel oluşturmaktadır. Ancak ortak yararı benimserlerse yurttaş kimliği kazanarak genel iradeye oluştururlar.

Bireysel iradeler, genel irade ile uyum içinde olmalıdır.²⁰³ Bireyler, kendi özel çıkarlarını ortak yarar altından gerçekleştirebileceklerini görürse yurttaş olarak ortak iyiyi amaç edinir. Yurttaşların iradesi de bize genel iradeyi vermektedir. Devlet,

²⁰⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 46.

²⁰¹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 34.

²⁰² Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 23.

²⁰³ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 97.

yurttaşlardan oluştuğu sürece bize genel iradeyi verdiği için bu şekilde daha iyi yönetilmektedir. Bu, adil olan bir sözleşme ile sağlanır; çünkü adil olmayan sözleşmeler de bireyin çıkarları öncelikli iken ,burada adil bir sözleşme ile ortak yarar ve yurttaşların iyiliği sağlanabilir.

Rousseau'ya göre temel sorun, devletin iyi kurulup, iyi yönetilmesidir. “Bu yapıldığı takdirde, yani devletin üyelerinin hemen hepsi gerçek yurttaşlar olduğu zaman, herhangi bir kamusal konu hakkındaki oylama, oybirliğine yakın bir çoğunlukla genel iradeyi dile getirecektir. Buna karşılık, kötü bir devlette özel iradeler hüküm sürdüğü ve bireyler yurttaş haline gelemediği için, oybirliğiyle alınan bir kararın bile genel iradeyle hiçbir ilgisi olmayacaktır”.²⁰⁴

Rousseau' ya göre genel irade yurttaşları içeren halkın iradesidir ve bu genel irade ortak yararı amaç edinip halkının iyiliğini ve güvenliğini sağlamaktadır. Rousseau, bunu egemenlik olarak adlandırmaktadır. Daha doğrusu egemenlik, genel iradenin uygulanması demektir.²⁰⁵

2.1.6. Egemenin Özellikleri

Politik bütünlüğün ilkesi egemen güçtedir. “Bir devlette mutlak üstün bir gücün, her şeyin ona bağlı olduğu bir merkezin, her şeyin ondan kaynaklandığı bir ilkenin, her şeyi yapabilen bir egemenin olması gerekir.”²⁰⁶

Rousseau' ya göre, egemenlik, genel iradenin uygulanması anlamına gelmektedir. Egemen ile yurttaş ortak iyiyi amaçladığında bu devlet, halkı için yararlı bir devlet olacaktır. Çünkü halkının yararı onun önceliği olacaktır.

Halk birleşip, yurttaş olarak, genel iradeyi oluşturmaktadır. Bu iradeyi uygulayan da egemendir. Bu yüzden bu egemenlik, halkın devredemeyeceği bir hakkıdır; çünkü onların oluşturmuş olduğu bir şeydir. Egemenliği, devretmeye kalkarlarsa ortada ortak amaç adına ne halk ne de politik bütün kalır. Yani devlet, yok olur. Bireylerin kendi ortak iyileriyle oluşturmuş oldukları bu egemenliği devretmeleri akla da aykırı gelmektedir. Rousseau, şöyle bir ifade de bulunmaktadır; “halk açıkça boyun eğeceğine

²⁰⁴ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 585.

²⁰⁵ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 585.

²⁰⁶ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 585.

söz verirse, bu davranışıyla kendi kendini dağıtıp halk olmaktan çıkar. Ortaya bir efendi çıkar çıkmaz, egemen varlık diye bir şey kalmaz, politik bütün de yok olup gider.”²⁰⁷ Bu yüzden egemenlik devredilemez.

Egemenlik, başkasına aktarılamadığı gibi temsil de edilemez. Egemenlik, genel iradeye dayanmaktadır. Bu genel irade temsil olunamaz; ya genel iradedir ya da değildir; ikisinin ortası olamaz.²⁰⁸ Bir ulus kendisine temsilci seçerse özgürlüğünü ve varlığını kaybetmiş olur.²⁰⁹ Halk, kendine temsilci seçerse en üstün güç olan genel iradenin yerini özel irade alır. Egemenlik, kolektif varlık olduğu için ancak kendisi tarafından temsil edilmektedir.²¹⁰ Çünkü herhangi bir temsil seçildiğinde bu temsilci halkı için konuştuğunu söylese bile yine de kendi özel çıkarı daha ağır basar ve bu durumda halkın özgürlüğünü kısıtlar.

Rousseau, Hobbes’un felsefesindeki Leviathan’ın temsilciliğini hatta İngiltere olmak üzere çağının temsili yönetimlerini eleştirmektedir.²¹¹ Rousseau, İngiliz temsili yönetimini de şöyle eleştirmektedir; “İngiliz halkı kendini özgür sanıyorsa da aldanıyor, hem de pek çok; bu halk ancak parlamento üyelerini seçerken özgürdür. Üyeler seçilir seçilmez İngiliz halkı köle olur, bir hiçtir artık o. Kısa süren özgürlük anlarında özgürlüğünü o kadar kötüye kullanır ki onu yitirmeyi hak eder.”²¹²

Egemenliği devredilemez ve teslim edilemez kılan nedenler yine aynı şekilde onun bölünmez olmasına da yol açar.²¹³ Rousseau’ya göre egemenliğin bölünmesi, onun, birden fazla irade ve güç arasında paylaşılması anlamına gelir. Rousseau’ya göre irade, ya geneldir ya da değildir; ya halkın bütününün iradesidir ya da bir kısmının iradesidir. Genelin iradesi olduğunda bu bir egemenlik işidir, yasayı oluşturmaktadır; halkın bir kısmının olunca ise özel bir irade olur bu da yönetim işidir.²¹⁴

Rousseau, güçler ayrılığı ilkesine de karşı çıkmaktadır. Çünkü farklı güçlerin, farklı yetki kullanma alanları egemenliğin bölündüğü anlamına gelir. Bu yüzden bu anlayışa karşı çıkarak hepsinin egemenliğin parçası değil de egemenliğe ait ve ona içkin

²⁰⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 46.

²⁰⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 179.

²⁰⁹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 183.

²¹⁰ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 586.

²¹¹ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 586.

²¹² Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 180.

²¹³ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 586.

²¹⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 48.

olduğunu ifade etmektedir.²¹⁵ Rousseau, egemenliğin mutlak olduğu görüşünü benimsemiştir. Çünkü halk bir araya gelerek politik bütünü oluşturmuşlardır ve onun uygulanmasının da egemenlik olduğu ifade edilmiştir.

Egemenlik, genel iradenin uygulanması konusunda da mutlaklığı sahiptir. Ancak onun mutlaklığı keyfi değildir; yani kendi çıkarlarına göre hareket edemez. Adil olanı, doğru olanı, eşitliği, bireylerin özgürlüğünü sağlamak zorundadır. Rousseau şöyle bir ifade de bulunmaktadır; “egemen irade ne denli mutlak, ne denli kutsal. Ne denli dokunulmaz olursa olsun, yapılmış olan genel sözleşmenin sınırlarını aşamaz ve her insan bu sözleşme ile elindekilerden istediği gibi yararlanabilir.”²¹⁶ Yani amacı ,ortak iyi ve ortak yararı sağlamaktır; onun dışına çıkamaz. Bu yüzden yurttaşlarının iyiliğini, yararını, güvenliklerini, eşitliğini sağlamak ile yükümlüdür. Rousseau’ ya göre, bu yasalar aracılığı ile mümkün olabilir.

2.1.7. Genel İradenin Gerçek İşlemleri: Yasalar

Egemen irade, yasalar ile toplumdaki güvenliğini sağlamaktadır. Yasalar, yapılmış olan bu toplumsal sözleşme açısından fazlasıyla önemlidir. Toplumda düzen sağlamak açısından da öneme sahiptir. Rousseau’ ya göre; “egemenin elinde yasama gücünden başka bir güç olmadığı için, egemen yasalarla iş görür ve yasalar genel iradenin gerçek işlemleridir.”²¹⁷ Rousseau’ya göre yasalar temelde aslında pozitif yasalarlardır. Rousseau, Hobbes ve Locke gibi pozitif yasaların, doğa yasalarından meydana geldiği görüşünü benimsememektedir; tam tersi insanın doğal yasayı, pozitif yasaya bakarak anlayabileceğini ifade eder.

Yasaları yapma işlevi, genel iradeye aittir; yani halkın iradesinin işlevidir. Yasalar, bireylerin toplum halinde güvenli bir şekilde yaşamalarını da sağlamaktadır. Toplumdaki bireylerin yaşamlarını düzenlemektedir. Yasalara karşı boyun eğen halk, onları oluşturan halkın kendisidir.²¹⁸ Çünkü yasaların yapılmasına herkes katılmaktadır. Ama böyle bir durumda da özel iradeler genel iradeden daha baskın gelebilir; çünkü kendi iyilikleri düşünerek ortak yararı göz önünde bulunduramayabilirler. Yasacının

²¹⁵ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 586.

²¹⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 60.

²¹⁷ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 587.

²¹⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 72.

gerekliliği, halkın iyiyi istemesi ile iyiyi görememesi arasındaki kopukluktan ya da soyut halk ile somut halk arasındaki farklılıktan kaynaklanmaktadır.²¹⁹ Buna engel olmak içinde bir yasa koyucunun olması lazım ki ortak amaç, ortak iyi düşünülerek yasalar yapılabilir. Ancak bu şekilde özel irade ile genel iradenin birbirlerine ters düşmesi engellenebilir. Rousseau' ya göre, "insanlara yasalar vermek için Tanrılar" gerekmektedir.²²⁰

Rousseau' göre, bu yasaları belirleyecek olan kişinin her bakımdan üstün olması gerekmektedir. "Yasacı, devlet düzeni içinde her bakımdan olağanüstü bir insandır. Üstün zekâsıyla olduğu kadar, görevi dolayısıyla da öyle olması gerekir. Bu görev ne yönetim işidir, ne de egemenlik; cumhuriyeti kurmakla birlikte, yapısına girmez onun: Egemenlikle hiçbir ortak yanı olmayan bir görevdir bu".²²¹

Rousseau'ya göre "yasa koyucu bir efsaneden çıkmış gibidir. Kendisini insanın tabiatına ve başlı başına bir bütün olan bireyi bir ölçüde değiştirecek ve o bireyi daha büyük bir bütünün parçası haline getirerek onun hayatını ve varlığını bu bütünden almasını sağlayacak ve insanın yapısını onu güçlendirmek için değiştirecektir."²²² Bu yüzden de Rousseau, halkın yeterince yasa koyucu konusunda bilgili olmadığını söylemektedir. Bundan dolayı yasa koyucu, halkı yasalar konusunda bilgilendirmelidir. Yasalar, halkın oylamasına sunulmakta ve kabul edilirse eğer o zaman yasa olmaktadır; öncesinde yasa önerisidir.

2.1.8. Yasaların Amaçları ve Görevleri

Rousseau, yasaların halkın bütününe hitap ettiği için ve halkın geneli tarafından yapıldığı için genel olduğunu söylemektedir. Yasalar, yapıcısı ve konusu bakımından geneldir; çünkü tek bir bireyden hareketle yapılmazlar, halkın bütünü dikkate alınarak yapılmaktadırlar. Yani özel bir davranışı değil de bütünün davranışlarını dikkate almaktadır.²²³ Buradan anlaşılacağı üzere yasanın amacı, ortak iyilik veya genel çıkardır. Yasalar, bu amaçlarını halk arasında hukuk anlamında eşitliği sağlayarak gerçekleştirmektedirler.

²¹⁹ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 587.

²²⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 75.

²²¹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 77.

²²² Schefold, *Rousseau'nun Devlet Öğretisinin Tarihselliği ve Güncelliği*, (çev. Nuşin Ayiter), 512.

²²³ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 70.

Herhangi bir kişinin veya egemenin özel bir konuda vermiş oldukları buyruk, yasa değil, sadece bir kararnamedir.²²⁴ Yasalar, bütün yurttaşları eşit bir şekilde de devlete bağlamaktadır, hiç biri arasında bir ayırım söz konusu değildir. Rousseau, yasalar ile birlikte egemenin, insanlar arasındaki doğal eşitliği yeniden sağlayabileceğini ifade etmiştir. Halk arasında, hiçbir ayırım söz konusu olmayınca, eşitlik sağlanınca kendi aralarında bütünle uyuşmayacak şekilde yasa yapmaya çalışan küçük topluluklarında önüne geçilmiş olunur.

Yasalar, genel oldukları için her zaman halk için iyi ve doğru olmaktadır. Yasa, insanların kaldıramayacağı bir özelliğe de sahiptir. Hiçbir insan gücü alt edemez yasaları. Yasalar, ortaya koydukları konusunda esnekliğe sahip değildir.²²⁵ Devletin varlığının devamı için, halkın ortak iyiliği için, yasaların varlığı son derece önem arz etmektedir. Rousseau'ya göre, insanlar yasalara itaat ederek özgür olmakta ve yasalar bireysel haklar ile devlet hakları arasında da ki ilişkiyi de sağlamaktadır.²²⁶

2.1.9. Egemen Varlığın Temsilcisi

Rousseau' göre, "isteme (iradeye) yasama gücü, güce de yürütme gücü denir. Her ikisi de birleşmedikçe politik bütünde hiçbir şey yapılamaz, herhangi bir egemen güçten de söz edilemez."²²⁷ Rousseau, aracı bir bütünden bahsetmektedir; buna hükümet adını vermektedir. Hükümet, egemen ile halk arasındaki ilişkileri düzenleyen, yasaları uygulayan, halkın özgürlüğünü koruyan aracı bir temsilcidir.

Rousseau şöyle ifade etmektedir; "hükümet ya da yüksek yönetim diye yürütme gücünün yasal yoldan kullanılmasına; hükümdar ya da görevli diye de, bu yönetim işini üstüne alan kimseye ya da bütüne diyorum."²²⁸ Rousseau, daha önce ifade ettiğimiz gibi güçler ayrılığına karşıydı, bunun egemenliğin bölünmesi anlamına geldiğini ifade etmektedir. Ancak yürütme yetkisinin halktan ayrı olarak bütünün eline bırakılması, bölünme anlamına gelmemektedir; bunun bir görev olduğunu ifade etmektedir. Yasama

²²⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 72.

²²⁵ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 153.

²²⁶ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 118.

²²⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 102.

²²⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 104.

ve yürütme yetkisi de egemene aittir. Ancak yasama yetkisinde halk temsil edilemez ama yürütme yetkisinde halkın temsil edilebileceği görüşündedir.²²⁹

Hükümet, anlaşılacağı üzere egemen varlığın, temsilcisidir. Kendisine verilmiş olan yetkileri yerine getirmekle yükümlüdür. Ancak görevlerini yerine getirirken her konuda egemene bağlı bir şekilde hareket etmektedir. Hükümet, egemen ile halk arasında bir aracıdır. Egemenden almış olduğu buyrukları halka iletmekle görevlidir. Ayrıca onlar arasındaki ilişkiyi de düzenlemektedir. Rousseau, şöyle bir ifade de bulunmuştur:

“Egemen varlığın birer görevlisi olan yöneticiler, yine onun adına devlet gücünü kullanırlar. Egemen varlık bu yetkiyi sınırlayabilir, değişiklik yapabilir ve dilediği zaman da geriye alabilir.”²³⁰ Yani hükümeti, yapmış olduğu her işlevlerinde egemene bağlı durumdadır. Her ne kadar yasama ve yürütme birbirinden ayrı gibi görünse de yine her şekilde yürütme de egemene bağlıdır.

Rousseau, kurulmuş olan bu hükümetin, devlet için bir tehlike içerebileceğini de söylemiştir. Bu hükümetin, egemene bağlı olmasına rağmen yinede ondan bağımsız olarak hareket etme gibi bir düşünceleri de olmaktadır. Bu durum devlet için, problemlere yol açabilecek bir düzeydedir. Çünkü kendi iradeleri olduğu için, bu irade ve duygularıyla da egemenden bağımsız olarak hareket etme gibi durumları söz konusudur. Yöneticiler, genel iradeyi, göz önüne almayıp kendi çıkarlarıyla, özel irade ile hareket edince kendi özel çıkarları doğrultusunda iş yapmış olurlar.

Yöneticilerin üç ayrı şekilde edimleri söz konusudur: Bunlardan ilki sadece kendi çıkarına düşünen kişi; ikincisi yöneticilerin ortak edimleri ve üçüncüsü ise halkın veya egemenin istemi olarak ifade edilmektedir. Tam olarak kusursuz olan yasalarda hükümetin kendi çıkarına ve bireysel düşüncelerine yer olmamalıdır.

Rousseau, şöyle bir ifade de bulunur; “hükümette her üye önce birey, sonra yönetici, en sonra da yurttaştır.”²³¹ Bu özel çıkarlar sonucunda, devlet dağılmaya kadar gitmektedir. Hükümet, bütün için bir tehlike oluşturuyor olsa da devletin varlığının devamı içinde onun var olması gerekmektedir. Çünkü devletin varlığının devamı için de irade ile güç ayrı bir yönetim yerinde olmalıdır. Bu yüzden de hükümetin, özel

²²⁹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 181.

²³⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 104.

²³¹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 115.

çıkarlarına engel olmak için de önlemler almak gerekmekte ve bu da devletin varlığının devamlılığını sağlamaktadır. Rousseau, şöyle bir önlemden bahsetmektedir; “Halk egemen bir bütün olarak yasaya uygun biçimde toplanır toplanmaz, hükümetin her çeşit yargı hakkı ortadan kalkar, yürütme gücü artık işlemez ve herhangi bir yurttaşın varlığı en büyük yöneticinininki kadar kutsal ve olur. Çünkü temsil edilenin bulunduğu yerde temsil diye bir şey kalmaz.”²³²

2.1.10. Hükümet Şekilleri

Rousseau’ya göre, halk nüfusu ile yöneticilerin sayısı birbirine ters orantılı olmalıdır. Hükümetin işlerini daha iyi yönetmesi için yöneticilerin sayısının az olması gerekmektedir; çünkü ne kadar fazla yönetici varsa o kadar karışıklık olur; bu da işlerin yürütmesi noktasında engel oluşturmaktadır. Rousseau’ya göre üç farklı hükümet biçimleri bulunmaktadır. Bunlara kısaca değinelim;

Öncelikle yönetim şekli olarak demokrasiyi ele alacak olursak; Rousseau, demokrasinin olanaksızlığından bahsetmiştir. Burada yönetim işleri halkın çoğunluğu tarafından yürütülmektedir. Böyle olunca yöneticilerin sayısı yurttaşların sayısını aşmaktadır. Bütün yetkiler halkın elinde toplanınca ortaya hükümeteşsiz bir yönetim çıkmaktadır. “Kralla, egemen halk aynı kişi olunca, adeta hükümeteşsiz bir hükümet ortaya çıkmış olacaktır.”²³³

Rousseau, demokrasi ile ilgili şöyle bir ifade de bulunmuştur; “gerçek demokrasi hiçbir zaman var olmamış ve olmayacaktır. Çoğunluğun yönetmesi ve azınlığın yönetilmesi doğal düzene aykırıdır ve hiçbir yönetim demokrasi kadar iç savaşa elverişli değildir.”²³⁴ Son olarak Rousseau, demokrasi ile ilgili şöyle söylemiştir; “Bir tanrılar ulusu olsaydı, demokrasi ile yönetilirdi. Böylesi olgun bir yönetim insanların harcı değil.”²³⁵

Rousseau, egemen varlığın yönetimi küçük bir topluluğa bırakmış olduğu aristokrasi yönetim şeklinden de bahsetmektedir. Rousseau, seçimle belirlenen aristokrasi yönetiminin iyi olacağı görüşünde olup bunu şu şekilde ifade eder; “bilge

²³² Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 175.

²³³ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 122.

²³⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 123-125.

²³⁵ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 125.

kişilerin halk yığınına yönetmesi en iyi ve en doğal bir düzen gereğidir; kendi çıkarları için değil, halkın yararı adına yönettiklerine kimsenin kuşkusu olmadığı sürece.”²³⁶

Rousseau, yürütme yetkisinin tek bir kişinin elinde bulunduğu yönetim şekli olan monarşiden de bahsetmektedir. Monarşi yönetim şekli, yalnız büyük devletler için uygundur. Kolektif bir varlığın, bireyi temsil ettiği diğer yönetim şekillerinin tersine, monarşide birey kolektif varlığı temsil etmektedir.

Rousseau, “Yönetim biçimlerinden her birinin bazı durumlarda en iyi, bazı durumlarda ise en kötü olabileceği” söylemektedir. Halk için hükümet şekli o toplumun özelliklerine göre değişiklik göstermektedir. Yani ülke de bulunan koşullara, şartlara bağlı olarak hükümet şekilleri de değişiklik göstermektedir. O yüzden topluma bakılarak ona uygun yönetim şekli belirlenmelidir; her topluluk için aynı yönetim şekli uygun olmayabilir. Her toplumun, kendi özellikleri göz önüne alınarak yönetim şekli belirlenir. Herkes aynı yönetim şeklinden memnun kalmayabilir. Rousseau şöyle ifadelerde bulunmuştur; “Kimisi malların, kimisi kişilerin güvenliğini üstün tutar. Kimine göre en iyi yönetim en sert, kimine göre de en yumuşak olanıdır. Kimi suçların cezalandırılmasını, kimi işlenmeden önlenmesini istemektedir.”²³⁷

Ancak yönetim şekilleri farklı olmuş olsa de devletlerin kurulma amaçları aynı olmalıdır; yani devletlerin amacı, bireylerin güvenliklerini sağlamak, varlıklarını korumak ve özgürlüklerini gerçekleştirmek olmalıdır.

*“Devlet, hangi hükümet şekline sahip olursa olsun, her zaman ciddi bir sorunla karşı karşıyadır: Devletin iyi işleyebilmesi için halktan ayrı bir hükümetin varlığı zorunlu ise de, yöneticilerin özel çıkarlara ağırlık verip halkın egemenliğini tehdit etmeleri kaçınılmazdır. Çünkü her hükümet, işlevini yerine getirebilmek için, kendine özgü bir güce, bir duyguya ve bir iradeye, kısacası ortak bir benliğe sahip olacak şekilde örgütlenir. Bu durumda doğası gereği, hükümet, genel iradeyle çatışma içine girip siyasal bütün için ölümcül bir tehlike haline gelir.”*²³⁸

“Her şey eşit olmak koşuluyla, dışarıdan katılmalar, yurttaşlığa alınmalar ve sömürgeler olmadan, yönetimi altında yurttaş sayısının arttığı hükümet şüphesiz ki, en iyi hükümettir. Yönetimi altında halkın sayıca azalıp yok olmaya yüz tuttuğu

²³⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 128.

²³⁷ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 157.

²³⁸ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 593.

hükümetse, en kötü hükümettir.”²³⁹ Rousseau’ya göre hükümet, ortak iyiyi, ortak amacı gözettiği zaman iyidir ama bireylerinde aydınlanıp, yurttaş bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Rousseau’nun, toplumsal sözleşme ile birlikte ortaya koymuş olduğu devletin de en önemli şeylerinden biri bireylerin yurttaşlık bilincine sahip olmalıdır. Yani hükümet ya da devlet en başta ki kuruluş amacının dışına çıkmadığı sürece iyidir. Varlığının sürdürülmesi, tüm bireylerin yurttaşlık bilincine sahip olması ile mümkündür. “Tek bir kişi bile devlet işleri için "Bana ne! " derse, devletin yıkılması kaçınılmaz olur.”²⁴⁰ Rousseau’ya göre, politik bütünün devamlılığını sağlayan şey yurttaşlık bilincidir.

2.1.11. Yurttaşlık Bilinci

Rousseau’ya göre, erdem olmadan özgürlük ve yurttaşlar olmadan da erdem olamaz; yurttaşlar meydana getirirseniz her şeyiniz olur.²⁴¹ Yani devletin sürdürülmesi için, bireylerin, kendilerini devletin parçası olarak görüp yurttaşlık bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Bu bilinç, sadece yasalar ile oluşturulamaz; çünkü yasalar, soyut ve genel olduğu için bireyler arasında somut bir bağ oluşturmakta yetersiz kalır. Bu yüzden bireylerin yüreklerine de seslenmek gerekmektedir. Bunu, ruhunda hisseden insan, kendisini devletin bir parçası olarak duyumsayıp, böylece yasaları içselleştirmeye başlayacaktır.

Rousseau’ya göre, bunu, gerçekleştirmenin yolu; “yurttaşlar arasında çeşitli duygusal bağlar kurmaktan ve onların birbirlerine karşı duygusal bir yönelime girmelerini sağlamaktan geçer.”²⁴² Rousseau, bireyleri, topluma çıkarları yüzünden değil de tutkularından dolayı bağlayacak olan iki tür duygudan söz etmektedir bunlar; vatanseverlik ve dindaşlık yani inanç birliğidir.

²³⁹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 158.

²⁴⁰ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 593.

²⁴¹ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 593.

²⁴² Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 594.

2.1.12. Vatanseverlik ve İnanç Birliği

Rousseau'ya göre, vatan sevgisi, yurttaşlara iyi yurttaş olmayı öğretmek amacıyla önemli ve gereklidir; yani sadece yurttaşları iyi olun demek yetmez.²⁴³ Yurttaşlar, vatanseverlik duygusuyla birlikte genel irade ile de uyum ve birlik içinde olmaktadır. Vatanseverlik ile birlikte bireyler, duygudaşlık zihniyeti içerisine girererek, duygu ve düşünce açısından birliğe sahip olan bir ulusa dönüşürler. Çünkü bireyler, bu sayede ortak bir duyguyu paylaşmış olmaktadır. Böylece bireyler, kendilerini devletin, genel iradenin parçası olarak görür ve özel iradelerini genel irade ile uyumlu hale getirirler.

Bireylerin bu vatanseverlik duygusu ile dolu olan yurttaşları dönüşmesi bir anda olmamaktadır. Rousseau, bu noktada, bireylere, kamusal bir eğitimin verilmesi gerektiğinden bahsetmekte ve şöyle ifade etmektedir:“eğitim ruhlara öyle bir ulusal biçim vermeli ve insanların kanıları ile beğenilerini öylesine yönlendirmelidir ki, herkes sevgiyle, tutkuyla, zorunlulukla vatansever olsun.”²⁴⁴ Eğitimin, devlet tarafından verilmesi gerektiğini söylemektedir. Bu eğitim, egemenin görevlendirmiş olduğu yöneticiler tarafından, yasalara uygun bir şekilde verilmelidir. Rousseau'nun ifadesiyle:

“Hükümetin belirlediği kurallar doğrultusunda ve egemenin yetkilendirdiği yöneticilerin denetiminde verilen kamusal eğitim, halkçı ya da meşru yönetimin temel ilkelerinden birisidir. Eğer çocuklar, eşitlik içinde hep birlikte yetiştirilmişler, devletin yasaları ile genel iradenin ilkelerini içselleştirmişler ve her şeyden çok bunlara itaat edecek şekilde eğitilmişler, sürekli olarak onlara kendilerini besleyen anneden, ondan aldıkları paha biçilmez iyiliklerden ve karşılığında ona vermeleri gereken şeylerden söz eden örnekler ile nesnelere tarafından çepeçevre sarılmışlar ise, bu çocukların birbirlerini kardeş olarak sevmeyi, toplumun istediğinden başkasını istememeyi, sofistlerin boş ve anlamsız sözlerinin yerine insan ve yurttaş eylemleri koymayı ve uzun zamandır çocukları oldukları vatanın bir gün koruyucuları ve babaları olmayı öğreneceklerinden kuşku duymamız gerekir.”²⁴⁵

Rousseau, kamusal eğitimin yanında kamuoyunun düzenlenmesi gerektiğinden de söz etmektedir. Çünkü bu düzenlemeler ile birlikte bireyin, vatanseverlik duyguları hareketlenmektedir. Gösteriler, oyunlar ve bayramlar düzenleyerek yurttaşları

²⁴³ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 594.

²⁴⁴ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 595.

²⁴⁵ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 155.

birbirlerine ve topluma daha çok bağlamaktadır. Bu gösteriler ile birlikte, insanlar birlik haline gelmekte ve bunlar aracılığıyla kendilerini diğer insanların yerine de koyabilmektedirler. Buradan hareketle yurttaşlar, birlik haline gelerek, birlik içinde olan bir ortam yaratmaktadırlar. Bu etkinlikler ile birlikte yurttaşlık bağları daha da güçlenmektedir. Rousseau, şöyle söylemektedir: “Devletin, kamuoyunu düzenlemesi ile geleneklerine bağlanan ve kendilerine özgü yeni görenekler geliştiren insanların hepsinde, aynı vatana ve ulusa ait oldukları bilinci güçlenir. Böylece her birey, kendisini bütünüün ayrılmaz bir parçası olarak algılar ve kamuoyunun kurallarına boyun eğer.”²⁴⁶

Rousseau, bireyleri bir araya getiren bir de inanç birliğinden söz etmektedir. Bireylerin ortak bir inanç etrafında birleşmeleri de yurttaşlık bilinçlerini daha da güçlendirmektedir. Rousseau, “Temelinde din olmayan hiçbir devletin kurulmadığını” söylemektedir.²⁴⁷ Bireylerin, yurttaşlık bilincine sahip olmasında dinin çok önemli bir yeri olduğunu da ifade eder. Rousseau, dini belli bir şekil alması gerektiğini söylemektedir. Bu yüzden önce çeşitli dinler ele alıp incelemiş ve daha sonrada kendi din tasarımından bahsetmiştir.

Ele almış olduğu dinlerden ilki “insan dini”dir. Rousseau’ya göre “bireyin bireysel olarak sahip olabileceği tek gerçek din “insan dini”dir.”²⁴⁸Bu dinin tapınakları, sunakları ve törenleri yoktur. İnsan dini “yüce Tanrı’ya salt içten bir tapınıştır ve her zaman yüksek ahlak ödevleriyle sınırlıdır.”²⁴⁹ Bu din, gerçek Tanrıçılık diyebileceğimiz bir dindir. Rousseau, bu dini, İncil Hıristiyanlığı olarak da adlandırmaktadır. Rousseau, İncil Hıristiyanlığı için şöyle söylemiştir: “Yurttaşları devlete yürekten bağlayacağı yerde, onları dünyanın başka şeylerinden ayırdığı gibi, devletten de uzaklaştırır. Toplum ruhuna bundan daha aykırı bir şey bilmiyorum.”²⁵⁰ Çünkü insanlar bu dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. Bu yüzden bu dini benimseyen bireylerin, vatansever olamayacağını söylemiştir.

Rousseau’nun bahsetmiş olduğu ikinci din ise “yurttaşlık dini”dir. Bu din devlet tarafından ortaya çıkarılmış ve onun kontrolü altındadır. Yani devlet, din ayrımı yok

²⁴⁶ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 156.

²⁴⁷ Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 594.

²⁴⁸ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 159.

²⁴⁹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 256.

²⁵⁰ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 259.

hatta din, devletin hükmü altına sokulmuştur. Rousseau, bu yurttaşlık dininin ilkeleri hakkında şunları söylemiştir:

*“Yurttaşlık dininin dogmaları yalın, az sayıda, açıklamalara ve yorumlara yer vermeyecek denli belirli olmalıdır. Olumlu dogmalar; Güçlü, akıllı, iyiliksever, öngörülü ve verici bir Tanrısallık'ın varlığı; öte dünyanın olması; doğruların mutluluğu; kötülerin cezalandırılması; toplum sözleşmesi ile yasaların kutsallığıdır. Olumsuzlara gelince, ben onları teke indiriyorum: Hoşgörüsüzlük.”*²⁵¹ Rousseau'ya göre, bu dinin yanlıgılar üzerine kurulu olması ve diğer dinlere karşı hoşgörüsüz bir tutum içinde olması onun olumsuz yönleridir.

Yurttaşlık dininin amacı, bireyleri gerçek bir yurttaş haline getirmektir. Bu din ile birlikte yurttaşlar arasında birlik sağlanarak, devlete olan bağıllık artabilir. Rousseau'ya göre, “egemen, kimseyi yurttaşlık dininin dogmalarına inanmaya zorlayamaz tutumu; ancak inanmayanları veya dinsiz oldukları için değıl, ama topluma uyumsuz oldukları ve yasaların hükmünü benimsemedikleri için devletin dışına sürme hakkına sahiptir. Böyle bir davranışın ardında yatan amaç yine bütünü iyiliğinin gözetilip sürdürülmesidir.”²⁵²

Rousseau'nun incelemiş olduğı üçüncü din ise “papaz dini”dir. Rousseau'ya göre, bu din; “bireylere iki çeşit yasa, iki baş, iki yurt vererek birbirleriyle çelişen ödevler yüklemiş ve bireylerin aynı zamanda hem sofu hem de yurttaş olmalarını engellemiş durumdadır.”²⁵³ Bireyler böyle bir din içerisinde karışıklık içinde ve kendileri ile bir çelişik durumda olurlar. Bu din, yukarıda bahsetmiş olduğumuz iki din içerisinde en kötü olanıdır. Bu din içerisinde bir düzen olmadığı için bir devletin varlığından söz etmekte imkânsızdır.

Rousseau, dinsel inancın egemenin denetimi altında olması gerektiğı görüşünü ifade etmektedir. Ona göre bireyler istedikleri inançları kabul edebilirler. Rousseau'nun ifade etmeye çalıştığı asıl din, bireyin ahlaklı ve erdemli olmasını sağlayarak yurttaşlık bilinci ile hareket etmesini amaçlayan dindir. Rousseau, insan dini ve yurttaşlık dininin olumlu yönlerini ele alıp birleştirerek din görüşünü oluşturmuştur. Bu din, bireyin yurttaşlık görevlerini de yerine getirmesini sağlamaktadır. Rousseau'nun önermiş

²⁵¹ Rousseau, *The Social Contract*, (Trans. Jonathan Benett), December 2010.

²⁵² Ağaoğulları, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, 595.

²⁵³ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliğı*, 162.

olduğu din “sivil din”dir. Bu dininin amacı, bireylere yurttaşlık bilincini kazandırmak ve bireyleri ahlaklı yurttaşlar haline getirmektir. Bu şekilde birlik sağlanarak bireyler, yurttaşlar haline dönüşür ve politik bütünde düzenli bir şekilde devamlılığını sağlar.

2.1.13. Birey- Devlet İlişkisi

Rousseau, doğal durumunda özgür ve eşitlik içinde yaşayan bireyin toplumsallaşma ile birlikte bu yapısının bozulduğunu ifade etmiştir. Toplumsal ilişkilerin başlamasıyla birlikte bireyin, doğasında olumsuz şeyler meydana gelmeye başlamıştır. Doğal durumdaki eşitlik anlayışı, bozulmuş ve yalnız yaşayan insan, toplumsallaşma ile birlikte diğer insanlara bağımlı hale gelmiştir. Rousseau, artık böyle bir ortamdan geriye dönüşün mümkün olmadığını söyleyerek bu ortamın içinde eşitlik ve özgür bir toplum bireye sağlanmalıdır görüşünü ifade etmiştir. Uygar toplum içinde bireyler, bir araya gelerek adil bir toplum sözleşmesi ile birlikte tekrar eşit, özgür doğalarına kavuşmaktadırlar.

Rousseau’ya göre, “insan özgür doğar, oysa her yerde zincire vurulmuştur.”²⁵⁴ Rousseau’ya göre, özgürlük bireyin doğasına içkin olan bir özelliktir.²⁵⁵ Birey, doğal durumunda özgürlüğünün bilincinde değil belki ama onu zorunluluk olarak yaşamaktadır. Birey, doğal yaşamında “zorunluluğun o katı yasasına” boyun eğse de bu bağımlılık onun özgürlüğünü etkilememektedir.²⁵⁶ Doğa durumunda birey, kendi kendine yetebilecek durumda olup, diğer insanlara herhangi bir bağımlılığı söz konusu değildir.

Rousseau’nun ifadesiyle “gerçekten özgür olan insan, yalnızca yapabileceğini ister ve hoşuna gidene yapar.”²⁵⁷ Doğa durumunda bireyler arasında herhangi bir bağımlılık söz konusu olmadığı için her birey kendi özgürlüğünü eşit bir şekilde yaşayabilmektedir. Doğal durumların da bireyler ihtiyaçları kadarını elde edebilirken, toplumsal ilişkilerin başlaması ile birlikte hem bireylerin özgürlük alanları kısıtlanmış hem de ihtiyaçları zamanla daha da arttığı için onları elde etme amacıyla toplumda rekabet ve çatışma durumu meydana gelmiştir. Toplumsal ilişkilerin başlaması ile

²⁵⁴ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 6.

²⁵⁵ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*. 123.

²⁵⁶ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 147.

²⁵⁷ Rousseau, *Emile Ya Da Eğitim Üzerine*, 149.

birlikte bireylerin, diğ er bireylere karşı bir bağımlılık duygusu içine girmesinden dolayı doğal özgürlükleri ortadan kalkmıştır. Bu durumda artık doğ a durumundaki doğal özgürlük değı l, toplumsal ilişkilerden kaynaklı toplumsal özgürlük söz konusu olmuştur. İnsanın böyle bir ortamda yok olup gitmemesi için bireyler, kendi iradeleri ile toplum sözleşmesi yaparak ve genel iradenin denetimindeki yasalara bağ lanarak özgürlüklerini yeniden kazanabilirler. Böyle olunca artık birbirlerine değı l de devlete bağımlı olarak özgürlüklerini yeniden kazanırlar.

Rousseau'ya göre, bireyin, yasalara bağ lanması onun özgürlüğünü olumsuz etkilemez. Onun, özgürlüğü için koyulmuş olan bu yasalar, özgür olduğunu gösterir. Yani yasalara uygun edimlerde bulunarak insan, hem diğ er insanlara bağımlı olmaz hem de kendi özgürlüğünü yaş ar. Doğ a durumundaki doğal özgürlük, bireyin yurttaşlık bilincini kazanması ile birlikte toplumsal özgürlük adını almaktadır. Toplumsal özgürlük de, genel iradenin denetime altındaki yasalara uygun eylemde bulunma söz konusudur. Bireyler, bu kurallara uymakla yükümlüdür. Toplum sözleşmesi, yasalar aracılığıyla doğal durumunda, toplumsal ilişkilerin başlaması ile birbirleri için tehlike oluşturan bireylerin, bu durumunun önüne geçerek, onların özgürlüğünü birbirlerini tehdit etmeyecek bir sınır içerisinde yaşamalarını sağlamıştır.

Bireylerin özgürlüğü kadar eşitliğı de son derece önemlidir. Toplum sözleşmesi ile birlikte yurttaşlar arasında eşitlik sağ lanarak, her yurttaşın aynı haklardan yararlanması amaçlanır. Özgürlük ile eşitlik birbirleriyle bağlantılıdır. Rousseau şöyle söylemiştir: “Eşitlik olmadan özgürlük olmaz.”²⁵⁸ Daha önce belirttiğimiz gibi insanlar güç ve zekâ açısından eşit olmasalar bile hukuk yoluyla eşit olmaktadır. Yani yasalara bağı lı bir şekilde bireyler, özgürlüklerini gerçekleştirmiş olurlar.

Rousseau'ya göre, bireylerin yasalara uygun hareket etmesi ve onlara olan bağımlılığı yani devlete olan bağımlılığı bireyi özgür kılmaktadır. Bireylerin oluşturmuş oldukları toplum sözleşmesinin amacı, bireylerin özgürlüğünü sağlamaktır. Bu sözleşmeye her birey, kendi özgür iradeleri ile kendi varlıklarını korumak amacıyla katılmaktadır. Katılmada herhangi bir zorlama yoktur. Bu sözleşme sonucu ortaya politik bütün yani genel irade çıkmaktadır. Genel irade, onu meydana getirmiş olan her bir özel iradeden bağımsızdır. Rousseau şöyle söylemektedir: “toplum sözleşmesinde

²⁵⁸ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 94.

bireyler bakımından birtakım haklardan vazgeçme diye bir şey yoktur; bu sözleşme ile durumları önceki durumlarına oranla daha iyi olmuştur ve onlar herhangi bir vazgeçme yerine, yararlı bir değiş tokuş yapmışlardır. Kararsız ve iğreti bir durum yerine, daha iyi ve daha güvenli bir durum; doğal bağımsızlık yerine özgürlük; başkasına zarar verme gücü yerine, kendi güvenliklerini; başkalarının alt edebileceği güçleri yerine, toplumsal birliğin yenilmezleştirdiği bir hakkı seçmişlerdir.”²⁵⁹

Toplum sözleşmesi ile birlikte devlet, bireylere eşit haklar vermiştir. Her birey, toplumdaki barışı, özgürlüğünü ve güvenliğini sağlamak amacıyla bütün haklarından vazgeçmektedir. Bu durum, bireylerin yararına olan bir durumdur. Sözleşme, bireylerin özgürlüklerini yaşamalarını amaçlamaktadır. Bireyler, sözleşme ile birlikte bütün haklarını genel bir iradeye devrederek devlet önünde bir takım toplumsal haklara sahip olmaktadır. Bu yüzden bütün bireylerin, eşit bir şekilde haklarını devretmeleri gerekir; eğer devretmeyen olursa diğer bireylere oranla daha ayrıcalıklı olur ki bu durum olumsuz sonuçlara neden olur. Devletin varlığının amacı; ortak yarar ve ortak iyi çerçevesinde bireylerin özgürlüğünü ve eşitliğini sağlamaktır. Eşitliğin sağlanabilmesi için her bireyin, aynı ölçütlerle birlikte haklarını genel iradeye devretmesi gerekmektedir.

Rousseau'nun ifadesiyle, “eşitlik, bütün bireylerin devletin karşısına her şeyden yoksun bir şekilde gelip ondan eşit haklar almalarıyla kurulabilir.”²⁶⁰ Her birey, genel irade aracılığıyla bu devrettiği hakları daha sonra toplumsal hak olarak eşit bir şekilde kullanmışlardır. Ancak yasalara bağlı ve ona uygun olarak kullanılmaktadırlar. Rousseau, bir ifadesinde şöyle söylemektedir: “*siyasal toplum, önceden var olan bir özgürlüğün koruyucusu değil, bir özgürlük yaratıcısıdır. Gerek özgürlük, gerek diğer haklar, insan doğasının özünde bulunmuyorlarsa da, toplumsal ilişkilerde bireylerce kullanılabilmeleri için devlet tarafından yeniden yaratılmaktadırlar. Hatta doğal hak olmayan edinimler (örneğin mülkiyet) bile, yasalar yoluyla birer pozitif hak haline getirilmektedir.*”²⁶¹

Rousseau'ya göre devletin amacı, bireylerin özgürlüklerini ve eşitliklerini sağlamaktır. Devlet de bunu sağlamak amacıyla araç olarak yaratılmıştır. Devlet, bireylerin varlıklarını sürdürmeleri ve varlıklarını korumaları içinde gereklidir.

²⁵⁹ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 61.

²⁶⁰ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 129.

²⁶¹ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 130.

Rousseau'ya göre bireyler, devlete tam anlamıyla bağımlı değildirler. “Çıkarlarının ortak olmasına karşın, egemen uyruklarının bağlılığını güven altına almanın yollarını bulamazsa, hiçbir şey onların sözlerini yerine getirmelerini sağlayamaz.”²⁶²

Devlet amacına uygun hareket etmezse, bireyleri koruyamazsa bireylerde hala ona karşı bir itaat içerisinde olmazlar. Ancak toplum sözleşmesi ile yaratılmış olan bu politik bir bütün işlevlerini daima yerine getirmelidir. Bu yüzden devlet bireylerin varlıkları koruduğu için, halk da ona karşı bir direnme içinde olamaz. Çünkü zaten halkın iradeleriyle oluşmuş bir genel iradedir. Bu yüzden halkın, kendi iradeleri olan genel iradeye karşı direnmeleri akla uygun bir şey değildir.²⁶³

Rousseau'ya göre, “eğer amaç bireyleri özgür kılmak ise, bunu sağlamanın aracı da tam anlamıyla egemen bir devlet yaratmaktır.”²⁶⁴ Eğer bireylerden bütün hakları alınıp, genel bir irade de toplanmasaydı herkesin, kuralları kendi çıkarları doğrultusunda kullanıp kendi yargıçları olma durumu ortaya çıkacaktı; bu da toplum içinde bireyleri, eşit durumdan alarak kimileri diğerlerine göre ayrıcalıklı bir durumda olacaktı ve bu durum da kargaşaya yol açacaktı. Bu yüzden bütün özel iradeler, genel iradede toplanmış ve bu genel irade, tüm bireylerin ortak iyilikleri ve ortak yararları için bunları uygulamıştır. Ortak iyilik sağlandığında bütün bireyler bundan hareketle mutlu olurlar ve genel iradeden pay alarak, kendi özel çıkarlarını da bir kenara bırakırlar. Kendilerini bu politik bütünün parçası olarak görürler. Bu politik bütünden pay alındığı sürece ve devlette amacına uygun hareket ettiği sürece halkın mutluluğu büyük ölçüde sağlanır. Halk da bu kamusal alana hizmet etmekten mutluluk duyar. Böylece bireyler bütün haklarını ve özel iradelerini egemene devrederek, onun çıkarmış olduğu yasalara itaat ederler. Bu itaatleri de onların güvenlikleri içindir. Toplum içerisinde huzurun sağlanıp, diğer insanlara karşı bir bağımlılık içinde olmayıp ve herkesin eşit ve özgür olabileceği bir ortam yaratılmış olur. Herkes, yalnızca devlete karşı bağımlı hale gelerek devlet de onların varlıklarını korur; zaten devlet bu amaçla kurulmuştur. Amacı, tekrar ifade edecek olursak bireylerin güvenliklerini sağlayıp, onlara doğa durumunda kaybetmiş oldukları özgürlüklerini yeniden kazandırmaktır. Buradan anlaşılacağı üzere burada önemli olan yurttaşlardır; onların özgürlükleri, güvenlikleri ve eşitlikleridir. Devletin de

²⁶² Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 132.

²⁶³ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 133.

²⁶⁴ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 134.

işlevi bunları gerçekleştirmek ve bu amacından vazgeçmemektir. Devlet, bu amaçla bireylerin birliğinden yaratılmış bir araçtır; çünkü amaç bireylerin ortak yararadır. Devletin bundan başka bir amacı olamaz. Rousseau, devlet ile ilgili temel amacını şu sözleri ile çok güzel ifade etmektedir:

“Bireysel güvenlik kamusal birlik ile öylesine bağlantılıdır ki eğer devlete yardım edebilecek olan tek bir yurttaş ölse, haksız yere tek bir yurttaş bile hapsedilse bu sözleşme hukuken geçersiz olur. Çünkü böyle bir durum söz konusu olduğunda devlet amacından şaşmış olur ve halkı bir birlik içerisinde tutmak mümkün olmayabilir. Bir kişinin herkes için ölmesi bir yana tersine herkes bireysel güçsüzlük, kamusal güç tarafından ve her birey tüm devlet tarafından sürekli korunabilsin diye ellerindeki her şeylerini ve yaşamalarını içlerinden her birinin savunmasının hizmetine sunmuşlardır.”²⁶⁵

Rousseau’ya göre, bu birey devlet ilişkisindeki temel, bireylerin yurttaşlık bilinci ile bilinçlendirilmesi ve onların tek tek yurttaşlar haline gelmesidir. Rousseau’da devlet bir araç olarak yaratılmıştır. Devletin önceliği bireyler yani yurttaşlardır. Yurttaşlarının her birinin güvenliğini, özgürlüğünü ve eşitliğini sağlamak devletin temel amacıdır. Devletin de varlığının devamı için bu amacından vazgeçmemesi gerekmektedir. Çünkü bireyleri bu kargaşalıkta koruyabilecek herhangi bir güç olmasaydı onları bir araya getirecek bir etken de olmazdı. Güvenlikleri korunmadığı sürece o politik bütüne karşı herhangi bir boyun eğme durumları söz konusu olamaz. Devlet, amacına uygun hareket etmeli ki varlığı devam edebilsin. Şunu da belirtmek gerekirse, bireylerin, kamusal alan dışında özel işleri diye adlandırılan özel alanları da vardır ve Rousseau’nun ifadesiyle bu alan egemen varlığın yetkisinin dışında kalarak devletin bu alana müdahale etmesi söz konusu olamaz.²⁶⁶

Rousseau’nun, bireylerin varlıklarının güvenliği amacıyla oluşturmuş olduğu bu toplum sözleşmesinde ki temel amaç, her bireyin bilinçli bir yurttaş olması ve devletin de ortak iyi ve kamusal yarar doğrultusunda hareket etmesidir.

²⁶⁵ Ağaoğulları, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, 168.

²⁶⁶ Rousseau, *Toplum Sözleşmesi*, 60.

SONUÇ

Thomas Hobbes ve Jean Jacques Rousseau siyaset felsefelerini bireyin doğa durumundan hareketle ortaya koymaya çalışmışlardır. Doğa durumu bireylerin bir araya gelerek toplum sözleşmesi yapmadan önce, yani bir devletin henüz olmadığı, kurulmadığı bir durumdaki bireylerin yaşayış biçimlerini tasvir etmek amacıyla kullanılan bir kavramdır. Bireyin bu doğa durumundan bahsedilmesindeki amaç, bu durumdan sonraki toplumun nasıl olması ne amaçla kurulması gerektiğini ifade etmek için bir ön hazırlık gibidir.

Doğal durum hali bireylere herhangi bir yaptırım uygulayacak, kurallar ve yasalar koyacak olan bir otoritenin bulunmadığı bir doğal durumdur. Bireyler burada kendi çıkarları, amaçları, ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmektedirler.

Hobbes'a göre doğa durumu herkesin herkesle savaş içinde olduğu(bellum omnium contra omnes) bir durumdur ve sürekli bir iç savaş algısı söz konusudur. Her birey, bu savaş hali içerisinde olan doğa durumunda bir başkası için tehlike arz etmektedir ve bireyler sürekli bir korkuyla yaşamaktadırlar. Bu doğa durumunda Hobbes' un ifadesi ile insan insanın kurdudur(homo homini lupus). Çünkü sürekli bir tehlikeli durum, korku söz konusudur. Bu korku ölüm korkusudur. Ölüm korkusu dışında bireyler, geleceğe karşı kendi varlıklarının güvenliği açısından da kaygı duymaktadırlar. Bu yüzden Hobbes'da doğa durumu, bireyin yaşamı için yalnız, yoksul, kötü, vahşi ve kısa sürelidir.

Rousseau'da doğa durumu ise insanın yalnız başına olduğu, kendi ihtiyaçlarını karşıladığı, bir başka insana ihtiyaç duymadığı bir durumdur. Birey bu doğa durumunda yalnızdır ve kendi ihtiyaçları dışında herhangi bir şeye gereksinimi yoktur. Bu, bireylerin birbirine zarar vermediği, doğal özgürlüklerini ve eşitliklerini yaşadıkları bir ortamdır.

Her iki düşünürümüzde devletin neden gerekli olduğunu, devletin nasıl ortaya çıktığını anlatmak için doğa durumu tasvirini kullanmışlardır. Her iki düşünür de aynı durumdan yola çıkmış olmalarına rağmen farklı devlet anlayışları ortaya koymaktadırlar. Bunun sebebi ise siyaset felsefesindeki görüşlerinin temelinde yer almış olan doğa durumuna yönelik farklı bakış açılarıdır. Doğa durumunu iki düşünürümüzde farklı açılardan ele aldığı için devlet anlayışları da farklılık

göstermektedir. Bu çalışmadaki temel amacımız, iki düşünürün de bireyi doğa durumunda ne şekilde ele aldıkları ve doğa durumundaki hangi yaşam biçiminden dolayı ve ne amaçla toplum sözleşmesini oluşturdukları, bu sözleşmeden hareketle ortaya nasıl bir devlet anlayışı çıkardıkları ve bu devletin bireyle olan ilişkisinin nasıl olduğunu incelemektir.

Hobbes ve Rousseau, devleti, bireylerin ortak çıkarları doğrultusunda birleşerek ortaya koyduklarını ifade etmişlerdir. Onların devlet anlayışları doğa durumu tasvirinden hareketle ortaya konulmuştur. Doğa durumu tasviri ise ifade ettiğimiz gibi herhangi bir egemen gücün olmadığı, devletin, yasaların olmadığı bir yaşamı anlatmak üzere kullanılmıştır. Bu doğal durumdaki bireylerin yaşam şekilleri devletin neden gerekli olduğunu ve nasıl bir devletin oluşması gerektiğini bize söylemektedir. Bireylerin nasıl bir yönetim şekli istediklerini de bu doğal yaşam bize vermektedir.

Hobbes, doğa durumunda bireyin savaş içinde olduğunu, varlığının güven içinde olmadığını ifade ederek; barışı, güvenliği, mutluluğu sağlayacak bir devlet olması gerektiğini ve bunun başında da mutlak egemen bir güç olması gerekliliğini ifade eder. Rousseau ise Hobbes'dan farklı olarak, doğa durumunda birey yaşamına daha olumlu yaklaşmaktadır. O doğa durumunda bireyin özgür ve eşitlik içinde olduğunu ifade eder. Hobbes, devleti, bireyi bu savaştan kurtarıp barış içinde yaşaması için ortaya koymuş iken; Rousseau'da bu siyasal yaşam insanın kötüleşmesine neden olmuştur. Hobbes'un doğal durumunda insan kötü toplumsallaşma ile birlikte iyileşirken; Rousseau'nun doğal yaşamında insan iyi ve toplumsal ilişkilerin başlaması ile kötüleştirmiştir. Bu noktada birbirlerine zıt görüşleri savunmuşlardır. Bu iki düşünürün devlet kuramlarındaki farklılaşmayı ifade etmek için kısaca tekrar doğa durumu tasarımlarına değinelim:

Hobbes, doğa durumunda devletin olmadığı durumda herkesin herkesle bir savaş durumu içinde olduğunu ifade etmişti ve herkes birbirleri için tehlike oluşturmaktaydı. İnsanlar bir ölüm korkusu içindeydiler. Bu yüzden onları bu savaş ortamından çıkarıp barışı sağlayacak bir devletin kurulması gerekli idi. Genel bir güç olmadıkça insanların bu savaş durumu sürekli devamlılık gösterecekti. Çünkü bireyler, doğası gereği bencil olduklarından dolayı, yaşamları devam ettikçe kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmeye devam edeceklerdi ki bu durum da birbirleri için sürekli bir tehlikeli ortama

neden olacaktır. Bireyin yaşamı devam ettiği müddetçe savaş durumu da devam edecek ve bu savaşta fiziksel olarak güçlü olanlar güçsüz olanları hep ezeceklerdi. Ancak Hobbes'un bahsetmiş olduğu bu doğa durumundaki savaş hali fiili bir savaş değildi; her an bir savaş çıkabilir düşüncesi ile buna dair herhangi bir güvence altında olmamalarından kaynaklanan bir durumdur. Hobbes için doğa durumunda her zaman böyle bir savaş hali söz konusudur.

Hobbes, doğa durumunda insanların eşit olduklarını söylemiştir; ancak bu eşitlik tam anlamıyla fiziksel ve zihinsel açıdan eşit oldukları anlamına gelmemekteydi. Çünkü fiziksel olarak bazıları daha güçlü iken, bazıları daha zayıftır. Yine de bu duruma rağmen Hobbes bireyler arasında bir eşitlikten bahsetmektedir. Bu eşitlik de her bireyin kendisini diğerinden daha üstün daha zeki görmesinden kaynaklanmaktaydı. Bu eşitlikten hareketle insanlar ihtiyaçlarının, arzularının peşinden gitmek konusunda imkânlarının eşit olduklarını düşünürler. Ancak doğa durumunda insanların her şeye olan arzuları, gereksinimleri onları birbirlerine karşı düşman durumuna getirmiştir. Bireylerde, ellerinde bulunanları kaybetme korkusu ile birbirlerine karşı güvensizlik duygusu oluşmaya başlar. Bu duygu da savaş haline yol açar ve herkes birbiri için tehlikeli olmaya başlar. Bireyler bu savaş ortamında kendi varlıklarını korumak için, ihtiyaçlarına ulaşmak için sürekli çabalamaktadırlar. Hobbes doğa durumunda bireyler arasında savaşa neden olacak üç şeyden bahsetmişti. Tekrar hatırlayacak olursak bu üç kavram; rekabet, güvensizlik ve ün kazanmaktı. Bireyler kazançları için, varlıklarını korumak için ve şöhret kazanmak için savaş içinde olmaktadır. Sürekli olan bu savaş hali bunu engelleyecek bir egemen gücün olmaması durumunda, bireyleri ölüm korkusu içinde bırakır ve birey yaşamı boyunca yalnız, vahşi, kötü ve yoksul bir şekilde yaşamını sürdürür. Hobbes'un bahsettiği savaş içinde olan bu doğa durumunda çalışmaya da yer yoktu; çünkü bu çalışmanın bir karşılığı yoktur. Hobbes'a göre doğa durumu bireyin içinde bulunabileceği en kötü durumdur. Birey bu savaş halindeki doğa durumdan kendi çabası ile nasıl kurtulabilecekti; Hobbes bu noktada insanın akılla bulabileceği doğa yasasından söz eder. Bu doğa yasası bireyin yaşamını koruyacak olan genel kurallardır. Ancak bu yasalara rağmen bir otorite, güç olmadığı sürece bireyler varlıklarını korumak için yine kendi yöntemlerini kullanacaklardı; çünkü bu yasalar savaşa son vermek açısından tek başlarına yetersizdir. Bu yüzden savaş durumuna son verip barışı sağlayacak olan güç, Hobbes'da egemen güçtür. Bu güç de tek bir kişiye

aittir ve bu egemen güç mutlaklıdır. Bireyler bir araya gelerek toplum sözleşmesini oluştururlar ve karşılıklı olarak bütün haklarından vazgeçip, onları sınırlandırarak, haklarını bu egemen güce devrederler. Yani anlaşılacağı üzere Hobbesda bireyleri devlet kurmaya iten sebep doğa durumundaki savaş halidir. Bireyler ortak çıkarları doğrultusunda devleti kurmuşlardır ve egemen gücün denetimi atında bir araya gelmişlerdir.

Şimdi de Rousseau'nun doğa durumunu değerlendirişini ele alalım. Rousseau'ya göre doğal yaşam insanlığın altın çağıdır. Birey doğa durumunda hem özgürdür hem de mutludur. Doğanın bireyin karşısına çıkarmış olduğu engellerden ve bireydeki gelişme yetisinden dolayı, insan doğa durumundan çıkmak zorunda kalmıştır. Rousseau, bunun geri dönüşü olmayan bir yol olduğunu ifade etmektedir. O toplumsal ilişkilerin başlaması ile birlikte yani uygarlık ile birlikte insanların artık köleleştiğini ve zincire vurulduğunu ifade etmiştir. Çünkü doğa durumunda birey yalnız ve kendi kendine yetebilecek bir durumdaydı ve ihtiyaçlarını karşılarken bile diğer insanlara gereksinimi yoktu. Ancak toplumsal ilişkilerin başlaması ile birlikte bireyler diğer insanlara bağımlı hale gelmeye başladılar. Doğa durumunda insan ihtiyaçları dışındakilere gereksinim duymamaktaydı ve bireyin aklını kullanmaya, konuşma yetisine ihtiyacı yoktu. Bireyin tek amacı ihtiyaçlarını karşılamak ya da uyuyup dinlenmekti. Doğa bireyin bir evi konumundaydı. Birey diğer insanlar ile iletişime girmek zorunda değildi, kendi başına her türlü ihtiyacını karşılayabiliyordu. Rousseau, bireyin doğası gereği iyi olduğunu ifade etmektedir. Hobbes'un insanın doğal olarak kötü olduğu görüşünü eleştirmektedir. Rousseau'da birey, ifade etmiş olduğumuz gibi tutkuları doğrultusunda hareket etmektedir. Tutkular, bireyin akıl yetisini kullanması noktasında önemlidir; çünkü bu uygarlaşma yolunda atılan bir adımdır.

Aile kavramının ortaya çıkması ile toplumsal ilişkiler de başlamıştır. İnsanlar artık bu durumda birbirleriyle iletişime geçmişler; akıl, dil gibi yetilerini de geliştirmeye başlamışlardır. Bireyler arasında iş bölümü ve özel mülkiyet kavramları oluşmuştur. Bireyler arasında görülen bu gelişme Rousseau'ya göre kötüye doğrudur. Çünkü başta bireylerin yararına görünen şeyler aslında onları bir çatışma ortamına doğru sürüklemiştir. İnsanlar arasında bu iş bölümünden dolayı da eşitsizlik meydana gelmiştir. Çünkü daha zeki olan birisi işini daha iyi yaparak o işte uzmanlaşmaya başlamıştır. Mülkiyet anlayışı da bireyler arasında eşitsizliğe neden olmuştur. Burada da

iki sınıf oluşmaya başlamış; zenginler ve fakirler. Zenginler, fakirler üzerinde itaat kurmaya çalışırlar. Fakirler de sahip olduklarını kaybetmemek için onlarla adil olmayan sözleşme yaparlar. Böyle bir sözleşmeye dayanan bir siyasal yapının olamayacağını ifade eden Rousseau, adil bir toplum sözleşmesinden bahseder. Uygur toplumda kötüleşen, yabancılaşan insan, adil sözleşme ile kurulan devlette yurttaşlık kimliğini kazanır.

Rousseau'nun devlet anlayışında bireyler kendi rızalarıyla genel iradeyi oluştururlar. Bireyler bu genel iradeye itaat ederler ve genel irade bu üstün gücünü de bireylerden almaktadır. Adil olmayan sözleşmeyle birlikte kaybetmiş oldukları doğal özgürlüğün yerini burada toplumsal özgürlük almaktadır ve bireyler her bakımdan olmasa bile hukuk açısından eşit olmuşlardır. Devletin de amacı ortak yarar ve kamusal iyiliktir; bireylerin özgürlüğünü, eşitliğini, güvenliğini sağlamaktır. Rousseau'nun asıl önem verdiği devlet değil bireydir. Egemen gücün amacı bireylerin mutluluğunu, iyiliğini ve özgürlüğünü sağlamaktır, onun dışında bir işlevi olamaz. Egemen gücün de otorite alanı kamusal alan ile sınırlanmaktadır. Rousseau'nun devleti oluşturmasındaki temel işlev yurttaşlarının haklarının, özgürlüklerinin, eşitliklerinin korunmasıdır. Rousseau'nun vurguladığı asıl şey; bireylerin yurttaş bilincine sahip olması ve her bireyin yurttaş olarak hareket etmesidir. İşte Rousseau'nun da bütün çabası, bunu gerçekleştirmeye yöneliktir.

Sonuç olarak; Hobbes'un doğa durumu karmaşa ve savaş içindeyken, Rousseau'nun doğa durumunda özgürlük ve eşitlik içindeki bireyler mutlu bir şekilde yaşamaktadırlar. Hobbes'ta insan, doğası gereği bencil bir birey olduğu için sürekli kendi çıkarlarını düşünmektedir ve bu da savaş ortamına zemin hazırlamaktadır. Rousseau ise tam tersi bir görüşle insanın doğası gereği iyi olduğunu söylemektedir ve bu yüzden doğa durumundan daha ılımlı bir şekilde bahsetmektedir.

Hobbes insanların savaş ortamından kurtulması için bir devletin kurulması gerektiğini ve bunun da egemen güç ile barışı sağlaması gerektiğini ifade eder. Bireylerin çıkarları doğrultusunda hareket etmeleri, onların özgürlüklerini kısıtlamakta ve onları bir karmaşanın içine sürüklemektedir. Bu yüzden de yine ortak çıkarlarıyla birlikte kendi varlıklarının güvenlikleri için devlet ve onun denetimiyle olan yasalara ihtiyaç duymuşlardır. Hobbes'ta bireyler sözleşmeyle birlikte taraf olmayıp bütün

haklarını egemen güce devretmişleridir. Rousseau'da ise sözleşmeye bireylere taraf durumundadır ve kolektif olarak bireylerle özdeştir.

Hobbes'ta devlet daha çok bireylerin güvenliğini sağlamak amacıyla oluşturulmuş iken, Rousseau da ise bireylerin yurttaşlık bilinci içerisinde toplumsal özgürlüklerini gerçekleştirmeleri amacıyla oluşturulmuştur. Yani Hobbes'un devleti daha otoriter; Rousseau'nun devleti ise daha özgürlüktür. Hobbes'ta devletin neden ortaya çıktığı Rousseau'ya göre daha net bir şekilde ifade edilmiştir. İki düşünürün ortak noktaları doğa durumunda artık varlığını sürdüremeyecek olan bireylerin meşru bir topluma geçişlerini, toplum sözleşmesi ile birlikte gerçekleştirmeleridir.

Hobbes ve Rousseau'nun modern devlet anlayışının oluşmasında etkileri bulunmaktadır. Hobbes, modern devlet teorisinin kurucuları arasında sayılmaktadır. Hobbes, devlete laik bir temel oluşturmakta ve bunu da mutlak monarşi bağlamında ifade etmektedir. Rousseau ise, toplum sözleşmesi ile birlikte egemenliğin kaynağını halka dayandırmaktadır. Ayrıca devletin meşruiyetini de demokratik temeller üzerine oturtmaktadır. Anlaşılacağı üzere modern devlet anlayışının oluşmasında Rousseau'nun etkisinin daha fazla olduğu anlaşılmaktadır.

Özet bölümünde de ifade ettiğimiz gibi insanların toplum içerisinde yaşadıkları bunalımlar onları bir takım kurallar içerisinde olan yeni bir ideal düzen kurmaya itmektedir. Çünkü bireyin varoluşunun amacı da, tam olarak kendi varlığını gerçekleştirmektir. Yani varlığını koruyarak yaşamını güvenli bir şekilde sürdürmektir. Bu güvenli ortam içinde bir devlete, kural koyucu bir güce ihtiyaç duymaktadır. Burada en temel amaç; her iki düşünür içinde bireyin yaşamını güvenli bir ortamda sağlamak ve kendi doğasında bulunan haklarla bireyin yapısına en uygun bir yönetim şekli ile bireyin yaşamının devamlılığını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- Ağaoğullar, Mehmet Ali, *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Kral-Devletten Ulus-Devlete*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2009.
- Ağaoğulları, Mehmet Ali, *Ulus Devlet Ya Da Halkın Egemenliği*, İmge Kitabevi, Ankara 2010.
- Akal, Cemal Bali, *İktidarın Üç Yüzü*, Dost Kitabevi Yayıncılık, Ankara 1998.
- Aristoteles, Politika, (Çev. Mete Tunçay) , Remzi Kitabevi, 2014.
- Bodin, Jean, *Batı'da Siyasal Düşünceler Tarihi Yeniçağ*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2014.
- Boetie, Etienne De La, *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*, (çev. Mehmet Ali Ağaoğulları) , İmge Kitabevi Yayınları, Ankara 2011.
- Cassirer, Ernst, *Rousseau, Kant, Goethe*, (Çev. Mustafa Tüzel) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.
- Cevizci, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yayınları, İstanbul 2013.
- Cevizci, Ahmet, *17.yy Felsefe Tarihi*, Say Yüzyıl Yayınları, İstanbul 2013.
- Copleston, Frederick, *Felsefe Tarihi*, (Çev. Aziz Yardımlı), İdea Yayınları, İstanbul 1998.
- Coşkun, Seyit, *"Jean Jacques Rousseau"*, *Siyaset Felsefesi Tarihi*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2014.
- Çaha, Ömer, *Siyasi Düşüncelere Giriş*, Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, İstanbul 2013.
- Çiğdem, Ahmet, *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2006
- Damrosch, Leo, *Jean Jacques Rousseau*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011.
- Dent, Nicholas, *Rousseau Sözlüğü*. (Çev: A. Çitil, A. Kovan, B. Özkan, İ. Kaya), Sarmal Yayınları, İstanbul 2002.

- Diderot- D' Alembert, *Ansiklopedi ya da Bilimler, Sanatlar ve Zanaatlar Açıklamalı Sözlüğü (Seçilmiş Maddeler)*, (Çev. Selahattin Hilav), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996.
- Durkheim, Émile, *Hobbes Üzerine*, (Çev. Melike Odabaş), Alfa Yayınları, İstanbul 2012.
- Göze, Ayferi, *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Yayınları, İstanbul 2007.
- Hançerlioğlu, Orhan, *Felsefe Ansiklopedisi (Düşünürler Bölümü)*, Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- Hobbes, Thomas, *De Cive Yurttaşlığın Felsefi Temelleri*, (Çev. Deniz Zarakolu) , Belge Yayınları, 2014.
- Hobbes, Thomas, *Leviathan*, (Çev: Semih Lim), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2007.
- Hobbes, Thomas, *The Elements of Law: Natural and Politic*. (Trans. Ferdinand Tönnies), İstanbul, Ocak, 2008.
- Martinich A.P. *Thomas Hobbes*, (Çev. Akın Terzi), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2013.
- Rousseau, Jean Jacques, *Anayasa Projeleri*, (Çev. İsmail Yerguz), Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Rousseau, Jean Jacques, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev* (Çev. Sabahattin Eyüboğlu), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Rousseau, Jean Jacques, *Bilimler ve Sanatlar Üstüne Söylev (Eleştirilere Yanıtlar)*, (Çev. İsmail Yerguz), Say Yayınları, İstanbul 2009.
- Rousseau, Jean Jacques, *Bir Yalnız Gezerin Düşleri*, (Çev. Ester Yanarocak), Bordo Siyah Klasik Yayınları, İstanbul 2004.
- Rousseau, Jean Jacques, *Dillerin Kökeni Üstüne Deneme*, (Çev. Ömer Albayrak) Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2007.
- Rousseau, Jean Jacques, *Ekonomi Politik*, (Çev. İsmet Birkan), İmge Kitapevi, Ankara 2005.
- Rousseau, Jean Jacques, *Emile ya da Eğitim Üzerine*, (çev. Yaşar Avunç) , Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.

- Rousseau, Jean Jacques, *İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı ve Temelleri Üzerine Konuşma*, (Çev. Rasih Nuri İleri), Say Yayınları, İstanbul 2002.
- Rousseau, Jean Jacques, *İtirafılar 2*, (Çev. Serkan Özburun), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2003.
- Rousseau, Jean Jacques, *İtirafılar 1*, (Çev. Serkan Özburun), Kaknüs Yayınları, İstanbul 2008.
- Rousseau, Jean Jacques, *Siyasal Fragmanlar Ekonomi Politik Üzerine Söylev*, (Çev. İsmail Yerguz), Say Yayınları, İstanbul 2008.
- Rousseau, Jean Jacques, *The Social Contract*, (Trans. Jonathan Benett), December 2010.
- Rousseau, Jean Jacques, *Toplum Sözleşmesi*, (Çev. Vedat Günyol), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2006.
- Rousseau, Jean Jacques, *Toplumsal Sözleşme veya Siyasal Hukukun Prensipleri*, (Çev. Cenap Karakaya), İletişim Yayınları, İstanbul 2014.
- Russell, Bertrand, *Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev. Muammer Sencer), Say Yayınları, İstanbul 1997.
- Sarıbay, Ali Yaşar, *Siyasal Sosyoloji*, Der Yayınları, İstanbul 1998.
- Savran, Gülnur Acar, *Sivil Toplum ve Ötesi*, Belge Yayınları, İstanbul 2013.
- Schefold, Dian, *Rousseau'nun Devlet Öğretisinin Tarihselliği ve Güncelliği*, (Çev. Nuşin Ayiter)
- Schmidt, Manfred G., *Demokrasi Kuramlarına Giriş*, (Çev. M. Emin Köktaş), Vadi Yayınları, Ankara 2002.
- Seyyar, Ali, *Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük*, Sakarya Yayınları, İstanbul, Ocak, 2008.
- Seyyar, Ali, *Sosyal Siyaset Terimleri Ansiklopedik Sözlük*, Sakarya Yayınları,
- Skinner, Quentin, *Hobbes ve Cumhuriyetçi Özgürlük*, (Çev. Emre Zeybekoğlu), Dost Kitabevi Yayınları, 2018.
- Sunar, İlkey, *Düşün ve Toplum*, Doruk Yayınları, Ankara 1999.
- Şenel, Alaaddin, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2014.

- Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, İstanbul 2004.
- Touchard, Jean, *Siyasal Düşünceler Tarihi*, (Çev. İsmail Yerguz), Işık Yayınları, İstanbul 2015.
- Tourani, Alain, *Modernliğin Eleştirisi*, (Çev. Hülya Tufan) Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.
- Tuck, Richard, *Hobbes*, (Çev. Nursu Öрге), Dost Kitabevi, Ankara 2016.
- Tuğcu, Tuncar, *Batı Felsefesi Tarihi*, Alesta Yayınları, Üçüncü Basım, Ekim, 2000.
- W.T. William Thomas, *Batı Felsefesi Tarihi*, (Çev. Hakkı Hüner), İstanbul Paradigma Yayınları, 2006.
- Weber, Alfred, *Felsefe Tarihi*, (Çev. M. Vehbi Eralp), İst. Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1998.
- West, David, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş, Rousseau, Kant ve Hegel'den Foucault ve Derida*, (Çev. Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul 2005.
- Wokler, Robert, *Rousseau Düşüncesinin Ustaları*, (Çev. Cemal Atila), Altın Kitaplar Yayınları, İstanbul 2003.
- Yalvaç, Faruk, *Jean Jacques Rousseau ve Uluslar Arası İlişkiler*, Phoenix Yayınları, İstanbul 2007.
- Yenişehirlioğlu, Şahin, *Birey, Toplum, Devlet İlişkileri*, Ümit Yayınevi, Ankara 1995.
- Zarakolu, Cihan Deniz, *Thomas Hobbes'un Siyaset Felsefesi*, Belge Yayınları, İstanbul 2013.
- Zelyüt, Solmaz, *Dört Adalı*, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2010.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Cansu ÖDER
Doğum Yeri ve Tarihi	Sürmene, 16.10.1992
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	ismailoglucansu@gmail.com
Tarih	13.01.2020